

ילקוט מאמרים ומכתבים
מכתבי הרב ד"ר יחיאל יעקב ווינברג
ראש הסמינר לרבנים בברלין

"שרידי אש"

פרקי השקפה ועיונים במשנתו

הקדמת העורך

היות ולאחרונה נעשה נפוץ ספרי הבעל "שרידי אש" והזדמן לי הכותב ג"כ לקרות בהם ומתחלה נתפעלתי מאד מדברי המחבר כי ראיתי בהם גודל כשרונו ורב חילו גם בהלכה וגם באגדה ודרוש דברים שמושכין את הלב ונמשך לבי מאד לזה ואחרי שהתחלתי לשקוד בדבריו פתאום נתקלתי בכמה דברים שהופתעתי ונדהמתי מהם ובעיקר היה זה בעניני השקפה שדבריו סותרים כל ההשקפה שקבלתי בעולם הישיבות ששמה בליתי כל שנותי וששאבתי מהם מימי הדעת אנו מקובלים איש מפי איש עד מאורי עולם ה"ה רבותינו שהיו רבן של כל בני הגולה ה"ה גאון עוזינו הגר"א וה"נפש החיים" זכותם יגן עלינו ותלמידיהם שבכל הדורות, וכן שאבנו כולנו גם מתורת והשקפת מרנן החזו"א והגר"י מבריסק ושאר ראשי הישיבות המפורסמים כמו הגר"א קוטלר והגרא"מ שך זצ"ל ושאר כל גאוני דורינו העבר שהם היו השרידים מגדולי התורה מעולמות שנחרבו ונעדרו יחד עם התורה והמסורה ולומדיה ממתן תורה עד היום הזה, ולולי הם נשתכחה ח"ו תורה מישראל, והם והדומים להם החזירו עטרת התורה ליושנה ולקבלתה האמיתית ממעין טהור והקימו דור חדש של בני תורה עם המסורה וההשקפה שהיה מקובל בכל הדורות אצל כל הכלל ישראל הכשירים (שנשאר באמונתם לה' ותורתו גם במאתים וחמשים שנים האחרונות שפקד את כלל ישראל האסון הכי גדול מאז היתה ישראל לגוי והיא ההשכלה הארורה והמשכילים שהם הם הכניסו שינוי בההשקפה המקובלת ומסורה מדור דור וזמר יווני בפיהם שאין ההשקפה המסורה לנו מדור דור מתאימה למצב הזמנים הללו ושעל כן הרי זה מחייב שינוי ודרך חדשה, וידוע החורבן הגדול שנעשה על ידם שרוב רובם של כלל ישראל התבוללו רח"ל, והתקיים בנו הפסוק בנביא (ישעי' ו' י"ג) "ועוד בה עשירה" כלומר שאחרי הצירוף והבירור שעבר על הכלל נשאר רק אחד מעשר שנחשבים מהכלל ישראל) וכמו"כ שאבנו כולנו משרידי בעלי המוסר שמסרו לנו את השקפת המוסר והאמונה באותה צורה המקורית שהיתה מקובלת בכל הדורות ומהם המשגיחים דישיבת פונוביז' הגאונים הצדיקים ר' יחזקאל לוינשטיין והרב דסלר ושאר גדולי המוסר. ועל כן בקראי בחבורי "שרידי אש" ונתקלתי בדברי השקפתו נבהלו רעיוני כאשר ראה ראיתי שזו היא השקפת המשכילים ששמענו אודותם בעולם הישיבות וממה שספרו עליהם

גדולי ראשי הישיבות והמשגיחים, איך שכל גדולי עולם החרימו והפקיעו אותם מהכלל ישראל ושחלקם עם המחטיאים את הרבים מאלו שאין להם חלק לעוה"ב.

אמנם אחרי שראיתי שרבים ושלימים מהבני תורה קוראים ושוקדים בחבורים הללו אמרתי ללבי שזה לא יתכן ועל כן נסיתי לדונו לזכות ולומר אולי מה שראיתי שם היה רק כשגגה שיצאה מלפני השליט, אמנם אחרי שנתקלתי בעוד דברים כאלו ועוד יותר גרוע מהראשונים עוד פעם ועוד פעם עד שהתחילו הדברים דוקרים במוחי ולבי ולא נתנו מנוחה לנפשי והחלטתי להתחיל לחטט ולחפש אנשים מבוגרים אולי אמצא אנשים שזוכרים את המחבר ואחרי החיפוש אצל ת"ח ובני תורה ובני ישיבות ויגעתי ומצאתי מי שהכירו בעת שהיה עדיין בעולם שמאז עברו כחמשים שנה ואמר לי ברור שבעל ה'שרידי אש' היה מחברת המשכילים שבגדו בכל המסורה הטהורה והרסו את כל היהדות בעוה"ר ועל כן אמרתי ללבי מכיון שכך אכן נודע הדבר למה לא היה מפורסם בזמנו כאחד מגדולי התורה שעליהם אמרו חז"ל שהתורה מכרזת על האדם בחוץ ומכיון שהוא לא היה מאלה לכן לא נשמע קולו ביני עמודי דבי מדרשא של הישיבות ומקומות התורה.

ובעת שעסקתי בחיפוש תלמידיו ולא מצאתי מיושבי בית המדרש אמרתי לחפש גם במקומות אחרים שאינם ביני עמודי בית המדרש עד שאחרי שיגעתי בזה מצאתי כמה אחדים שהיו מתלמידיו (כי לא היה לו יותר מתלמידים אחדים) שהם מזרחיסטים וכאלה שלמדו חכמות זרות באוניברסיטה ומהם נתברר לי מהותו ותמונתו האמיתית שהיה משכיל גמור עם השקפות הפסולות שלהם שהיו אפיקורסים גמורים כידוע לכל ומהם יצאו כל הכופרים הגרועים שמהם היו ראשי ממשלה הראשונים במדינת הציונים, וכידוע החורבן שקרה בישיבת וואלאזין בזמן הנצי"ב ושלכן סגרו את ישיבת וואלאזין.

ואחרי שנודעתי מכל זה אמרתי אם אנו מחשים ומצאנו עון כי אנשים קוראים דבריו מבלי יודעים, וידוע מש"כ בספה"ק שקריאה בספרי מין ואפיקורס אפילו אם יהיה דברי תורה הרי זה משפיע ומכניס בלב הקורא טומאה וקליפה של מינות ואפיקורסות ואחרי שזה נכנס בלב אפילו אם יהיה מתחת הכרתו ולא ירגיש בה אמנם כאשר אחרי זה יקרא בדברי האפיקורסות

שלו תתקבל בלבן ולא ירגיש איך שלאט לאט משתנה דעתו והשקפתו לאפיקורסית עד שעליהם נאמר שכל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים, ועל כן אמרתי ללבי שמכיון שזיכני ה' יתברך לגלות את כל זה הנני חייב לקיים מצות לא תעמוד על דם רעך ולהציל את העם מהאבדון הזה והרי זה פקוח נפש יותר חמור מסכנה גשמית כמו שאמרו חז"ל גדול המחטיאו יותר מההורגו וזה מה שהביאני ללקט כעמיר גורנה לפונדק אחד את כל הדברים שהזדמנו לידי ושמצאתי אחרי החיפוש.

אמנם היות וחששתי מהעוון של "לפני עור לא תתן מכשול" ואיך אוכל להפיץ בישראל ובבתי מדרשות דברי מינות שעלולים ח"ו להזיק להקוראים ומצד שני חששתי לשתוק מטעם ערבות, ועל כן העירוני רעיוני לעשות בצורה כזאת שאזהיר בראש החיבור **שמי שאין לו צורך אסור לו לקרוא את הדברים בשום אופן** אלא רק מי שלא יאמין לדברינו שיש בספריו דברי כפירה ממש ולכן ימשיך לקרוא את חבריו ולכן טוב לו לקרוא מה שנצטט בקונטרס זה בכדי למונעו מלקרוא דבריו המזיקים לנשמתו ועלולים להפילו ברשת הסט"א בלי ידיעתו ח"ו ואחרי אזהרה זו בודאי יקרא הקורא את הדברים בשמירה מעולה וסגירה בלבן שלא יכנסו דבריו אלא בכדי להסיר מכשול. והקב"ה יערה עלינו רוח טהרה ממרום לעבדו באמת ובלבב שלם אכי"ר.

וזאת למודעי!

כל הדברים בקונטרס הם רק ציטוט מלשון המחבר בעל ה'שרידי אש', בלי שום תוספת ומגרעת, רק ישנם מהדברים שהמדפיסים הוציאו והשמיטו מתוך תשובותיו ומכתביו מפני איזה סיבה שהיה להם בחושבם שלא מתאים להכניסם בחבוריו, ואני חפשתי הדברים במקורם עד שמצאתי חבור שהוציא פרופסור אחד מתלמידיו הותיקים שחרה לו על השמטת המדפיסים ועל כן מפני קנאת האמת הוציא לאור כל הדברים האלו עוד הפעם במלואם בלי כל ההשמטות, ומשם העתקנו את הדברים כהווייתן.

תוכן עניינים

- 7 ..... (פרק א) הספדים על 'גדולי' האומה
- 20 ..... (פרק ב) שילוב התורה הנתונה מסיני, השכלה חילונית, ומדעים כלליים כאחד ..
- 26 ..... (פרק ג) דעתו על תנועת הציונות ומדינת ישראל
- 33 ..... (פרק ד) חוסר סדר בסידור המשנה והגמרא ופתרון בעיות תלמודיות והלכתיות ע"י חקירה יסודית בסידור המשנה
- 44 ..... (פרק ה) משנתו ההלכתית בנושאים שונים
- 53 ..... (פרק ו) לימוד התנ"ך בצורה מדעית ובשפה עכשווית
- 58 ..... (פרק ז) לומד בספרי חיצונים
- 64 ..... (פרק ח) (שקר החן והבל) ה'יופי' שב'השכלה'
- 71 ..... (פרק ט) גדולי ישראל וה'שרידי אש'

פרק א'

הספדים על 'גדולי' האומה

הספד על חוזה המדינה המשומד תיאודור הרצל שר"י

הרצל איש - הדת

תכופות עסקו בערכה של האישיות הרצל לעם ישראל. הכל מודים שיותר ממה שנתן המדינאי והמנהיג לעמו נתן האיש הרצל. שמו של הרצל, שם זה נעשה לאחד החביבים ביותר ולבן בית בעם ישראל. ואפילו החוגים החרדים שנלחמו בהשקפותיו ולא הכירו בזכות אישיותו להיות מנהיג בישראל, גם הם לא יכלו להשתחרר מחבלי הקסם בהם נמשכו אחריו.

פעלה השפעת הרבנים שהמוני העם הרחבים לא נגררו אחרי דעתו של הרצל. אולם שום כח לא היה יכול לעכב בעד מלה יחידה זו "הרצל" להכות שורש בנשמת האומה. צלילה של מלה זו לבדו דיו היה לעורר בלב כל איש ואיש מישראל זרם של רגשי החיאה פנימית.

"הרצל" - בשם זה הרגישה האומה כל כך הרבה. מהו הקסם השפוך על פני שם בלתי עברי זה?

שערי תשובה לרבינו יונה

ונאמר (משלי כז) מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו מפירוש מעלות האדם לפי מה שיהלל. אם הוא משבח המעשים והטובים והחכמים והצדיקים תדע ובחנת כי איש טוב הוא ושרש הצדק נמצא בו. כי לא ימצא את לבו לשבח את הטוב והטובים תמיד בכל דבריו. ולגנות העבירות ולהבזות בעליהן. מבלי מאוס ברע ובחור בטוב. והמשבח מעשים מגונים, או מהלל רשעים - הוא הרשע הגמור והמחלל את עבודת הש"י.

(שער שלישי אות קמח)

סבורני שאת הרמז הנכון נמצא בתשובה שהשיב אחד מרבותי, גאון מפורסם וצדיק, (ריינס או קוק?) לאחד מזוללי הציונים בחמת קנאתם: "הרצל בעל תשובה הוא". אמנם את הדרך הנכונה עוד לא מצא. ואולם הראה שצפון בו כח של בעל תשובה אמיתי.

נזכרים אנו באמונו העמוק באדם, רוך רגשו ואהבתו לילדים, דבקותו הילדותית באמו.

ספר ציוני אחד על טובו ונדבת לבו של הרצל: פעם אחת ישב עם בני משפחתו על הגזוזטרה, ראה יהודי אביון ושלח לו על ידי אחד הילדים מטבע של זהב, ולולא זאת, אמר, לא היה לאל ידו "לבלוע את לגימתו". העיר על ספור זה

איש למדן וזקן: "ובהכרח הוא איש טוב". הנה המשיך אותו ציוני לספר על חסידותו של הרצל, איך רגיל היה לדקדק באמירת קדיש אחרי אביו

ובהדלקת נר של חנוכה, ואז נענה אותו למדן וזקן: "מי יודע, אולי 'נסתר' הוא, אחד מל"ו!"

ואולי הקסים את לב האומה בראיונותיו בחצרות המלכים ובהבטחות מרחיקות לכת שהבטיח מעל בימת הקונגרס?

אמנם כן, רק הרצון הטוב והטהור של הרצל, היה בעל הכח הכובש הכביר הזה. וגם בקונגרסים לא הבטחותיו של הרצל, אלא אמונתו האישית והעמוקה היא היא שהדליקה בעם את האש הקדושה.

והרצל בעצמו? פה צריכים אנו למשוך קו מבדיל בין המדינאי ובין הפייטן, בין הרצל החיצוני שבימות החול ובין הרצל החגיגי האמיתי. מעשיו ורצונו שייכים לגבול התופעות החיצוניות. ברם פנימיותו, געגועיו, כולם שרשיהם נעוצים עמוק ברגש הדתיות האמתית. משלו בו רחשי לב בלתי ברורים שהכוח הבונה והמניע בנשמה היהודית היא היא האמונה. במציאות היה הרצל איש המדיניות. אולם באמת מלא היה דתיות הפונה ער. לחיים החצוניים.

עובדה זו שהרצל היה בפנימיותו כולו דתי, ומכאן סבלנותו (שהיא סגולה מיוחדת אך ורק לרגש עם דתי) לגבי מדות עם רוחניות אחרות. הבנתו העמוקה בפולחן הדתי.

הרצל הצטיין בכשרון גאוני של הארה פנימית.

בוילנה למד הרצל לדעת את העם. בוילנה למד העם לדעת את הרצל. וילנה החרדית והעתיקה נתנה לרגשותיה העמוקים בטוי מלא הוד של כבוד. סמל להשתייכותו לוילנה העתיקה והחרדית, לעם העתיק והחרד.

כיון שראה את עמו בדחקותו הנוראה רצה גם להביא לו תשועה בידו.

העם היהודי קווה לשמוע, התגעגע פשוט לשמוע שלוש מלים: עתיד, תקוה ואמונה. מפי הרצל שמע העם תכופות את המילים החמודות האלה. העם רחש אהבה עמוקה אליו משום שאין איש כמוהו שידע לעורר בקרבו את רוח החיים הפנימית שבו.

ואפיני הוא שדוקא החרדים, ובראשם הרב ריינס הזקן, הם הם שהבינו להרצל והתייחסו באמון לישרת לבו.

מות קודם זמנו הרס באכזריות כל אותן התקוות הנחמדות שחלמו עליהן. הרצל מת. דוד וולפסון רעו הנאמן נשבע על קברו את השבועה רווית הגעגועים של על נהרות בבל. זכרונו חי לעולמי עד בנשמת האומה, מוכתר בתודה וצער, ושמו של הרצל תקוה ועדוד בו עד היום הזה.

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' רצח-שו)

הספד ודברי הערכה על הר' יצחק יעקב ריינס מייסד תנועת ה'מזרחי' ושילוב בין דתיים וחילוניים

בשעה שמדברים על ריינס אין למנוע שיבואו ויתיצבו לפני האספקלריא של זכרוננו כל המאורעות בעלי ערך היסטורי שאירעו במשך חמשים השנים האחרונות במזרח היהודי. כי תופעות רבות בחיי יהודי אירופה המזרחית נבעו ישר מתוך התעוררותו, או שהשפיעו ממנו במדה נכרת.

השם ריינס לא נשאר שם פרטי לאישיותו בלבד אלא נעשה לתכנית, ופירושה: יצירות שונות יחד שיטת הלמוד שנוצרה על ידו בשם "הגיון של ריינס". אופן ההסבר החדש שבאגדה רגילים לציין בשם "דרוש של ריינס", וכך מדברים גם על "הישיבה של ריינס", "המזרחי של ריינס", הכל דברים שמוצאם מרוחו היוצר.

מי ראה את ריינס ולבו לא נמלא רגשי הערצה לתופעה יקרת המציאות הזאת, כשרב מן הדור הישן, מי שכלכל את רוחו בדפי הספרות התלמודית הישנה, מעמיק כל כך להבין לתביעות הזמן החדש.

ויש עוד להעיר שבתקופה שקדמה לה חי דור עשיר וברוך בגאונים תלמודיים. כמעט בכל ערי השדה הקטנות ישבו אנשים מפורסמים על כסא הרבנות, כל החיים הצבוריים אצל היהודים התרכזו בידי הרבנים שבראשם עמדו אנשים כר' יצחק אלחנן, ר' ישראל סאלנטר ור' יהושע לייב דיסקין, האנשים האלה נצבו כמו סלעים בתוך דְּכָיִי - ים והיגנו על הישן והקדוש במסירות נפש אישיותם. האוכלוסים היהודים, העם בכללותו נשא את עיניו בהערצה אל גבורי הרוח שלו, ונתן את הסכמתו למפרע לכל מה שיצא מפייהם ולכל מה שהורו.

והנה בא אברך צעיר לימים, ותכניות חדשות בידו ושיטה חדשה בהוראה, מרהיב עוז בנפשו לתקן ביסודו את חנוך הרבנים והשתלמותם ורוצה הוא לסמוך בזה - משום שהוא בעצמו חרד הנהו ומתנגד להשכלה ברוח המערב - גם הוא רוצה לבקש לו משען באותם ההמונים החרדים לדת כגאוני זמנו. אמיץ לב ועשוי לבלי חת הוא בהכרח האיש המוליד רק את מחשבת היזמה הזאת ומעיז להוציאה אל הפועל.

ואולם הרב ריינס לא היה האיש שנסה להבטיח לעצמו סיעה מתחלה. לבדו יצא לדרכו החדשה ושאף בכל ובתמידות רק להתקדם. כל המעצורים וההתנגדות שפגש, רק לזרז אותו הוסיפו, ולהגביר את עצמת פעולתו. והלא ידוע ידע בבטחה שבעד כל רעיון קדוש צריכים מתחלה להלחם ולריב את ריבו עד אשר יבקיע לו דָּרֶךְ.

טבע הדברים מחייב שלאיש כריינס אויבים, ויריבים רבים קמו לו בימי חייו, ואולם גם הם לא היה לאל ידם להאפיל על אָפּיו ולמעט את כבודו.

והעם שוב העריץ הערצה יתירה את מטיף העם הגדול שבו, מי שידע למשוך אחריו אספות המונים גדולות בהתלהבותו.

מבקרי הקונגרס הציוניים האחרונים יודעים לספר על הרושם הכביר ועל ההתלהבות הגדולה שעורר ריינס הסבא על ידי הופעתו על בימת הקונגרס. כל הבית הראה לו אותות של הוקרה ויראת הכבוד יוצאת מן הכלל, ולחוות דעתו היה לפעמים ערך מכריע. ואולם כל זה, מוסיפים להעיר, היה יותר פעולת דמותו מרהיבת העין והופעתו הפטריארכלית: זקן ארוך וצח כשלג הקיף כמסגרת את פניו הקמוטים שממנו נשקפו שתי עינים מפיקות בינה ונוחות.

להשפעת הגאון הזה גם על הנוער החדש שהתרחק מן היהדות ישמש דוגמא תאורו של סוציאליסטן יהודי שתאר לכותב הטורים האלה את אפיו של הגר"י ריינס בדברים דלהלן: "אני בעצמי הנני אנטי ציוני, את הקונגרס אני מבקר רק מתוך סקרנות, ואולם מוכרח אני להודות שאחד החזיונות הנוגעים עד לב ועושות רושם שבקונגרס הלא הוא לראות איך רב יצחק יעקב ריינס התהלך במסדרונות שלוב זרוע עם הסופר הפריזאי מֶפֶס נורדוי, מחבר הספר "כזבים מוסכמים". ראיתי שתי דמויות בעלות קומה, באי כח של שני עולמות שונים שהפוכם כהפוך שני הקצוות. האחד - גאון יהודי, השני יהודי גאוני: בא כח מצוין של החכמה התלמודית ונציגה של התרבות המערבית שאינו נופל בערכו מן הלז. שני האנשים האלה שעולם שלם של מנהג חיים ואופי, של השקפת עולם וחיים מבדיל ביניהם מצא מצאו איש את רעהו בעבודתם המשותפת לתחית עם ישראל. ואעפ"י שריינס ידע רק מעט גרמנית ונורדוי עוד פחות מזה אידיית, בכל זאת נכנסו בדברים והבינו איש את שפת רעהו, מובן שלא קשר המלים גרם לכך אלא שני לבבות חמים ומרגישים, הם הם שמצאו זה את זה". עד כאן הסוציאליסטן הצעיר.

אחד המעונים הקדושים האלה היה הרב ריינס.

כשיסד בפעם הראשונה את הישיבה שלו בשווינציאני, מקום שבו שאף ליצור התמזגות בין מדע התורה וההשכלה הכללית, חזקו עליו הרדיפות והריבות כל כך עד שכמעט אבדה לו משרת רבנותו.

ריינס קוה לבנות סוללה בעזרת רעיונותיו ומפעליו נגד ההשפעות המהרסות של המסתערים והמתפרצים שהתעוררו גם ברוסיה בחצי המאה הי"ט, ושאמרו לחתור תחת הבנין הנשגב של היהדות הרבנית תלמודית. כידוע נסו ה"משכילים" (כוונתי כאן לנושאי ההשכלה הרוסית שנקראה בשם "השכלה קזיונית", כלומר: השכלת המדינה, אותם ששאפו לטמיעה רוסית חיצונית גמורה. המשכילים העבריים מקומם במדור אחר). להכניס רעיונות זרים והשכלה זרה לתוך עולמה הרוחני והמיוחד של היהדות. לא דאגו כלל להכשיר מתחלה את הקרקע בשביל הנטיעים החדשים אלא בכח גס רצו

להרכיב נטעים זרים על עץ החיים של ישראל. וכשנתקלו בהתנגדות עצומה מצד המוני היהודים, השתמשו בכח הממשלה, שמפניה פחדו האוכלוסים היהודיים, וזה לא בלי נמוק, כדי לשבר את קִשְׁוֹת ערפם של היהודים.

המשכילים לא ראו את הסכנה הכרוכה בכך כשעוסקים בגלות בתקון בנינים ישנים נושנים שעמדו בפני סופות במשך של שלשת אלפי שנה, ושים לא שמו אל לבם מה זהירים צריכים להיות בתפקיד עדין ורך כזה. הם אפוא היו אשמים בדבר שגרמו שיחשדו בהם, ועל כן לא לפלא היה נחשב שהמלחמה נגדם קבלה תכופות צורות כה מוזרות.

עובדה זו סייעה במדה נכרת להתפתחות התמרמרות זוועפת, שלא היתה ראויה עוד לשם מלחמה. ולא עוד אלא התבטאה בהתמרמרות מוחלטת נגד כל נסיון של השכלה, ואפילו תהא זו השכלה טכנית בלבד.

באותה שעה הופיע הגריי"י ריינס ורצה ליסד ישיבה שבה יורו בצד התלמוד גם למודי חול כלליים. והרהיב גם עוז בנפשו להציע את יסודה של ישיבה זו בוועדת הרבנים שנתכנסה בפטרסבורג מטעם הממשלה, כדי לסדר את החיים הדתיים של היהודים, ושאליה נבחר גם ריינס בתוך רבני זמנו הישישים והמצוינים. **נקל לשער את השתוממות הרבנים לשמע ההצעה הזאת מפי ריינס. ראו בזה מעין בגידה כשאחד מקרבם, גאון יהודי, קם להמליץ על דרישות המשכילים.** לשוא נסה ריינס להגין על תכניתו בהסבירו שלא להכניס השכלה לבית ישראל כוונתו בזה, אלא לחזק על ידי כך את עמדת התורה שאין בכחה לבדה לאסור את מלחמת הזמן החדש.

"החיים ותביעותיהם" - קרא בנאומו הנלהב - "דופקים על שערי בית המדרש שלנו. אם לא נפתח אותם בידינו ישברו אותם בחזקת היד. כל הבית נמצא בסכנה". ואולם קולו נדם כקול קורא במדבר.

משעה זו ואילך יצא גזר דינו לבדידות. זמן מה היה אנוס לותר על רעיונו החביב עליו ליסד ישיבה לפי טעם הזמן החדש, ולחכות על בוא שעת הכושר. בזמן פנוי זה השתמש והקדיש את עצמו לעבודתו הספרותית. בחבוריו "חותם תכנית" ו"אורים גדולים" נסה להכניס בגבולי שיטה הגיונית כל השקלא וטריא שבתלמוד, על פי כללים מסוימים שיצר הוא בעצמו. קוה לגלות באמצעות זו את אור התלמוד וערכו גם לעולם הגדול, ובהשתמשו בכשרונותיו הגאוניים האמין שאפשר יהיה לכבש לו מקום גם בזמן החדש.

בינתיים אירע מאורע חשוב בעולם היהודי. התחוללה תנועה סוערת המושכת אחריה כל הלבבות הצעירים התמימים, וכל הרוחות הזקנים המפקקים. הסטודנטים הצעירים והמשכילים הזקנים עושים "יד אחת" לשחרר יחדיו את העם "ולהציל את היהדות". הולכת ונוצרת ההסתדרות

הציונית שמכרזת תיכף על עצמה כעל נציגותו היחידה והאמתית של עם ישראל ועל כל העומדים מרחוק - כעל בוגדים או צבועים...

ה"דור הישן" מתפעל בעוז מאש הקנאים הצעירים, מצטחק לו מעט וסר הצדה. בעלי הבתים הפשוטים נושאים את עיניהם לרבנים, חיילי הירושה הקדושה, מה יהיה יחסם הם לגבורים החדשים. והנה מתגלה שאין בדעתם של גדולי ליטא הזקנים לעזוב את מקומם. "אינם יכולים למסור את האוצרות הישנים בידי כל בעל מליצה מתלהב, מתחלה עליו להביא ראיה שיקר לו הכל כבבת עינו". ואינם זזים ממקומם שומרי היהדות הללו המחמירים הקרים והזקנים. כאז כן עכשיו ברצונם להמשיך בשמירתה ואינם נותנים לשום איש להציל...

הנוער כולו השתפכות הוא באש האהבה, בהתלהבות מתלקחת, בוער הוא באש הצמאון לחיים ולחרות. אולם הגאונים הזקנים "חכמות" לא ידעו ו"להטיב" לא יכירו. "יהודי טוב" הוא לגביהם בן אדם שכולו ספוג תורה ויראת שמים, ונכון למסור את נפשו על קדוש השם. ו"אהבה ליהדות" הוא בעיניהם אהבה לכל מה שנקנה בדם יהודי ודמעות, ונקדש ביסורי חסידים וקדושי עליון. "מי שאוהב את האומה מן הדין שיאהב גם את מצוותיה ומנהגיה, ומכאן - גם לקיים אותם מתוך אהבה"...

כך גזרו המתנגדים היבשים. ואולם חסידי פולין הלוחטים אינם טובים מהם. מסתכלים הם בהתלהבותם של הפררחים ומעקמים את חטמם: "זה לא דוקא"...

הדמויות הטרגיות הם רק הרבנים הצעירים. עומדים הם בין שני מגנטים: לבם הצעיר נמשך למקום ששם הכל מתלהב וחי, מקוים ושואפים, אוהבים ונאהבים. ברם, רגש האחריות היהודי שלהם אומר להם שאסור לברוח מן הגאונים והצדיקים הזקנים, העומסים על גבם החלש את כל "הרכוש הרוחני" היהודי. ובמעמקי נפשם עונה בת קול בלחש: אל תהיו קלי דעת, ואל תשביתו את המשמעת היהודית היחידה, משמעת התורה וכבודה. ואם העז תעיזו להכריז שרבניכם הגדולים בוגדים הם וצבועים - אז הסירו את המצנפת מעל ראשכם והניחו את דגל התורה מידכם!...

ונצח נצחה אותה בת קול. הרבנים הצעירים הרגישו בסכנה הגדולה שבהפיכה רבנית: פור יתפורר הכל לרסיסים, וכלום לא ישאר מה שדורש שחרור והצלה.

וכמעט נרגעו הרוחות והתסיסות הפנימיות בתוך הלבבות החרדים, והצעירים שככו, והנה נסרה כסופה ידיעה מדהמת בחלל העולם היהודי: ריינס הזקן עבר למחנה הצעירים! ריינס הזקן נזקק לציונים! התמרמרותם של הרבנים הזקנים והצעירים היתה ללא גבול. המחלוקת הישנה התעוררה, ולא היה סוף לחשדים ולפקפוקים שהטילו בריינס...

ומאיך גיסא, עוול גדול הוא לפקפק בצדקת ריינס הזקן ז"ל. גם כוונתו היתה טהורה וזכה!

המקרה קרה לפני חמש עשרה שנה. הציונים הקובנאים הזמינו את ריינס הזקן ז"ל לדרוש בבית המדרש הגדול דרשה ציונית, כל בני קובנה באו לשמוע את הגאון הדרשן, ריינס הזקן לא היה יכול להדחק דרך הקהל הרב ואנוס היה להיות נישא על כפים. מרוב התרגשות והתפלאות חורו פניו כסיד, ורק פני הציונים אורו מרוב שמחה בנצחונם.

ולפתע נשבת הששון: הצדיק המפורסם מסלבודקה "ר' זעליג המתמיד" (מי שהיה רב לשעבר והתפטר ממשרת רבנותו מחמת התמדתו), טפס ועלה אל ריינס על הבימה ולחש לו דבר מה באזנו (ספרו אחרי כן **שבקש ממנו ב"שם כל היהודים החרדים שלא יעזור לאפיקורסים**). הקהל הציוני שידע היטב את הצדיק מסלבודקה הרגיש תיכף בכוונתו ורצונו... ולרמז של מי שהוא הופיעו "מכבים צעירים" אחדים על הבימה על מנת לנסות את כחות שריריהם האמיצים מול עקשנותו של המתמיד התקיף. וגם בשכבו כבר בזרועות המנצחים הגבורים התכוון לבלי לעזוב את הגאון הזקן בידי "הפרחחים החצופים". ר' זעליג תפס את ריינס הזקן בכנף המשי שלו וגרר אותו אחריו...

ריינס הזקן ז"ל שמר כל ימי חייו על קאפוטה קרועה זו כעל דבר שבקדושה. רוצה היה לקבוע אותה סימן ליסוריו שהיה מתענה בעד אמונתו הקדושה.

אי לזאת, לא היה בלבו של ריינס ז"ל שום רגש של איבה כלפי היהודים החרדים שרבו אתו. אדרבה! נסה לדון לכף זכות על פי דרכו הוא.

סוברני שלשון זו של הנפטר הגדול ז"ל דיה לשכך את חמתם האוילית של החרדים השטחיים שלא רצו למחול לריינס ז"ל את "חולשתו הציונית".

אבל כל זה אינו רשאי להכהה את עינינו כלפי גדלו וטיבו של הגאון הציוני הזה, בכלל צריכים אנו לנהוג מנהג דרך ארץ בגאון מן הדור הישן. אינם צומחים אצלנו ככמהים ופטריות...

ריינס ז"ל היה קודם כל גאון גדול. על הציונות השקיף כעל ילד קטן הפכפכן ושובב, על אמונתו הדתית - כעל בן מבוגר, מכיר בעצמו ובעל אופי חזק, ואולם את עצמו ראה כאב שאינו מפחד לבנו הגדול ומקדיש את עתותיו לטפוח הילד הפעוט והשובב...

לא רוח פוסח על שני הסעיפים, או נטיה לנוחיות רכה אפשרו לריינס ז"ל לחיות בשלום ובידידות עם מתנגדיו היהודיים, אלא - רוחו המקיף ולבו הגדול לב יהודי. כלכל הרוחות הגדולים היתה גם לו הסגולה לחלום חלומות. דמיונו שממלא הוא בהסתדרות הציונית את תפקיד האב - רק

חלום נעים היה ויותר לא... כחו היה רק על חבריו הציונים החרדים, על המזרחיים. ובהשפעתו על החרדים הציל פעם אחת את שלמותה של ההסתדרות הציונית. זה היה בשעת הקונגרס העשירי, כשהמזרחיים איימו ביציאה לרגלי שאלת התרבות. הנואמים הציונים המשובחים לא פעלו כלום על המזרחיים קשי העורף. והנה הופיע ריינס הזקן והכריז בקול בוכים: "את הנתוח הזה לא אוכל שאת". זה פעל והעבירו על מדותיהם. מובן שאותו צד היה המוותר שריינס נחשב לו לאב...

וכיון שלא הצליח בידו לאחד את החרדים עם הציונים בגוש יהודי אחד, התחיל לחשוב על אחודן של חרדיות וציוניות על ידי חוטר של דור יהודי חדש. בעזרת הציונים הגשים את חלומו הישן על ישיבה חדישה המאחדת תורה עם השכלה, וגם במוסד חדיש זה נשאר הגאון היהודי הישן. בנאום פתיחת הישיבה שלו אמר ריינס: "להוי ידוע לכם, תלמידי, שהכנסתי את ההשכלה הכללית לבית המדרש, אך ורק כדי לחשוך את הדאגה מכם לחפש אותה מחוץ לבית המדרש, למען תהא בידכם האפשרות להתכונן לחיים בשבתכם בבית המדרש".

"מה דעתו על הישיבה שלי - אמר אלי ריינס אחרי שיעור שהרציתי שם על פי בקשתו - ממנה יצאו גם לומדים, גם יהודים חרדים, גם אנשים משכילים, גם ציונים טובים, ציונים לפי התבנית שלי..." מובן שעניתי להתלהבותו בשתיקה נוגה. לא הייתי רוצה להרוס את חלומו האחרון בספקותי הרעים...

כשסוקרים אנחנו את האישיות הגדולה של ריינס תוקף אותנו רגש של הערצה מהול בצער. הערצה - בשל חייו עשירי התוכן והסוערים ועבודתו החברתית רחבת הלב שפתח לכל הכוונים. וצער - בשל חייו הבודדים, הנוגים. כל מפעל שפעל לטובת עמו שלם בדמו ובמנוחת גופו החלש. זהו גורלם של אנשים גדולים בישראל המחוננים בכשרונות גאוניים ונוסף על זה במזל יהודי...

(מתוך לפרקים (הוצ' תשע"ב) ח"א עמ' קמ)

הספד על 'אחד העם' מראשי ה'משכילים' מין ואפיקורס יודע ריבונו ומתכוון למרוד בו

בהחזיקנו באמונתנו ודעותינו אלה, הרי אנו מזמינים את מתנגדנו הגדול אחד העם, זה האפיקורס רב הכשרון וחד השכל, מורה הדרך לצעירי ישראל העומדים על פרשת דרכים, מזמינים ומבקשים אותו כי יטרח ויבוא אל בית המדרש הישן, מקום בין דין יעמדו על יהדותו, יבקרוה ויראו, עד היכן היא מגעת.

חפץ חיים זי"ע

אבל אם בחרת את דרכו, כי אין פחד אלהים לנגד עיניו ותמיד יתיצב על דרך לא טוב, כמו הפורק מעליו על מלכות שמים או שאינו נוהר מעברה אחת, אשר כל שער עמו יודעים שהיא עברה, דהינו בין שאותה העברה, שהוא רוצה לגלות, עשה החוטא כמה פעמים במזיד או שעבר במזיד כמה פעמים עברה אחת המפרסמת לכל שהיא עברה, אם כן מוכח מנה שלא מחמת שגבר יצרו עליו עבר על דברי ה' כי אם בשרירות לבו הוא הולך, ואין פחד אלהים לנגד עיניו, לכן מתר להכלימו ולספר בגנותו בין בפניו ובין שלא בפניו. ואם הוא יעשה מעשה או ידבר דבר, ויש לשפטו לצד הזכות ולצד החוב, צריך לשפטו לצד החוב, אחרי שנתחזק לרשע גמור בשאר עניניו, וכן אמרו רבותינו "לא תונו איש את עמיתו", עם שאתך בתורה ובמצוות, אל תונוהו בדברים, ואשר לא שת לבו לדבר ה', מתר להכלימו במעלליו ולהודיע תועבותיו ולשפך בוז עליו, ועוד אמרו: מפרסמין את החנפים מפני הלול ה'.

(הלכות לשון הרע כלל ד' הל' ז')

בכאן הריני שואל בגלוי את השאלה: מה הם יחוסינו לאחד העם? שאלה זו קצת מוזרה היא. הקורא הפשוט ישיב, כי אין בינינו ובין בעל ה"פרודים" שום יחוסים כלל וכלל. וכי יש מקום ליחוסים כל שהם בין היהודי ירא שמים המאמין בתורת משה מסיני ובין חסידה של שיטת ההתפתחות, אשר שמו של דרוין מתנוסס עליה? וכי שפה אחת לאידאליסטן, החרד על דתו והמביט על תבל ויושבי בה כעל יצירה אלהית, ולפוזיטיוויסטן המבקר והמסתכל בעולם ובתולדות השלמת האדם, בדת ובמוסר, מתוך נקודת השקפה תולדתית טבעית?

מכל מקום, יהודי הריהו בחזקת יהודי קים ועומד! אחד העם מוצאו ממשפחת חסידים נעלה. ימי שחרותו עברו עליו בין כתלי בית המדרש הישן, בארבע אמות של הלכה עד שהיה לאחד מ"טובלי שחרית": נשמתו טבלה במעין הטהור של התלהבות חסידים ותמימותם. "השפעתם יהודית" זו נשארה עומדת בו בכל תקפה וגבורתה, אף "רוחו החפשי" לא השתחרר מממשלתה הפרושה.

עמקו ומקוריותו באו לידי בטוי בדעותיו היהודיות, אשר יצרו תקופה חדשה בחיי חלק גדול מצעירי ישראל. כאן תמצאו גדלו וכח השפעתו.

אמנם ארס ספקותיו המרים המית בקרבו כל רגש חי ביחס להוד וליפי שבעברנו הקדוש, אבל לא כבתה בו עדין אותה אש האמונה בעתידנו המזהיר, שעברה אליו בירושה. אף אחד העם האפיקורס יאמין בגאולת ישראל, יקוה ויצפה לגואל ישראל, וכי לא לפלא הדבר?

מה זאת יהדות, שהיא מחזיקה בנו ואנו מחזיקים בה מבלי הרפות ממנה? במה כחה גדול? מהו הדבר, שלשמו נסבל יסורים ומכל מקום חבתנו היתירה נודעת אליו? איפה צפון סוד קסם הפלא של אותו "דבר"? הבה נשמע את דברי אחד העם בהשיבו על השאלות הנזכרות (משום איזו סיבה, לא כתב הרב וינברג המשך למאמר זה).

(מתוך כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' רמ-רסט)

סקירה ספרותית על האיש ברדיצ'בסקי וכתביו שנכתבה ע"י הר' וינברג אחרי עיון עמוק בספרי ברדיצ'בסקי

הספרות העברית החדשה וקברניטיה

ברדיצ'בסקי

הריהו סופר יחיד ומיוחד במינו. אין אתה מוצא סופר מעורר כ"כ התמרמרות ומחאה בלב החרדים כמותו. לפניו לא ההין איש להוציא מפיו דברי מינות נוראים ומבהילים, כהנזרקים מפי עטו. האפיקורסות שלו מכה לב המאמין בתמהון. חרוף וגדוף כזה לא שמעה אוזן ישראל, חוצפתו כלפי שמיא עוברת כל גבול, ובאותה שעה עצמה אין סופר זולתו כ"כ קרוב לנפש דתית תמימה, אין סופר אחר חודר כמהו ללב בעל האמונה ונוגע בנימיו היותר דקים. פה אתה מתרגז עליו ושם אתה נמשך אחריו. יש שבהרמת ידו כלפי מעלה הוא גורם לך כאב, מעורר את קצפך ומחלל קדש הקדשים שבלבך, ואתה רוצה לרקע ברגל, לחרק שן ולקרא אחריו: מחלל קדשים! עוכר ישראל! ובו ברגע אתה מרגיש את עצמך מוקסם בחבלי קסמיו, וכאב

חפץ חיים זי"ע

וכל זה האסור של לשון הרע הוא דוקא על איש, שעל פי דין תורה הוא עדין בכלל "עמיתך" דהינו עם שאתך בתורה ובמצות, אבל אותן האנשים, שמכירם, שיש בהם אפיקורסות, מצוה לגנותם ולבזותם, בין בפניהם ובין שלא בפניהם, בכל מה שהוא רואה עליהם, או ששומע עליהם, ונאמר (תהלים קל"ט כ"א) "הלוא משנאיך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט" וכו', ואפיקורס נקרא הכופר בתורה ובנבואה מישראל, בין בתורה שבכתב ובין בתורה שבעל פה, ואפלו הוא אומר, כל התורה מן השמים, חוץ מפסוק אחד או קל וחמר אחד או גזרה שוה אחת או דקדוק אחד, גם הוא בכלל הזה.

ודע עוד, דאם מוחזק בעיר לרשע מפני שאר עניני עברות, שמתר עבורם לגנותו, גם כן דינא הכי ואיזהו מוחזק כל שהסכם בפני אנשי העיר לרשע, עד שלא יפל להם בו ספק. (הלכות לשון הרע כלל ח' הל' ה'-ז')

וקצף זה נעצרים עמוק בתהום נשמתך ואין אתה יכול להעלותם על שפתיך. מוכרח אתה לשנאו, ואין אתה יכול לבזותו: רוצה אתה לנדותו, אבל אין אתה חפץ לדחותו.

אחרי כל להגו הארסי כלפי מעלה אתה נשאר דבוק בו, ומתוך בושה בעל כרחך אתה מודה: הרי קורבה נפשית וגם קרוב לבבות יש כאן.

אמונה וכפירה לא תמיד הם דבר והפוכו. יש אמונה שאינה אלא כפירה - כפירת האדם בו בגופו, שלילת עצמותו, ותור על עצמו: ויש כפירה שיש בה מהאמונה ואין בינה ובין הפקרות שחצנית, שאין בה אלא פריקת עול בלבד, ולא כלום.

על הקורא החרד עושה רשם הפתוס המיוחד של ברדיצ'בסקי. מרגישים מיד, כי אדם זה לא עלה על הבמה הספרותית כדי ”לחוות דעתו הרמה”, אלא נדחף דחיפה עצומה ע”י כח פנימי.

ויש שנדמה לך, שגם במלחמתו נגד הדת הרבה מן הדתיות יש בו. לא הדת נפגמה בעיניו, אלא האדישות של מחזיקיה נמאסה עליו. הדת, שתחלת ביאתה לעולם היא בכח וגבורה, הנה היתה לסימן החולשה, מקום לנשים זקנות להתגדר בו.

וז”ל הרמב”ם באגרת תימן:

וכבר הבטיחנו הבורא יתברך והודיענו: שכל מי שעמדו על הר סיני שהם מאמינים בנבואת משה רבינו בכל מה שבא על ידו, הם, ובניהם, ובני בניהם עד עולם, לפיכך יש לדעת שכל מי שנטה מדרך הדת הנתונה במעמד ההוא שאינו מזרע האנשים ההם, וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה על כל המסתפק בנבואה לא עמדו אבותיו על הר סיני, המקום יצילנו ויצילכם מן הספק וירחיק ממנו ומכם המחשבות המביאות לידי ספק ולידי מכשול, עכ”ל הרמב”ם. ואיך יתכן לספר בשבחה ולהלל את אותם כופרים שלא עמדו רגליהם על הר סיני.

בספרו ”מעירי הקטנה” הוא מעביר לפנינו תמונה מול תמונה: את רחל הזקנה, בעלת אידאלים, שחיתה בהם ומסרה את נפשה עליהם, וכנגדה את העלמה המודרנית, המבקרת תדיר את האספות הפומביות, מוחה כף ומתלהבת וכל זה אינה אלא עגבנות של בתולה, שהגיעה לפרקה: את שמואל האפיקורס, שהוא נלחם בעד משאת נפשו לשמה, לוחם בכל לבו, ולעמתו את שמואל הגבור הלאומי, שהנהו שקרן וצבוע (ראה ספרו

הני”ל). שנואה עליו כמות הדמגוגיה, המהלכת זקופה וכובשת את הרוחות הנבערות, אותה הדמגוגיה המודרנית שהעם משמש לה כלי משחק לאמבציות איגואיסטיות, לקומבנציות פוליטיות בלבד. אין הוא מחבב את הנחשלים ואת המפגרים, סרסי המציאות ונזירי החיים, ועוד יותר הוא בוחל בהפרזה הפטפטנית, שמתיימרת לפתר את שאלת כל השאלות בהבל

פיה, בעוד שהיא ריקה מכל ידיעה ונבובה מכל רגש אחריות: מתעב הוא את הפתוס המזויף, שבגבורתו על המיטינגים ובהשפעתו על המוחות הקטנונים הוא פוסע ברגל גאווה על ראשי החובשים וההוגים.

הדברים האלה יצאו מפי ברדיצ'בסקי. זה האיש שנסח את המאמר: לא ליבני אינש בי כנישתא אחריתא עד דסתר בי כנישתא. אותו ברדיצ'בסקי, שהנהו בכבודו ובעצמו לא רק אחד מ"הכהנים הגדולים", המשמשים במקדש הספרות החדשה, אלא אחד הסותרים, מחריבי המקדש הישן, האיש שיעץ לפוצץ בכשיל וכלפות את ה"הר" וכל אשר צומח עליו (לשונו בקירוב באחד ממאמריו). על פי תוכו, טיבו וטעמו נשאר ב. מה שהיה - תלמיד ולוז'ין. אבל מבעד לשכבה העבה של הקליפות הספרותיות החיצוניות בוקעת ועולה אלינו לפעמים בת קולה של נפש יהודית הומיה זו. מטים אנו אזן ולבנו נמוג, כאלו היינו שומעים את קול נשמתנו אנו מדבר מתוך גרונו של האידיאליסטן איש הרוח, כשברדיצ'בסקי דן בדברי רוח אנו עושים את אזנינו כאפרכסת. וכן דרכו תדיר: פותח הוא בגנות ופתאם הופך את פניו ונעשה לשליח צבורנו, ולפרקים הננו הקהל היחידי העונה אחריו "אמן". מהו הדבר המבדיל בין הספרות החדשה ובין הספרות הישנה? כלום יש כאן רק הבדל בין קודש לחול? אחד העם כבר ישב על מדוכה זו והשיב תשובה עפ"י דרכו. ב., שבנוגע להרגשת הלב העברי הריהו קרוב יותר לאורחא דמהימנותא, הביע את המלה הנכונה: חסרון נשמה!

לא האפיקורסות שבה, כדעת רבים, וגם לא חסר העיון המחשבתי, כפי סברת אחד העם, מעכבים ע"י הספרות החדשה שתהא מרוצית ומקובלת, אלא חוסר המקוריות שבה בלבד. הספרות העברית החדשה כלה תרגום מן הספרות האירופאית.

סופרינו החדשים קובלים על הדורות הראשונים בשל התרחקותם מן הטבע ומן היופי שבבריאה, מונים אותה ברוחניות קיצונית ולא נחה דעתם עד שנזרקה קריאה מפיהם: "שובו אל הטבע!" ברדיצ'בסקי היה הראשון שהכיר בזיוף הפנימי של אותם הסופרים, שמעולם לא היה להם הטבע דבר שבחיים והסתכלות הנפש, אלא פליטת הקולמוס. אמנם תמים דעה הוא עמהם בנוגע לעצם הדרישה ובגלוי גם הוא מתחבר אליהם ומתיצב בראש להקת הצועקים. אבל מרגישים אנו (ורושם זה נקנה לנו ע"י קריאה בספריו השונים), כי בודד האיש הזה בין אחוזת מרעיו וכי אזנו הענוגה נפגמת מקולה הצרוד של קריאת צעקנית זו, ובשעה שהוא עומד בתוכם וקורא יחד עמהם: "שובו אל הטבע!" הרי הוא מכוין את פניו באותה שעה כלפי הצועקים עצמם, וכאלו היה אומר: שובו אתם אל הטבע שלכם, אל הטבע, כפי שנגלה בחזונו של ישעיהו, שובו אל הטבע היהודי!"

אבל יש עוד צד שוה לנו : בחיים ושאלת צורתם, באופן הבנת "הפרובלימה היהודית". בספרו (שכחתי שם ספרו זה) מתאונן ב. כמדומה לי שב. היה הראשון שחדר לתוך תוכה של השאלה היהודית וגם קרא לה בשם "הקרע שבלב".

אבל הדת היא אחת הפרובלמות הכי קשות של האנושיות, ואף פלוסופיה מודרנית אינה יכולה לעבר עליה בשתיקה ולפטר אותה בבטול בעלמא.

ואולם אותו הקרע שבלב היהודי המודרני משעה שעזב את חומת הגיטו ויצא לרחובה של עיר שמחוצה לה עדין בעינו עומד והוא ישאר "קרע שאינו מתאחה" כל זמן שלא יעמדו על טבעו ועל שרש עשיתו. לא הדתיות המופרזה היא האשמה, אלא הדתיות המצומצמה. השוי"ע מעיק על הרוח המודרני לא בשביל רביו, אלא דוקא בשביל קיצורו, לפי שבמצב ההתפתחות המתקדמת בהוה, מצעו קצר מהשתרע על כל מראות החיים וגלוייה השונים. כשהשנים היו כתקונן והדת היתה עדין חיה בלבבות, היא לא היתה מורגשת כ"אבן נגף" בדרך החיים. הכל היה נעשה במאמרה, והיא בעצמה היתה ליוצרת חיים ומחדשת ברוחה תמיד מעשי יום יום. והיא היתה מטפחת ומשפיעה מרוחה על כל מעשה יצירה בין בטבע, ובין באמנות, במדע ובפוליטיקה.

אולם משעה שכהה כחה של הדת ואורה עומס, הלכה זו ונדחתה לפנה חבויה שברוח ונעשתה לפולחן של הרומנטיות המיסטית. ומכיון שנתמעטה השפעתה ונצטמצם תחומה מבלי יכלת עוד בעינים זועמות, קראו עליה שם פסול, בהיותה לצוררת החיים, כביכול, בעיניהם.

ורוח האדם בא במצר. התלקחה מלחמה בקרבו בין שני יצרים, שכל אחד מהם רוצה להבנות מחורבנו של השני. היצר הדתי שלו רוצה בצמצומו, בהכנעתו ובהבלעתו, וכח יצרו הטבעי שואף להתפשטות, לשלטון ולכבוש של יצירה.

וקרע זה מקנן לא רק בלבו של הצעיר, כי אם גם בלבו של בן הדור הישן. ברדיצ'בסקי, שהרגיש את היגון של הלב הקורע בכל תוקפו, נעשה למליצם של הצעירים המהפכים ושפך את מרדתו על ראש הזקנים. ובאותה שעה לא ידע דבר מכל צערם של הנכנעים והחוחים שהתקומם כצר נגדם, והם אחיו בצרה.

אמנם בימים האחרונים עמד ב. על טעותו וחזר בתשובה. ראה ראש הצעירים כי אין חיים במציאות היהודית וכי אין "מציאות יהודית" חיה בהוה ונמלט אל העבר : שיחות מני קדם, מאוצר האגדה, אגדות חסידים.

פרק ב'

הרבנים מן הדור הישן חסרי ידע חילוני ובגלל זה אין בכוחם להנהיג את הציבור

מכתב הרגה"ע גרודיז'נסקי זצ"ל לר"ה הילדסהיימר ז"ל בנוגע לתכנית להעברת הסמינר לרבנים של ד"ר וינברג לארץ הקודש

הנה בימי עשי"ת הי' אצלי ידידנו הרה"ג מו"ה -- ג"י וסיפר דבר הצעת מע"כ וחפצו לנסוע לארצנו הקדושה להעביר שם את הסמינר מברלין. הגדתי לו ובקשתיו למסור למע"כ וחבריו דעת דעת תורה שאין לעשות כן בשום אופן, ומתאמץ להוציא אל הפועל את חפצו וכי שם בתל אביב אחרי שבירושלים עיה"ק לא הסכימו לזה, ורצונו ליסד שם הסמינר באמתלא עבור הספרדים מערי המזרח, מצאתי את עצמי מחויב בדבר לפנות במכתבי זה.

הנה כבוד אביו הרב הגאון הצדיק ז"ל כאשר יסד את הסמינר בברלין כיון במעשיו לשם שמים, כאשר התגברו הריפורמים וכבשו את הקהלות וגברה שכחת התורה ובחרו להם רע-בנים חפשים, שיש להם השכלה גבוהה, וכאשר עלתה לכבוד אביו זצ"ל ליסד עדה חרדית "עדת ישראל", הוכרח להתחרות עם הריפורמים והי' בזה צורך השעה, הזמן והמקום, שיהיו גם להקהלות החרדיות רבנים מדופלמים בעלי השכלה גבוהה, וזה הי' בארץ אשכנז המקולטרה בימים ההם, אבל איך יעלה על הדעת ליסד בית חרושת כזה לרבנים באה"ק שיש שם ישיבות גדולות ורבנים גדולים, גדולי תורה ויראה, לבחור ברבנים חדשים שאצלם דרך ארץ עיקר ותורה טפל, וגם להספרדים בערי המזרח אין צורך ברבנים כאלה. להיראים בודאי אינם מסוגלים ולהשמאלים מסטרא דשמאלא אין צורך גם ברבנים מטיפוס ברלין, ואין זה תיקון רק קלקול גדול לאה"ק ועלבונה של תורה. ומאד אתפלא על ידידי איך מלאו לבו לעשות כן.

(מתוד קובץ אגרות לחזו"א עמ' קעא-ב)

איש בקי בתנאי החיים של יהודי המזרח ד"ר יוסף וואהלגעמוט, העיר על ליקוי אחד שברבנים מן הדור הישן: מפאת חוסר של ידיעות חילוניות לא היה ביכלתם לתפוס את ענינם הם בידם. לדאבונינו זהו אמת מעציבה.

(עמ' קכה)

גדולי ישראל תעו בדרכם

גדולי אשכנז היו בקיאים ומומחים בחכמת החינוך ולכן הצליחו במעשיהם להקים דורות שלמים של בעלי יר"ש והשכלה חילונית כאחד, מה שלא עלה בידי גאוני גדולי ליטא ופולין, לפי שלא ידעו לכונן את החינוך ע"פ תנאי הזמן.

(שו"ת שרידי אש ח"ב סימן ח')

הלימוד צריך להיות בצורה מושכת ומבדחת עמ"נ למשוך את לב הצעירים

הצעיר היהודי, כשהוא מגיע לגיל בוגר, מרגיש עצמו בודד בעולמו, היהדות כפי השיטה של הוראת הזקנים והישישיים מסוג הישן, היא בעיניו חיים של נזירות ובדידות, והלימוד עצמו מורגש אצלו כשעמום מייגע ואת היהדות הם רואים כעין גיטו רוחני של ימי הביניים שיש להיחלץ ממנו בכל

כוח, הצעירים והצעירות בצרפת הם מנותקים מכל מגע ומשא חברותי עם יהדות אמת, מלאה חיים ותנועה, מכל לימוד מבדח ומושך את הלב. (שם)

המצב בשוויץ הינו כזה שהחסידות (או החרדיות) הקיצונית קנתה לה אחיזה חזקה גם בקרב יוצאי גרמניה אשר החלו לזלזל בלימודים אקדמאים (או במחקר האקדמי) ורצים לקראת כל רבי החובש שטריימל והגורב גרבים לבנות, גם בישראל, אנו עדים לעליה ברמת הפנאטיות ובזלזול בלימודים אקדמיים בקרב בני הישיבות והחוגים הקרובים אליהם, ישנן סיבות פסיכולוגיות רבות העומדות בבסיס התחזקות המגמה הזו.

(מתוך מכתב לר' שמואל אטלס)

אי אפשר לרב בימינו להשתמט ולהתכווץ בקרן זוית של חדר למודיו, עליו לעמוד בשער, ועליו למצוא נתיב ללב הנוער המתגדל ומתחנך בבתי ספר חילוניים ע"מ לקרבו ולהכניסו לעולמה הרוחני של תורת היהדות. הוא צריך לדעת את המתחדש סביבו בעולם המדע והספרות, את זרמי הרוח ההולכים ומתחדשים מתקופה לתקופה. בלא הכשרה שיטתית ובלא ידיעת שפת המחשבה המודרנית לא יוכל למצוא את הנתיב ואת מגע הנפשי לעולמו הפנימי של הנוער ושל בני הדור החדש.

(מתוך הקדמה לחידושי שרידי אש על הש"ס פרקי חיים עמ' 10)

צריך להכניס לישיבות שיעורי התעמלות ולימודי חול

קובץ אגרות להזו"א

גרעון כל שהוא שנכניס ח"ו בצביונה של הישיבה עלול להרוס כל היסוד כגל של אגוזים וכל חלק מקיים את הבנין.

ומה מאד עלינו האחריות של קיום בית המקדש מעט הלזה שלא לפגוע בו ושלא לשנותו פן ח"ו נתחרט עליו אח"כ.

אין אנו רשאים - - לעשות נסיונות עם תשב"ר אשר כל נסיון אינו בטוח.

(עמ' ע-עא)

בעולם היהודי החרדי ברור כבר מזמן, שבחדרים ובישיבות יש לדאוג לסידורים היגייניים חדישים, לתרגילי התעמלות כדי לחזק את הגוף, שהוזנח כל כך, לדאבוננו הגדול. הסידורים הישנים הבלתי היגייניים אין להם ולא כלום עם המסורת היהודית.

וראשית כל, עמדתנו ללימודי חול. כיצד יש לתאם בין לימודי הקודש ללימודי החול, כדי שיהוו יחידה הרמונית אחת ויעזרו ליצור את הטיפוס הרצוי של תלמיד חכם יהודי, שבעת ובעונה אחת יהיה גם אדם משכיל ובקי במדעים חילוניים. היה זמן, כאשר הביטו על לימודי החול כעל דבר מיותר ואפילו מזיק. השקפה זו עבר עליה כלח. אף איש אינו אומר עוד עכשיו שאין צורך בלימודי חול.

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' שיד)

רבני ארץ ישראל חייבים לטפל בהכשרת מורים טובים, באספקת ספרי למוד הן ללמודי קודש והן למקצועות החילוניים.

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' שכ)

שני שסיים כאלה: בבלי, ירושלמי, היכולים בשפע הרוחני שלהם להזין מאות ואלפי דורות. אלא מה צריך לדעת גם שפות לועזיות, יש לרכוש גם ידיעות טכניות וכו'. אם כן אמרו שאתם מתכוונים להשכלה מקצועית, טכנית, למוד אומנויות והכשרה למשרות בחיים הכלכליים, החברתיים והציבוריים.

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' שכו)

עלינו לקבל את ההשכלה החילונית ואת מוסדות ההשכלה המודרניים. אולם יודעים אנו גם יודעים, כי אורח החינוך הישן איבד את כח משיכתו. הן חיי היהודים והן האדם היהודי נשתנו בתכלית. אנו נאלצים להכניס מודרניזציה בחינוך. אולם יחד עם זאת רוצים אנו גם להמשיך בחלקים מסויימים של שיטת החינוך הישנה: בעקרונותיה היסודיים ורוחה האידאליסטי. רוצים אנו למזוג את היין הישן לכלים חדשים.

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' שלו)

לפי דעתי עליהם להדפיס גם החלק השני של מאמרי, דווקא בשביל שהחוגים המתנגדים לשיטת הגאון רש"ר הירש ז"ל מתיחסים בשנאה לכל מאמר שמריחים בו ריח מדע. ואף בזמננו המצב הוא כך שאנו צריכים להבליט שאין המדע שנוא עלינו, אם אין בו משום פריקת עול המסורה או כפירה בעקרי האמונה.

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' שנד)

במכתבו לרב שמחה עלברג (הפרדס, אייר תשכ"ו, עמ' 38) כתב: מצד אחד אני ג"כ חושש להחלשת לימוד התורה ולחתירה נגד הישיבות ומצד שני א"א להתעלם מן העובדה, שאי אפשר למדינה בלא אוניברסיטה שתגדל מומחים מקצועיים וכו', ואם יש נחיצות בה הרי בוודאי מוטב שתהא דתית ולא תהא מסורה לרשות חפשיים. ומדוע לא נשתדל להעמיד דור של אקדמאיים דתיים.

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' שנו)

קובץ אגרות לחזו"א

מנוי' וגמורה בסודם של רבותינו גדולי הדורות שלא להרשות לימודי חיצוניות לבני הישיבה בזמן שקידתם בתורה בהתלהבות נעורים, וראו את זה למפסיד בטוח, ורובם נתקלקלו אם במדה גדושה או מחוקה, או במקצתם, וקבעו למשפט ללחום בזה מלחמת מצוה. (עמ' נו)

בזמנינו אין מנוס מלשנות את צביון הישיבות ולהכניס להם לימודי "השכלה" וספרים חיצוניים

בן הישיבה בימינו הוא אדון לעצמו, בעל קומה זקופה, תקיף בדעתו ואמיץ ברוחו. היראה מפני "ספר פסול", מפני השכלה חיצונית, גם היא איננה עוד. בן הישיבה קורא את הספרות החדשה, קונה על ידה את ידיעות העולם והחיים.

בישיבה מתנגדים ללמוד השכלה, לידיעות החוץ, אבל לא מתוך שנאה להשכלה, אין הישיבה להם בית חרושת לרבנים, אלא זוית יהודית, אמת, אחרי שהללו עוזבים את הישיבה, אין המה מוצאים את דרכם בחיים. אבל כל זמן שהם בישיבה, הם מלאים רוח אידיאלית טהורה, עד שאין הם חושבים חשבונות.

אך לא לעולם חוסן. בתוקף זרמה של העת החדשה התחילו הקהלות לדרוש מרבניהן גם דברים חיצוניים. בני הדור החדש אינם מסתפקים ממה שהם ובניהם קנו להם השכלה חיצונית, רוצים הם שגם רבניהם יקנו להם את התרבות האירופאית. הרבנים הזקנים אינם רוצים עוד להכנע.

אחד היה הרב ריינס שנכנס בפשרות עם דרישות העת ועשה וותורים לחיים ולדרישותיהם. **הישיבה שלו מפורסמת וחביבה**, אבל מפני טעמים שאין פה המקום לפורטם לא הצליחה הרבה.

הרב טשרנוביץ באודיסה עשה נסיון להכשיר את תלמידי הישיבה לקראת העולם המדעי והנהיג בישיבה החדשה שיסד באודיסה את למוד התלמוד עפ"י רוח בקורת מדעית בהתאם לחקירות החדשות של הקודקס הרומאי. ואולם התלמוד הוא ספר טראדיציוני, דרך הלמוד הוא ג"כ טראדיציונית, כל השו"ע נוסד על דרך הלמוד הישן. כמה דינים ומנהגים שנתקדשו באומה, הוצאו מן התלמוד עפ"י המסקנא של משא ומתן ארוך עפ"י דרך הלמוד הישן. אם יבואו לשנות את דרך הלמוד מערערים בזה את היסוד של כמה בנינים דתיים. הישיבה האודיסאית לא יכלה להתקיים בצורה שנתן לה טשרנוביץ ולאחר שעזב הלז את אודיסה הרחיקה הישיבה גם את סדר הלמוד שלו ואולם גם הישיבות האחרות אינן יכולות להתקיים להבא בצורתן הישנה.

ולפיכך רוצה אני להאמין, כי עדיין כמוסים בה כחות יצירה מקוריים שיתנו לה את האפשרות למצוא לה צורה חדשה ומתאימה לצרכי דור החדש ומתחדש.

(מתוך כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' רכג-רכו)

גם התלמידי חכמים והלומדים צריכים לצאת לעבוד ולהשתחרר מהתפיסה הישנה

"הלומדים" ו"הבונד"

(נכתב למען תלמידי חכמים ובעלי מלאכה יהודיים)

ו"צעירי ישראל" אינם יכולים לקבל פעילות יותר מבורכת ואסירת תודה מאשר יקחו על עצמם למלא את שתי המשימות: ללמד את בעלי המלאכה שלנו תורה, ואת בני התורה שלנו מלאכה. המשימה הראשונה היא הרבה יותר קלה לביצוע.

על "צעירי ישראל" להתחיל מיד ביצירת קורסים לבעלי מלאכה. בהצלחתם אין לנו לפקפק. זה מובטח. נביאנו הזקן ירמיהו יכול עוד לסבול "תחרות" עם כל לבלר מודרני, וההגיון של "קצות החשן" שלנו מכיל יותר כוח כיבוש אפילו מקארל מארקס.

הרבה יותר קשה היא המשימה השנייה: לבוא ל"איש האויר", בן ימינו שלפי התפתחותו האינטלקטואלית הינו למדן, המעריך את עצמו כחריף או בקי ולומר לו: שיהיה חייט או סנדלר. נו, יותר לא יחסר לנו. בקושי הוא ישתכנע שאין אנחנו מתלוצצים אלא מתכוונים לכך באמת וברצינות, הרי שלעולם הוא לא יסלח לנו את העלבון שגרמנו לו בהצעה שלנו. ואני יודע שיהיו יהודים דתיים ואולי אפילו רבנים שיראו זאת כבזיון התורה.

בכל זאת אין זה צריך להפחידנו ולמנענו מעבודת ההסברה בנקודה זו. אנו חיים כעת בזמן שכל העמים מתכוננים לתקופה חדשה בחיי הרוח הלאומית והכללית חברתית שלהם. מלחמת העולם גירשה את הסיוט של אשליות שוא ודעות קדומות מושרשות שהאפילו על הרוח האנושית. בכל המדינות נראים סימנים של מהפכה רוחנית שתהיה מוכרחה לפרוץ מיד אחרי השלום האמיתי.

שנות המלחמה העקודות מדם עם תופעות הלווי שלהן הינן בשביל האנשים ההוגים בית ספר פילוסופי מוסרי גדול להתאמת העולם עם החיים. האם אנו היהודים, שסבלנו הכי הרבה באסון העולמי, לא נלמד דבר מבית ספר המלחמה? האם יישארו יהודינו אותם יהודים ואותם אנשים כמו לפני כן? יהיה זה הדבר הנורא ביותר שיכול לקרות לנו.

לא, אין זה יכול להישאר כמקדם! עלינו להשתחרר מכל הדעות הקדומות השריות והמזיקות. ברם אנו חיים בזמן של "אתחלתא דגאולה". ההשגחה האלוקית קוראת ותובעת מאתנו תשובה אמיתית. בלעדי התשובה לא נהיה זכאים לגאולה והיא לא תהיה עבורנו גאולה שלימה. התשובה שלנו צריכה להתחיל קודם כל בשינוי יסודי של חיינו היום יומיים ובאופן הפרנסות שלנו.

"חזרה ליהדות!"! "חזרה לרוח היהדות!"! מוכרח להיות הקול קורא להתעוררות אותו נפיץ ברחוב היהודי. הרוח היהודית אינה יודעת מסתירה בין תורה ועבודה. התורה אינה עושה שום הבדל בין תלמיד חכם לבעל מלאכה. כולם חייבים בשניהם: ללמוד תורה וללמוד מלאכה!

לכן, תהיה קריאת התשובה שלנו לתלמידי החכמים שלנו ולבעלי המלאכה שלנו: השתחררו מהפסיכולוגיה הגלותית.

(מתוך מאמר עידוד לתנועת הנוער החילונית "הבּוֹנֵד")

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' רנז-רסג)

פרק ג'

לצביונה של מדינת היהודים וייעודה

לאדם מישראל אשר לבו לא הוקפא עוד לגמרי, אין צורך להסביר את מלוא הברכה שהביאה לנו מדינת ישראל, מדינתנו זו שנתחדשה בארץ אבות הקדומה הביאה לעם ישראל היושב בציון תקומה ועצמאות מדינית, ולנו נדחי ישראל שבארצות נכר כבוד ותפארת. הויכוח הנולד עם השאלה אם יש להכיר במדינה חילונית שלא הושתתה, לצערנו הגדול, על בסיס התורה - והמצוות, מתנדף כעשן מול המציאות החיה והקיימת של מעצמה ממלכתית ישראלית עם מערכת בטחונת כבירה, השומרת במסירות - נפש שאין דוגמתה על חיינו וחיי בנינו בפנים הארץ, ועל כבודנו וזכויותנו מחוצה לה.

הגה"ק ר' אברהם מסאכטשאב

בעל אבני נזר זי"ע

הביטו נא וראו מי נתן למשסה יעקב וישראל לבוזים במדינתנו בימינו אלה ודמי אלפים ורבות נפשות נקיים אנשים ונשים וטף וגמולי חלב שלא פשעו נשפך כמים ארצה והומתו במיתות משונות ואכזריות אשר תסמר שערות ראש השומע ועפעפיהם יזלו מים, כי כל זה נמשך מפאת הכת המכנים עצמם ציונים שלא שמעו לקול הורים ומורים ומרעה אל רעה יצאו לצרור בכנפיהם "רוח מרידה במלכות שמים וארץ יחד", ואלמלי שמעו לקול הורים ומורים לא באה אלינו כל הצרה הזאת.

(נדפס באגרות שפירין סי' פ')

הארץ המחודשת קדושה היא לנו. כי מלבד קדושתה העצמית מפי אלקינו ואלקי - אבותינו ומטעם המצוות הקדושות התלויות בה, עוד נתקדשה בקדושת הדם העברי, בדם חלוצינו הראשונים, שהשקיעו את חלבם ודמם בביצות המלאריה הממארת, כדי ליבשן ולהפך אותן לגנות - עדן פורחים ומלבבים בשבילנו ובשביל הבאים אחרינו, היא נתקדשה בדם גבורינו לוחמי

מלחמת עמנו למען כיבוש - הארץ ושחרורה, ולמען הקים לאומה הסחופה, הדוויה והרדופה חוף מפלט ושארית פליטה בארץ - אבות. מסופקני אם יש בתוכנו מי שמוחו בריא ולבו ישר, שיעצום את עיניו מלראות את מראה הפלא, שהופיע לעינינו, ושיעלה בלבו מחשבת - פיגול ותועבה לזלזל בקדושת גבורים וקדושים שמסרו את נפשם למען ה', עמו וארצו.

(מתוך לפרקים (הוצ' תשע"ב) ח"א עמ' רצג)

עומדים אנחנו מול תקומתינו המדינית המפליאה בעוזה והדרה. לבנו מלא שמחה והודיה להקב"ה, שנתן כוח לשארית עמו להתגבר על השואה הנוראה שהומטה על שבטים רבים וגדולים בישראל, שהשם ברחמיו זיכה

אותנו לראות בנחמה של בנין וקוממות - מדינית ושל שיבת בנים בממדים גדולים.

והנה הגענו לשלב גורלי ומכריע, זכינו בחסדי שומר ישראל וגואלו למדינה - עברית מפוארת עם שלטון יהודי גמור.

שפת העברית היא השפה הלאומית שלנו ונושא זה אינו ניתן לדיון

החתם סופר זצ"ל

וזל"ק: "ונראה לי דמשום הכי הנהיגו אבותינו את בניהם מבלי לספר בלה"ק".

(חת"ס או"ה סי' פ"ה)

השומר אמונים זי"ע

ריבוי צערן של ישראל הומים כלב ימים, ואוי לנו כי בימינו עלתה לנו זאת, ואין ספק אצלי שרוב הצרות והתלאות נתנוצצו על ידי שקלקלו וחללו לשוננו הקדוש והנורא, אשר כל העולמות בנויים בזה הלשון, ונכתבה תורתנו הקדושה בו, וטמאו ושקצו אותו, ובאו זרים וחללהו, לטמאות אותו לדבר בו כל דברי נבלה ושיקוץ.

והלא רבותינו הקדושים חכמי התלמוד בזמן הבית יראו ופחדו להשתמש בזה הלשון הקדוש והנורא, ודברו בדבריהם רק בלשון ארמי, ועכשיו בזה הזמן הנורא הטיל עלינו הס"מ זו הצרה הגדולה והנוראה, ועכשיו כבר פשתה המספחת גם אצל אנשי יראים שופרא דשופרא.

וחוסו ורחמו על נפשותיכם ונפשות בניכם, ואל תטמאו לשוננו הקודש בדרכים זרים אשר עקמו וזרו הצעירים אשר מרקדים עלינו בעוה"ר.

וגילו לנו רבותינו הקדושים אשר כל לשוננו הקדוש כולו שמותיו יתברך שמו, ובשביל שעקמו ופגמו לשוננו הקדוש גרמו לנו אלו הצרות.

(מאמר צהלי ורני)

לכל אומה ואומה ישנם עקרונות מוצקים וקיימים לעד. עקרונות אלה אינם נמסרים להמוני - עם לשם דיון והכרעה. העקרון של חופש הדעות והכרעת הרוב, אין - לו שום תוקף לגבי ערכים לאומיים גדולים, שהרי הם מהווים את עצמותו הלאומית של העם והם הקובעים את צורת הווייתו וסימני זהותו. העולה על הדעת שמנהיגי המדינה הדמוקרטית ימסרו למבחן - העם והכרעתו את השאלה: אם להחזיק בשפה - העברית כלשון העם והמדינה או להחליפה בלשון אידיש או אנגלית? והרי זה הוא עקרון ויסוד - היסודות, שאין שום עם רשאי לוותר על שפתו - הלאומית ושלגביו העקרון של חופש - הדעות בטל ומבוטל.

(שם, בהמשך הפרק)

אגרת לראש הממשלה דוד בן גוריון שר"י

מה שאין כן אצלנו: יהודי לאומי שבלאומיים, אפילו אם הוא תושב קבוע, משלם מסים ומשרת בצבא ולוחם מלחמת הארץ - אם חס ושלום ימיר דתו בדת אחרת, הוא מודח בכך מעם ישראל. ואין ספק, שאפילו מפלגה שמאלית קיצונית תוציא את המומר מכלל חבריה.

וכאן הכל משתוממים על ראש הממשלה, שהוא ידוע לכולנו בסגולותיו המיוחדות, הן באהבת ישראל ומסירותו והן באיתנותו.

אנו חסים באמת ובלב שלם לכבודה של ממשלתנו העברית, זו הממשלה שעמדה לנו אחרי אלפי שנות גלות, יסורי נדודים ופיזורים, ולכן אנו מייעצים לה בתום לב להעביר את ההנחיות לחוק הרישום על מבוגרים ועל קטנים יחד, שנולדו בשעה של זחיחות הדעת, ולהשכיח מן הלב.

אין אני חושב את עצמי לאחד מגדולי ישראל וחכמיו, אבל אני רוצה בקיומה ובכבודה של מדינתנו, ומדבר רק מה שבלב כל יהודי תמים הקשור באהבה לעמו ולמולדתו.

אבל יש לדעת, כי גם אנחנו בגולה חרדים לקיום המדינה ובטחונה. יודעים אנו כי המדינה הצעירה מוקפת אויבים מכל עבריה.

הנס הגדול של תקומת מדינה פורחת, מחזק בלבנו את האמונה בנצח ישראל ואת האהבה לארץ קדשנו. ואנחנו כולנו מוכנים ומזומנים להקריב כל הקרבנות שבטחון המדינה ידרוש מאתנו.

אדוני ראש הממשלה, כולנו מעריצים הערצת כבוד את זכויותיך בקימום המדינה ואת חלקך בבנינה ובפריחתה, ויודעים אנו את דאגותיך "להעמקת התודעה היהודית" בקרב הנוער הישראלי, להשרשתו בעברו של העם היהודי ובמורשתו ההיסטורית, ולהגברת זיקתו המוסרית ליהדות העולמית מתוך הכרת שותפות הגורל והרציפות ההיסטורית המאחדת את יהודי כל העולם לדורותיהם ולארצותיהם. ולכן אני מרשה לעצמי לדבר אליך כדבר יהודי

החפץ חיים ז"ע

ושמעתי מהקדוש בעל הח"ח ז"ל, אודות היעווסעקעס [הציונים] בזה"ל, "ביי מיר איז ברור, אז זייא זיינען פון זרע עמלק".

בלה"ק: אצלי זה ברור, שהם מזרע עמלק (אומר אני מעשי למלך אות ג')

הגה"ק ר' אלחנן וואסערמאן זצ"ל

כותב בשם רבו החפץ חיים זצ"ל שעל הציונים נשבע הקב"ה שאין שמו שלם וכסאו שלם עד שימחו מן העולם, (ויש זקנים בבני ברק ששמעו הדברים מפיו [החפץ חיים]).

(קונטרס תפלה ישרה, פרק ג')

ליהודי אחיו, לבטא את מה שבלבי ובלב כל הנאמנים ליהדות.

מדינת ישראל היא בעינינו השלב הראשון של מילוי תקוה לאומית דתית של דורות אין מספר, שסבלו והתענו ונשחטו ונהרגו בעד אמונתם וצפייתם לגאולה.

אין ממשלה עברית יכולה להשתמט מן התפקיד של הדרכת העם וחינוך בניו ברוח תרבותו. עליה מוטלת החובה להטביע על חיי העם צביון רוחני לאומי, צביון שיסמל את העצמאות היהודית בכל גווניה.

(מתוך לפרקים (הוצ' תשע"ב) ח"א עמ' שא)

עצם העובדה של קיום מדינתנו שלנו מעוררת בלב כל יהודי גאווה לאומית. העובדה שמדינת ישראל ניתנה לנו מן השמים בתקופה הטרגית ביותר בהיסטוריה שלנו.

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' של)

לאנשים המתבוננים בהתפתחות ההיסטורית ברי שמאורע כביר כמו הקמת המדינה העברית אינו יכול להשאר בלי השפעה עמוקה על חיי העם העברי בכללו.

נוצר משהו כזה המסמל את אחדות העם היהודי ושלמותו והסימן לכך הוא ממשי ומלא הדר - מדינה עצמאית, שרים יהודים, שגרירים וקונסולים, דאר עברי, פיקוד יהודי וכו'. כל זה מפתיע ומרתק את העולם החיצוני.

ציונות קשה מנצרות

הרה"ק ר' ישראל מוויזניץ זצ"ל

אמר: די קליפה פון ציונות איז אסאך ערגער (גרעסער) פון די קליפה פון נצרות [הקליפה של ציונות הרבה יותר גרועה מהקליפה של הנצרות] (משכנות הרועים ח"ב עמ' תקכא)

האם זו כבר אתחלתא דגאולה? אם אתם רוצים בכך, ואם אתם מפחדים מפני מלה זו, שלא תקטין את ערכן של תקוותינו הגדולות ומשימותינו הנרחבות, יכולים אתם לקרוא את זה בשם אחר. לדידי, קראו לכך מפתח של גאולה (מונח הנמצא במדרש). קבלנו את המפתח הנכון בידינו. ירושלים, חלקה הגדול, שייכת עתה לנו, שם יושבת כבר ממשלה עברית.

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' שסא-שסב)

עם הרב קוק ז"ל הייתי מקורב בתחלת המלחמה ועמדנו בחליפות מכתבים זע"ז וקויתי לבוא ולראותו לחדש את האהבה הישנה. קויתי ועכשיו תמה תקויתי!

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' שט-שי)

מתוך מכתבים בשבח חיילי צה"ל

תרגום מתוך מכתב לאחינו באנגלית:

יהרג ואל יעבור

בשנת תשי"ג כששלח מרן החזו"א זצ"ל למרן הרב מבריסק זצ"ל שיחתום איתו על מכתב שבו פסק שגיוס בנות הוא באיסור "יהרג ואל יעבור" סירב הרב מבריסק זצ"ל בהסבירו את טעמו שבאם נחתום על איסור גיוס בנות ייתכן שיהיו כאלו שיחשבו שאנחנו מתכוונים רק על גיוס בנות והרי גיוס בנים לצבא המדינה הציונית הוא גם באיסור של "יהרג ואל יעבור"!

(הדברים ידועים ומפורסמים אצל בני ותלמידי מרן הרב מבריסק זצ"ל)

מאוד שמחתי לקבל מכתבך שהודעת לי את הנסיון שלך בצבא האמריקאי אני לא מחשיב את הזמן שהעברת בצבא ובשריון השקעה לריק, שרות צבאי הוא חינוך מעולה להמשך החיים. זה מילוי התפקיד של איש מצפון עבור המדינה שלו. החייל הוא מקריב את עצמו עבור מין האנושי אני לא אסתיר את המחשבות הפנימיות שלי אני בטוח שהנסיון שלך (בצבא האמריקאי) יהיה להרבה תועלת עבור הצבא היהודי בפלסטין, עוד יגיע הזמן שהעם היהודי יהיה צריך

אותך הלב היהודי הוא מספיק גדול לאהוב ולחבק גם את המולדת וגם את מדינת הלאום.

(מתוך כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' שט)

תרגום מאידיש: מי יגלה עפר מעיניך, הרצל, והיית רואה את הנכדים של המכבים, התלמידים של ר' עקיבא, מתקוממים בגבורה וקדושה, הם חוגרים עצמם כמו אריות וכו'.

במכתבו לפרופ' שמואל אטלס (כח תמוז תש"ח) כתב הרב וינברג: האם קראת מאמרי על הרצל? שם מדבר אני ג"כ על גבורתם וקדושתם של גבורי ישראל בא"י - הנחמה האחת בשבילי.

במכתבו לר' אברהם ארזי (ה ניסן תש"י) כתב: ככל בית ישראל מתאוה גם אני לגור בארץ הקדושה ולהנות מכבודה והדרה של המדינה העברית ולראות בבנינה המחודש.

במכתבו לר' יוסף יהושע אפפעל (ו כסלו תשכ"א) כתב: שמחתי מאד לראות את כת"ר מתענג על יופי הארץ וקדושתה ועליונותה וב"ה שזכינו לכך לראות מדינה יפה ומתפתחת לשם ולתפארת כל העולם.

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' שז-שח)

צריך להעריך ולכבד את החילונים שבנו את הארץ

מלבד זה עולה וניצבת לפני עינינו דמות הפועל העברי, מי ששב וכבש לנו ארץ ישראל המולדת היפה והקדושה לנו בזיעת אפיו ובדמו, ותכופות הניח ממש את חייו על שדה עבודתו, מי שעודד את כולנו בבשורתו בשורת המולדת העתיקה החדשה, את כולנו עודד אחרי שהחילוננו כבר להתייאש משארית התקוה, אותנו הגולים והנרדפים שנשמטה הקרקע מתחת רגלינו הפתיע במושבות הנאות ביהודה ובגליל ובישובי ערים נהדרי עין כחיפה ותל

אביב. כלום אפשר לנו ורשאים אנו לדחות את היהודי החדש הזה, כלום רשאים אנו להציג למפלצת את באי כחה אלה של היהדות הלאומית ולהגיד לבנינו: פושעים ועבריינים הם, התרחקו מעליהם.

גם מצד היושר וגם מצד האמת אסור לנו לדבר כן, להם אנו אסירי תודה אם יש לנו עכשיו בארץ ישראל מקום מקלט לעמנו המרדף בלי חשך, ואיך נרהיב עוז בנפשנו לתאר עכשיו את העובדים האלה כאילו היו הכי גרועים שבנו? היש מקום להשקפה ולכפיון תודה מעין אלה ברוח היהדות החרדית?

ומצד האמת - בני אדם

שהשקיעו את חייהם הצעירים הבריאים ומלאים לשד בביצות המאלריה למען הפוך אותן לגן עדן פורת, וכל זה לא בשביל עצמם הם אלא בשביל כלל ישראל וגם בשבילנו - בני אדם הללו אי אפשר להם להיות אנשים רעים, על כל פנים לא נבחרנו ואין לנו שום זכות יתרה לחרוץ משפט קשה עליהם ולחרפם, אנו שאחרנו בכל ולא לקחנו עלינו חלק שווה בעבודה הקשה ועשירה בקרבנות לבנין הארץ, אנו שחסרנו אותו האידיאליזם

הגה"ק ר' שאול בראך מקאשוי זי"ע

ומעת שהתחילה תנועה הציונית, לא פסקו צרות מכל העולם ממש כל התוכחה נתקיימה ובפרטות באומתינו הקדושה בכל מקומות פזוריהם ממש כסדום דמינו ושערי פרנסה נסגרו ורדיפות ומלחמות עד אין קץ, ולמאמין אין זה חידוש כי הציונים דומים במעשיהם ממש להפריצים אשר בדור החורבן מחרפין ומגדפין לכל גדולי ישראל מי שאינו מחזיק עמיהם וכתוב ישעי' ס"ה ג' העם המכעיסים אותי על פני תמיד ובפירוש הרד"ק שבירושלים עשו תועבות וכתוב (אסתר ז' ח') הגם לכבוש את המלכה עמי בבית וע"כ מדת הדין מתוחה בעוה"ר על כל העולם. (אבות על בנים, הקדמה, דף י"ד).

וכתבו במכתב עת "אוקעלעט" שטרם שחידש (הרצל את הרעיון) הציוני הי' רצונו להשתדל שישתמדו ח"ו כל ישראל ויקבלו אמונת הנוצרים וכשהוגד מחשבתו לבעל נייע פרייע פרעססע וכן לבעל הפרעססע ועשו שחוק ממוחשבתו אשר חשב על היהודים אז חידש רעיון הציוני.

וקרוב זה הרעיון השני להראשון וגם משומדים המה ציונים ויותר נזק הרעיון השני שנתפתו רבבות רבות מישראל לדעתם שאפשר להיות יהודי בלי תורת יהודי ורבים חללים הפילה.

(שם, דף יט)

ובענויים לא השתתפנו, קודם כל עלינו להביע את רחשי תודתנו החמים והכנים לבני אדם הללו, תודה בלב שלם בעד כל מה שפעלו בשבילנו.

(מתוך לפרקים ח"ב עמ' תנה-תנו)

כבר ערכת מכתב ארוך להרה"ג בדבר המאורע הגדול שאירע לעם ישראל בפעם הראשונה אחרי גלות ארוכה של אלפיים שנה. ואני רואה בזה מעשי ניסים של ההשגחה העליונה שעמדה לנו בעת צרתנו שלא הי' כמותה מיום היות ישראל לעם. אחרי השמדת רוב בנינו של עמנו. מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו: אחוד אומות מתנגדות זל"ז ונלחמות זב"ז בקצף ובשנאה כמו עם הרוסים ועם האמריקנים, לשם פעולה משותפת: יסוד המדינה העברית: וכבר דרשתי ברבים באספת עם גדולה על הנסים והנפלאות האלה.

(מתוך שו"ת שרידי אש ח"ב עמ' קפו)

איסור החת"ס ותלמידיו על דרשות בשפת לע"ז אינו נראה לו ובכלל אין עניין לדבר אידיש

ובסוף מכתבי לא אכחד מכת"ר את אשר בלבי ע"ד מה שכתב (במערכת ר', אות ה') בשם הגאונים הקדושים ז"ל מדור הקודם לאסור הדרשה בשפת אשכנז - לפי דעתי נאמרו הדברים בדור הקודם, שהיו רגילים העם לדבר בשפת יהודית המדוברת והמשכילים רצו למשוך את לב העם אל ההשכלה האשכנזית ולכן בחרו בשפת אשכנז כדי להראות שהשפה המדוברת היא שפת עלגים וראויה למחוסרי השכלה, משא"כ עכשיו, שכבר הורגלו לדבר בשפת אשכנז והדורש שמדבר בשפה הזאת רוצה למשוך את לב השומעים לחכמת תוה"ק ולטעת בלבם יר"ש, ודאי שאין שום איסור בזה.

ובכלל, כלום יש קדושה בשפת זשארגון? אלא כל זמן שהשפה הזאת היתה סימן של יהדות, והשפה האשכנזית סימן של התבוללות וחקוי מעשיהם של הגויים, נלחמו הגאונים ז"ל בעד קיום השפה המדוברת ונגד השפה האשכנזית. משא"כ בימינו, שנשתנה המצב, אין כדאי ללחום בעד קיום השפה שאינה מדוברת עוד בפי עמנו באשכנז ובאונגארן.

וכן כשבא אדם שהוא ת"ח ויש לו גם השכלה, צריך לכבדו בשביל תורתו ולהסיח דעת מהשכלתו.

(מתוך שו"ת שרידי אש ח"ב עמ' שסג-שסד)

פרק ד'

חקר ההסטוריה של התלמוד וההלכה הוזנח ע"י גדולי הפוסקים

עבודת המחקר של המחשבה התלמודית וכו' בלעה את כל כוחם של גאוני ההלכה ומתוך שהיו שקועים וטרודים כל ימיהם בעיוני הסוגיות וכו' לא ניתן להם להקדיש שימת לב מיוחדת לבעיות המחקר המדעי בתולדות ההלכה התלמודית עצמה וכו'. אולם בזמן האחרון נשתנתה השקפתנו: עכשיו ברי הוא לכולי עלמא - לרבות תלמידי הישיבות 'יחובשי בית המדרש' - שעבודת המחקר התלמודי בדרכי המדע החדש איננה לבטלה מתוך השילוב שביניהם אפשר להגיע לעומק כוונתם של הקדמונים.

(מאמר בה'פרדסי' שנה כ"ז חוברת ג' כסליו תשי"ג)

אי אפשר ללמוד ולהבין בגמ' ובספרי הפוסקים לאמיתם עד שלומדים אותם בצורה מדעית, בחקירת השתלשלותם, ובהגהת הטעויות שכביכול יש בהם

לגבי הספרים העתיקים התלמודיים - הלכתיים, כמו לגבי כל מחקר בלשני, מציאותו של טופס בר סמכא הוא תנאי קודם ראשון, אין הבלשן מתחיל לעסוק במשמעותה של מילה זו או פלונית או בפירושו של המשפט או בבירורים של קשיים ממשיים ולשוניים עד שברר מתחילה את הטופס, את לשון המילים המקורית וכו'.

(מתוך הקדמה לחידושי בעל 'שרידי אש' עמ' 27)

הכרחי להגיה מילים בספרי הקדמונים ובדברי חז"ל כשזה לא מסתדר לנו עם השכל (ע"י בתשובות מהר"ם מרוטנברג בסופו חרם הקדמונים להגיה בספרים ובאגרות חזו"א שהחרם בתוקפו עומד)

וז"ל הברכי יוסף להחיד"א
דמלבד דהענין בעצמו לחדש גירסאות הוא דבר שאין לו שחר דהגם דזימנין דרבוואתא בתראי תלו כמה זימני בנסחאות. הנח להם דאינהו ידעי דהדבר מוכיח. (אבן העזר סימן לד')

כאן יש ברצוני להעיר על אחת הסיבות שהשתרשה מטעמים ידועים ושהנה אבן נגף על דרך ההוראה, ובהסרתה נפתחת לפנינו דרך המלך להבין דברי חז"ל ולהגיע לכוונתה האמיתית של תורת הראשונים, כוונתי בזה לשיבושים הרבים שקבעו יתודותיהם במקורות ההלכה במשך דורות רבים וגרמו לסיבוכים רבים ולהתאמצויות פלפוליות רבות מבלי שאפשר יהיה להסיר את הקשיים.

(שו"ת שרידי אש ח"ג עמ' תא)

במכתבו לפרופ' שמואל קלמן מירסקי (יא אלול תשי"ט) כתב: ד"ר אברהם גולדברג מאוניברסיטת העברית בירושלים כתב לי מכתב נלהב בשבח מאמרי שבתלפיות, שלפני"ד הוא מהווה מפנה חדש בחקר המשנה גם הפרופ' ש. אברמסון כתב לי מכתב בשבח מאמרי זה ושלח לי מתנה, ושמח אני לראות כי דעותי חודרות לתוך שורות החוקרים החדשים.

במכתבו לפרופ' מירסקי (ל שבט תשי"כ) מלבד חשיבותו המדעית הגדולה של מבואו זה יש בו ערך למודי וחנוכי גדול שע"י הוא מכניס דרך החקירה המדעית לבתי מדרש התורה.

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' תלב)

צריך ללמוד את התלמוד והפוסקים בצורה ביקורתית ולא לקבל את דבריהם באמונה ובתמימות אלא לחקור במקורות

ודאי, שחקירת הסוגיות, התהוותן, סדורן ועריכתן היא עבודה מדעית חשובה מאוד, בדורנו זה קמו לה גואלים, שהקדימו בחבוריהם ובמאמריהם.

עבודה זו דורשת, לא רק חוש בקורת מבוגר ומנוסה, אלא גם זהירות יתירה ועין פקוחה לכל הצדדים וצדי הצדדים של סוגיות דומות או מסתעפות.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' קלג)

קובץ אגרות לחזו"א

כ' לפרש סוגיא... ולהגיה בגמ' ע"פ כת"י מינכן, וכי כל חכמי הדור מזמן הראשונים עד עכשיו כולם לא עמדו על האמת, מפני שסופר אחד טעה והוסיף דברים בגמ' מלבו, והכשיל את כל החכמים. ואני לא מהם ולא מהמונם, וכת"י שהיה ביד הראשונים ז"ל מסרו נפשם עליהם, והשגחתו ית' שלא תשתכח תורה מישראל הגינה עליהם, וכשהחלו להדפיס את הגמ' מסרו חכמי הדור נפשם על זיקוקו והגהתו. וכמעט שלא ראיתי תועלת להגיע אל האמת ע"י הגירסאות שנחפשים מהגניזות, רק כולם תועלת לעוות משפט ולעקם את האמת, וראוי היה לגונם, שההפסד יתר על השכר.

(עמ' נט-ס)

"מחקר בקרתי שטיבו בכך חסר לגמרי בספרות ההלכה. הטופסים מתקבלים ע"י האחרונים לבלי כל עיון, כפי שמסר אותם מי שקדם להם. ואין החוקר הסומך עליו דואג ואינו שואל אם לא טעה אותו הקודם מצדו ואם לשון הטופס שהיה מונח לפניו אולי לא בשלמותה היתה ואולי משובשת" ("לפרקים" עמ' רסב).

(שו"ת שרידי אש ח"ד - הקדמה)

לימוד המשנה ע"פ החלטות ופירושי הפרופסור

אולי יוכל לשאול את הפרופיסור מ. צ. סגל מחבר דקדוק המשנה אם אפשר לומר כן, ויודיעני נא את דעתו בזה.

(כתבי הרב וינברג ח"א עמ' קל)

בסוף השגותי על דבריו של החכם אלבעק בבעית סידור המשנה אני רואה חובה לי להעיר, שהחומר שליקט ובירר אלבעק לחיזוק שיטתו, יש לו חשיבות גדולה לעצמו, ובהשגותי לא מציתי את החומר הזה אף במקצת. בכלל עלי לומר שספרו של אלבעק ראוי לדיון מקיף ושלם, בין מצד רציניותו המדעית ובין מצד ערכו הרב של הבעיות שהוא דן בהן - בעיות שעומדות ברומו של עולמנו.

(כתבי הרב וינברג ח"א עמ' רכו)

המשניות לא מסודרות "כמו שצריך"

וז"ל יסוד ושורש העבודה

האי טעונה הצעה אחת קמנה וזה תוארה שכל איש ואיש מאישי ישראל מחוייב להאמין ג"כ באמונה שלימה ואמתית שכל מה שישנו חכמים בל' המשנה וכל תלמוד בבלי וירושלמי וספרי ותוספתא ומכילתות גם מדרשים שהם תורה שבעל פה שנתנה למשה רבינו ע"ה מסיני על פה לבד פי' הפשוט והנגלה שבהם ג"כ שם רמוז ואין מספר לסודות שבהם והעיקר הסידור של התלמוד הוא הסוד המלוכש בתיבות ובלשון של פשט הפשוט והנגלה כמבואר בזה"ק פ' פינחס בר"מ ד' רמ"ד ע"ב. וז"ל ורבנן דמתניתין ואמוראים כל תלמודא דלהון על רזין דאורייתא סדרו לי עכ"ל. וכל התעסקות הלימוד של התנאים והאמוראים היה ע"ד הסוד בעולמות העליונים.

(עמ' קכד)

חוסר שיטתיות בדרך הסידור. ישנן כמה משניות שלא הוכנסו למקומם הנאות ושאינן מובאות במסכת אשר הן שייכות לה, אלא במסכת אחרת שאין לה כל קשר עניני עמה.

(כתבי הרב וינברג ח"א עמ' רד)

לא ברור מה היתה המטרה של כתיבת המשניות - למי זה לא ברור?

מה היה מטרתם של מסדרי המשנה - הראשונים והאחרונים, ומה היה בכוונתם ליצור: ספר לימוד, ספר חוקים או ספר אוצר לתורה שבעל פה? בשאלות אלו התלבטו החוקרים מרובות, וכפי שראינו לא הגיעו לפתרון סופי ומשכנע.

(כתבי הרב וינברג ח"א עמ' רא)

מרבה לפלפל בדברי חוקרים פוקרים ב"חקר" המשנה והגמרא איך נסדרו ובפירושם ורוצה עפ"ז לשנות את פסקי ההלכה המקובלים בכלל ישראל

שאין לפתורם אלא לאורה של החקירה הבקרתית בהבחנת המקורות ושילובם. וכן לא הגענו עוד להבנה מדעית מקורית

של המשפט העברי, שסופרינו, ברובם הגדול, הקלו ראשם בחקירתו, ולא ניסו לחדור לפנימיות הגיונו ולברר את אפיו המיוחד:

(כתבי הרב וינברג ח"א עמ' רב)

ומבחינה זו עשוי חקר המשנה המדעי להביא תועלת מרובה ולסייע לתקון המצב, כי כל בר בי רב יודע שספרי הפוסקים מכילים רק את הפסק האחרון, ואף הוא לא נחתך על פי דיונים מעמיקים בטעמים ונימוקים משפטיים בלבד אלא בעיקר על פי כללים מקובלים לפי המסורה.

(כתבי הרב וינברג ח"א עמ' רב)

אגב עיוני בחקר הסוגיות נפתח לי פתח לדון בבעיות שונות שהמדע התלמודי עסוק בהן כבר: וביחוד - בבעית סדור התלמוד, כתיבתו וחתימתו האחרונה.

בעיה חמורה זו שהמדע התלמודי הרבה כ"כ לטפל בה עדיין אינה נראית לנו כנפתרת.

עיי בהשלמות מה שפלפל אלבק נגד גייגר בפירוש עד שיזומו.

(כתבי הרב וינברג ח"א עמ' קצה)

דברי כפירה קרירות וזלזול נוראים ברבינו הקדוש מסדר המשנה ובקדושת המשניות

"אינו מתקבל על הדעת שרבי לא עשה כלום אלא אסף לתוך ילקוטו מכל הבא לידו" יש כאן שתי שאלות נפרדות זו מזו אבל פתרון כל אחת קשור בפתרון השניה. שאלה א: האם רבי רצה לתת ספר הלכות לשם סידור החיים הדתיים של נפוצות ישראל (כדעתו של הרמב"ם) או רק ספר לימוד כלומר אוסף של כל קובצי המשניות שנמצאו בידו. שאלה שני: האם רבי סידר וערך את החומר או לא עשה כלום ורק קיבץ בלא השגחה ובלא הבחנה. אם נניח כי רבי ערך וסידר, הרי יש בסידור זה גם הכרעה להלכה, ז. א. הכניס מה שנראה בעיניו ודחה מה שלא נראה בעיניו, ואין נ"מ אם סתם הוא או סתמו קודמי אבל הוא אישר וקיבל [דברי] הסתם הזה וקבלה זו היא סתימה חדשה מצדו של העורך אם הוא עורך ולא מגבב דברים ומאסף מכל אשר ימצא....

**חקירת סוגיות הש"ס היא עבודה מדעית חשובה ולא כל הרוצה
ליטול את השם יטול, אלא רק פרופסורים המבינים ויודעים את
המקצוע**

ודאי, שחקירת הסוגיות, התהוותן, סדורן ועריכתן היא עבודה מדעית חשובה מאוד, בדורנו זה קמו לה גואלים, שהקדימו בחבוריהם ובמאמריהם, (מן הספרים בעברית אני מזכיר כאן: 1) את ספריו של ר"א ווייס:

לקורות התהוות הבבלי (ורשה, 1929): התלמוד הבבלי בהתהוותו הספרותית (ורשה 1937). החכם הנ"ל פירסם שורה ארוכה של מאמרים עוסקים בחקירת התלמוד ובמאספים שונים. באנגלית פרסם החכם ד"ר יחיאל קפלן ספר על עריכת התלמוד. (וראה ב"חורב" האמריקני, כרך א, ח"ב. במאסף זה נתפרסמו מאמרים חשובים בחקירת התלמוד מאת הרב ש"ק מירסקי, ד"ר פ. חורגין וד"ר פ. רומנוב). אלא שצריך להאמר שלא כל הרוצה ליטול את השם וכו' עבודה זו דורשת, לא רק חוש בקורת מבוגר ומנוסה, אלא גם זהירות יתירה ועין פקוחה לכל הצדדים וצדי הצדדים של סוגיות דומות או מסתעפות. ולב פתוח לכל אופני המחשבה התלמודית רבת הסגנונים.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' קלג)

משבח את ה"משכילים" חוקרי המשנה

לפי הדעה המקובלת ברבים התחילה החקירה המדעית של ספרותנו העתיקה בתקופת צמיחתה של תנועת ההשכלה במערב אירופה ובגליציה - בראשיתה של המאה הי"ט. ראשי תנועה זו ונושאי דגלה, שבתוכם היו גם מתבוללים גמורים (ביחוד בגרמניה) ראו צורך ליצור את "מדע היהדות" כדי להוכיח לעולם הנאור מה בכוחו של עם ישראל לפעול ולעשות, אם רק ינתנו לו חופש ושוויון זכויות אזרחי ורשות כניסה לתרבות האירופאית.

יש בינינו שחושבים שאפילו המחקר המדעי של המשנה - של הספר הגדול והקדוש אשר זה אלפיים שנה, מיום צאתו לאור העולם ועד היום לא חדל עמנו מלהגות בו - נולד בתקופת ההשכלה. את תולדות הספרות המדעית ויצירות הרוח של היהדות הרבנית, מתחילים על פי רוב מימי ר' נחמן קרוכמל, שלמה יהודה ראפפורט, ר' זכריה פרנקל ובעלי "החלוץ". כאילו היו חכמים אלה ראשונים ופותחי שער בחקר המשנה והתלמוד והספרות הצמודה בהם. אולם טעות גדולה היא בידי הסוברים כך.

אמנם, אמת נכון הדבר כי בדורות האחרונים שקדמו לתקופת ההשכלה הוזנחה החקירה בפשוטה של משנה. (שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' רכב)

זכינו שמחקר המשנה נהפך למדע אקדימאי

בבעיות חקר המשנה. ועיקריה נתפרשו ונתבארו היטב בספרי החכמים ר' נחמן קרוכמל ור' זכריה פרנקל.

נגד שיטה זו יצא במלחמת דברים חזקה הרב יצחק אי' הלוי, ז"ל, ששפך חירופים וגידופים על נחמן קרוכמל ועל זכריה פרנקל, כאילו כפרו, ח"ו, בכל התורה כולה וכאילו רצו, בכוונה ובמזיד, להפוך את קערת היהדות על פיה.

מלחמת קנאות זו, שאין להצדיקה בתחום החקירה והעיון המדעי, אולי יש להסבירה כתוצאה מרוח המלחמה, ששררה אז בקרב היהדות באשכנז,

שבה נקהלו הנאמנים למסורת קדומים ולמנהגי אבות, כדי לעמוד על נפשם נגד אלה שרצו לקעקע את בירת הדת הישראלית ולחתור תחת היסודות שעליהם הושתתה. ומכיון שניתנה רשות למלחמת מצוה בעד קיום הדת שוב לא הבחינו.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' רכז-רכח)

אולם בזמן האחרון נשתנתה השקפתנו. עכשיו ברי הוא לכולי עלמא - לרבות תלמידי הישיבות ו"חובשי בית המדרש - שעבודת המחקר התלמודי בדרכי המדע החדש איננה לבטלה, ושהחיפוש אחרי גירסאות מדויקות ונוסחאות מבוררות עלול להביא פרי ברכה ללימוד התורה והבנתה. גישה מדעית חדשה זו לגבי בעיות ישנות הולכת ומשתלטת ומתרחבת.

וודאי שמפנה חדש ומשמח זה יש להזקיפו על חשבון ספרי המופת שהנחילונו החכמים והחוקרים של התקופה האחרונה, אשר השפעתם החינוכית לא היתה פחותה מהישגיהם המדעיים. כל איש בר לב ואוהב אמת יודה שאין לקפח את שכר חוקרינו הגדולים ושעלינו להכיר להם תודה בעד העושר הרב שהעשירו בו את ספרותנו.

לא נכון שחכמי ישראל בזמן החדש - מראשית תקופת ההשכלה ואילך - יצרו מדע חדש לגמרי, בלתי ידוע לקודמיהם כלל: אף הם עצמם - לפחות המעולים והצנועים שבהם, כגון ר' זכריה פרנקל ואחרים - לא התנשאו על רבותיהם, אלא הודו ולא בושו כי תורתם וחכמתם היא משל חכמי התורה שחיו לפניהם, והם הם שפקחו את עיניהם לראות מאורה של תורת ישראל. אמנם, שלשלת זו נפסקה בשנים שלושה דורות לפני התחלת התקופה החדשה, והחקירה המדעית של המשנה נרדמה לזמן מה, עד שבאו החוקרים הגדולים של התקופה החדשה והעירו אותה מתרדמתה, הכניסו במחקר המשנה עקביות שיטתית, הרחיבו את הקיפו, הגבירו מעוף בו, וגם התקינו אותו על פי העיקרונים ודרכי העבודה שהיו נהוגים כבר במדעי הרוח הכלליים, אף כי אצלנו נראו כחדשים. **בזה עשוהו לענף מדע מסויים שהוכשר כמקצוע לימוד אקדימאי בבתי המדרש הגבוהים. ולא זו בלבד שביצרו למחקר ספרותנו העתיקה מקום של כבוד בעולם המדעי, אלא אף השפיעו על חכמי הגוים לחזור בתשובה מחטאם שחטאו קודם בזלזול הספרות התלמודית והמדרשית כמקורות למחקר ההיסטוריה והדת הישראלית.**

המשכילים לא גמרו את עבודת מחקר המשנה ויש להמשיך בה

ואמנם יש להצטער כי סגנון המשנה עדיין לא נחקר מבחינה זו בשלמות ובפרטיות הראויות לו וכל זמן שאין לנו מחקרים מדויקים ומקיפים בנידון זה עוד נגשש באפילה.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' רל)

קושיא אדירה מסתירה שבין דברי יווני ודברי המשנה, והתירוץ הנפלא: לעקור את המשנה מפשוטה

גם התיאור של קריאת פרשת המלך במסכת סוטה פ"ז, מ"ח, עושה רושם של תיאור מציאות חיה ועדות היסטורית, ובמיוחד הפיסקה: "אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד, ושבחוהו חכמים, וכשהגיע ל"לא תוכל לתת עליך איש נכרי" זלגו עיניו דמעות: אמרו לו: אל תתירא אגריפס, אחינו אתה, אחינו אתה, אחינו אתה". הופמן מוכיח בראיות חותכות, שהמכוון לאגריפס הראשון, שהיה מפורסם כמלך כשר ושומר מצוות והיה חביב על העם. על ידי כך מתיישבת הסתירה שבין תיאור המשנה לבין תיאורו של יוסף פלאוויוס, שהכהן גדול היה קורא פרשה זו.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' רלב)

חולק על דברי רב שרירא גאון ומשאיר בצ"ע

יש להעיר, שבכלל עוד לא נתברר דיו עניין "ההוספות המאוחרות" שבמשנה. מתי, ועל פי איזה כללים הוכנסו "הוספות". הרי לא בכל מקום הוכנסו. אכן מעין שאלה זו שאלו כבר חכמי קירואן לפני רב שרירא גאון והוא השיב להם: "ודאמריתו מה ראה ר' חייא לכתבם ואמאי לא כתבם רבי? אלו בקש רבי לכתוב ולחבר כל מה שהיה שנוי בימיו, אריכן מילי ומתעקרין". ברם, דברי רב שרירא גאון אין כוחם יפה לישיב כל התמיהות שבדבר "ההוספות". שהרי אנו מוצאים בתוספתא הלכות רבות שאין במשנה אף רמז להן. וכבר תמה על כך ר' זכריה פרנקל והניח ב"צריך עיון". ובאמת ענין זה עודנו סתום וחתום וצריך למחקר מפורט, וכל זמן שלא נחקר כראוי אין בידינו ליישב את כל הקושיות המתעוררות בשטח זה.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' רלג)

משווה את החוקרים המשכילים לאמוראים הקדושים שכל דבריהם ברוה"ק כאילו גם הם 'חקרו' את המשנה ומוסיף שגם עלינו לחקור את המשנה וזו הדרך היחידה להבנתה

ובכלל עלינו להכיר ולהודות, שאין לפתור שאלה היסטורית גדולה כזו של תחילת סידור המשנה על יסוד מאמרים שאפשר לפרש אותם בכמה פנים ואין פירוש אחד מוכרע יותר מחברו. הדרך הנאותה, שבכוחה לקרב את הפתרון הנכסף. זוהי דרך חקירת לשון המשנה, תכנה והמבנה הפנימי שלה, חיבורי בבותיה, צירופי עניניה, ועל כולם - חקירת סגנוניה השונים בין בביטוי המחשבה וציוריה ובין בסידור הדברים והרצאתן. בדרך זו הלכו חכמי התלמוד וגילו עמוקות ונצורות. וזו היא כעת גם הדרך היחידה שנשארה לנו. אם רק נדע להזדיין בכלים הנאותים של המדע: הבקורת הלשונית והסגנונית והשוואת הנוסחאות מתוך הבחנה ספרותית

והיסטורית. כפי שהזכרנו בראשית מחקרנו, כבר עסקו בעבודה זו עשרות דורות של חכמים וחוקרים, ועלינו מוטל, קודם כל, לשקול ולנפות את הדעות וההשערות שהובאו במשך הדורות ולברור ולתווך ביניהם בשיקול דעה צלולה ובמשפט ישר וצודק, ואז נגיע, בעז"ה, סוף סוף למטרתנו.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' רלד-רלה)

חולק על ה'משכילים' שלפני כן שיבח את עבודתם בחקר המשנה ואומר כנגדם שאי אפשר לחלוק על הגמרא, אבל צריך לחקור היטב את דרכי הסגנון של המחשבה התלמודית (כאילו זה איזה ספר מדעים או היסטוריה)

אמנם, עניין הדרש התלמודי למשנה צריך למחקר מקיף ומפורט, ועדיין לא עמדו עליו חכמים לחקרו חקירה יסודית ושיטתית. הוא עודנו בבחינת קרקע בתולה: עדיין לא בררו כהוגן את דרכי הסיגנון של המחשבה התלמודית ולא המתחו בהעתקתה לשפת המחשבה של זמננו. לימוד זה אם יבוא בזמן מן הזמנים עשוי הוא לגלות לנו ערכים חדשים, שלע"ע הם בבחינת גנזי נסתרים.

דבר שאינו צריך להאמר הוא, כי לקטרוגיו של בעל דודו"ד על חכמי התלמוד "כי לא נמנעו מלהגיה במשנה ולהעמידה בהסכמה עם החלטתם" (ח"ג 215) או "שיש פירושים בתלמוד אשר כל שכל בריא יודה, שאינם אמת ולא השיגו כוונת המשניות על אמיתתה" (שם, 219), כי לקטרוגים אלה אין ממש ואין יסוד.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' רלז)

גם אנחנו צריכים ללמוד מהאמוראים הקדושים בגמ' איך לעשות חקירה עצמאית ויצירתית

פרשנות - זה המסמן וקובע את תכונתה של המחשבה התלמודית, תכונה בעלת דו אנפין, זיקה וחידוש בבת אחת, שמירת הישן ויצירת החדש. כאן נתגלה חזונו של המאבק הגדול ביצירה העברית. עדות היא לחיוניותה ופוריותה של המחשבה התלמודית, שידעה לשמור על היציבות החוקית מבלי לקפח את זכותה של חקירה עצמאית לעומקה ולרוחבה. לעולם לא ויתרה המחשבה העברית על התפתחות יצירתית.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' רמא)

**צריך להבדיל ולחלק במשנה בין המשניות הקדומות לבין
ההוספות המאוחרות שהכניס רבינו הקדוש שלפי דעתו "אינן
מתאימות" והיה צריך להעבירן לגמרא רח"ל מהאי דעתא**

מתפקידה של החקירה המדעית הוא, להבדיל בין המקורות ולהפריד את משנתנו לשכבותיה השונות, אשר בשל האופן המיוחד של הסידורים הרבים נארגו ונשזרו למסכת לשונית אחת. ע"י השוואת

קובץ אגרות לחזו"א

כשם שהעמיקו מחתימי התלמוד בעיקרי ההלכות כך העמיקו בלשונם ובעריכת הדברים לפני הדורות הבאים אשר כן הוא מדת החכמה ומדת החכמים.

(קובץ אגרות לחזו"א עמ' ל)

המשנה למקורות ההלכתיים האחרים, וע"י ניתוח ביקורתי בלשון המשנה וסיגנונה, יש להבחין ולפרק את חוליותיה של המשנה שנרתקו בדרך סידורן לגוף אחד. בייחוד צריך לשים לב להוספות הפרשניות של רבי וכן של קודמיו, שנכנסו לתוך המשנה - הוספות, שלרובן נאה ביותר השם תלמוד. בחוש ביקורתי חד ובעין לטושה ומאומנה אפשר לעמוד עליהן בלא קושי מיוחד. כמה מהן מובלטות ע"י ביטויים מיוחדים. אבל ישנן במשנתנו הוספות כאלו, שאינן ניכרות בסימנים לשוניים או סיגנוניים,

אלא יש לעמוד עליהן מתוך דקדוקים עיוניים, מתוך השוואת הנוסחאות שבמקורות השונים, או מתוך שיקול דעת והתבוננות בקשר הענייני ושילוב הרעיונות בהצעת לשונה של המשנה, אשר לאחר הסתכלות מרובה אנו רואים אותה לפעמים שהיא מהודקת הידוק חיצוני בחזקת ידו של מסדרה. עיון זה כשהוא נעשה בדייקנות הראויה ואינו רודף אחרי השערות דמיוניות, מועיל לקביעתה של לשון המשנה הקדומה, וכמובן - להבנתה השלמה. אין זו דרך חקירה חדשה. בדרך זו הלכו חכמי התלמוד בפירושיהם למשנה.

השיטה שאחזו בה חכמי התלמוד היא שיטת הביקורת המדעית לכל חוקיה וכלליה: דיוקים עמוקים בלשון וסיגנון, השוואת המשנה למקורות של הברייתות, שיקול הגיוני של המשפטים והרעיונות, בירורי שיטה של תנא שדבריו נשנו במשנה וכוונתם נעלמה.

על יסוד הכרתם זו פתרו כמה חידות ופירשו כמה סתומות במשנתנו והגיעו למסקנות מפתיעות בחידושן המדעי בקורת.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' רמב-רמג)

לאחר שמביא דברי כפירה ממש וזלזול נורא בחכמי הגמרא מוסיף שנאמרו לפי דעתו בגלל חוסר חקירה מדעית אמיתית, במקום לכתוב שאותם "חוקרי הגמרא" היו כופרים ואפיקורסים ולא האמינו בדברי חז"ל שבגמרא

ומה נאמר ומה נדבר למשפטו המסולף של ווייס: "ואמנם, אם מצאנו לפעמים סתירה בין תחילת הסתם לסופו, עד שבעלי הגמרא ראו עצמם מוכרחים לאמר: תברא, מי ששנה זו לא שנה זו, אין זאת אלא סתירה דמיונית ובכל מקום שנמצאת עולה בתוהו אם נרד לסוף כוונת ההלכה" (דור דור ודורשיו ח"ש, 209).

ווייס כתב מה שכתב מתוך ריפרוף שטחי על עניינים, שהם גופי תורה ועמקי חקירה, ולא הגיע לרמה של שיפוט מדעי אמיתי. מכאן ראייה נוספת להזנחה הרבה שבמקצוע גדול זה של המדע העברי.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' רמד)

עדיין לא "זכינו" להוצאה מדעית של המשניות

הרבה יש להצטער, על כי לא הספיק הגאון החוקר הנ"ל (רי"א הלוי) לבצע את תכניתו המדעית גם במסכתות אחרות. עלינו להמשיך את עבודתו ע"י הליכה בדרך שהוא התווה. והרי בוודאי אין לנו לקוות, כי ימצאו לנו בעתיד קבצי משניות של ר"ע או של ר"מ בצורתם המקורית. הם נגנזו לעולמים במשנת רבי, בתוספתא ובברייתות. שם יש לנו לחפשם ושם אולי נמצאם, אם נדע להצטייד במכשירים מדעיים ראויים. אבל יחד עם הפילולוג המומחה ועם ההיסטוריון הפיקח צריך לעבוד הלמדן המובהק, זה שעינו פקוחה לסיגנוני המחשבה המשנית והתלמודית. המשנה צריכה להיות נחקרת מתוכה ומפנימיות עצמותה העיונית שאלת סידור המשנה והשתלשלותה היא יותר סבוכה מכפי שאנו רגילים לסבור. והרי חסרים לנו המכשירים הנחוצים ביותר. עדיין אין לנו אפילו הוצאה מדעית של המשנה, מתוקנה ומעובדה ע"י מומחים. הרבה סברות והשערות תלויות כהררים בשערה, בתיבה אחת ובאות אחת, והרבה שיטות בנויות על עפר תיחוח של גירסה משובשת או מפוקפקת. מחקרה של המשנה הוא עבודה לדורות.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' רמח-רמט)

דברי פקפוק וכפירה בדברי רבותינו ז"ל

ברם, אם נקבל פירוש זה של הבבלי וכו'. יודע אני שכל מה שאמרתי בביאור משנת עירובין פ"א, אינו אלא השערה, שאין ראיות לביסוסה מלבד חוש הבקורת והבחנת לשון המקורות. וכמובן שחוש זה יכול להטעות ולהתעות, והשערתי זו יכולה להידחות ע"י חוקרים אחרים, אעפ"כ מוחיבים אנו לחקור ולדרוש עד מקום שידינו מגעת.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' רסב)

השאלה על דבר סידור המשנה היא שאלה ספרותית היסטורית ולא שאלה של אמונות ודעות בדבר המסורה ההלכתית.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' רסו)

כעת נמצא המדע במצב כזה, שמרשה כבר ביקורת המקורות.

(מתוך שו"ת שרידי אש ח"ג - חידושים וביאורים עמ' תג)

פרק ה'

אין מניעה ע"פ ההלכה לשיר יחד בחורים ובתולות אלא מצד מדת חסידות

וז"ל החפץ חיים זי"ע

זמר אשה, וכן כל העריות לעולם אסור לשמוע וכן פנויה שהיא נדה מכלל עריות היא ובתולות דידן כולם בחזקת נדות הן משיגיע להן זמן וסת.

(משנה ברורה סי' עה ס"ק יז)

בענין המזמרים של נערים ונערות השבתי אפשר יושתק הדבר דלא ניהא לרוח התורה. כעת שמעתי שנה לכתוב לאחרים היתר, וכן מה שכותב במכתב דבשירי קודש אין הבהורים מתכוונים להנות מקול הבתולות הוא צחוק מכאיב לומר כן, ומרן הח"ס בחו"מ ק"צ הרעיש על מה שרצו לזמר בשירי הלל ותודות לה' אנשים ונשים בקבלת פני המלך בביה"כ, וכי שזה תועבה וכערה יחשב אצלנו ומביא מסוטה מ"ח וכי, שכל המצות בטילות מפני חטא הרהור עבירה וכו'. והאיך נסמוך אנן, בדור שפל ופרוץ כזה לומר דברים כאלו שאין מהרהרים? הלא טוב יותר שיעשו באיסור, שאז הפרושים יפרשו ולא יתלו עצמם בהיתרים של מה בכך.

(מתוך מכתב הגרא"ד הורביץ זצ"ל אב"ד שטרסבורג לבעל השרידי אש' בשו"ת שרידי אש סימן מט)

ויש עוד סניף להתיר זמירות קודש ע"פ מה שכתב הרמ"א באבהע"ז סי' כ"א שכל שאינו עושה דרך חיבה רק כוונתו לשם שמים, מותר. ומקור דבריו בתוס' קידושין פ"ב ע"א ד"ה הכל לש"ש, שע"ז אנו סומכים השתא שאנו משתמשים בנשים, ואף שיש לחלק בין שימוש בנשים ובין שמיעת קול זמר, מ"מ יש לומר כיון שהמזמרים זמירות קודש גם כן מתכוונים לשם שמים, כדי לעורר רגשות דתיים אצל הבנות ולטעת בלבם חיבה לקדשי ישראל, יש לסמוך על המקילים וכו'.

ובוודאי שדבר זה נמסר רק לחז"ל להכריע מתי הוא העת לעשות ומה מותר להפר, ולא נמסר לכל אדם לעשות מעשה בשביל שהוא יודע כי יש כאן עת לעשות וכו', ואולם בנידון שאין כאן איסור גמור ורק יש כאן מנהג חסידות ומדת צניעות אפשר לדרוש סימוכין ולהתיר בארץ צרפת שכבר הגיע מצב היהדות עד משבר וכו'.

(שו"ת שרידי אש ח"ב סימן ח')

גם טיולים והתיידדות של בחורים ובתולות יחדיו איננו דבר פסול כצורך לחיזוק ביהדות

גם ההכרה והתיידדות הדדית כשהיא נשמרת במסגרת של צניעות יהודית וכן הטיולים והשעשועים הכשרים והצנועים - יש להם כוח משיכה גדול וכו'.

וז"ל החפץ חיים זי"ע

וק"ו בן ק"ו להאספסוף אשר בקרבו ותערובות אנשים ונשים כמ"ש לעיל וכמבואר באו"ח סימן תקכ"ט שכתב שם שלא יתערבו אנשים ונשים וידוע דאין חילוק בין נשואות לפניויות לענין זה, ואין לך דרגא והשחתת יצה"ר ומעלה לזנות יותר מזה שמתבוננים ומביטים [בני בלי תרבות האלה] בפני הנשים והבתולות, ולענין איסור ערות גדה אין חילוק בין נשואה לפנייה כלל וכמ"ש הרמ"א ביו"ד סי' קפ"ג ופשוט הוא ומרוב פשיטותו לא ניתן לכתבו ורק כדי להוציא מלב ע"ה ובורים, ושם בתשובתו נאמר מה שהשיב להגמון אחד ששאלו על ככה והשיב לו שאצלנו הוא עון פלילי ונגד היהדות והראה לו מה דכתיב בשופטים סימן כ"א ואמרו הנה חג וכו' יצאו בנות שילו לחול במחולות ומדלא כתיב עם בחורים או נערים משמע שהמה הבתולות לבד חוללו יחד ולא עם בחורים וכן כתיב בישעי' סימן ל"א אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדיו ולא כתיב אז תשמח בתולה עם בחורים במחול, ולא להנם אמר איוב ברית כרתי לעיני ומה אתבונן וגו' ושיבח אותו להגמון על תשובתו ואמר ראיתי כי דבריך טובים ונכוחים וע"פ דתנו אסור להסתכל אפילו בבגדי צבעונין של אשה ומכ"ש להביט בפניה הן בתולה הן נשואה.

(משנה ברורה, בביאור הלכה, סימן שלט)

ועכשיו אני רוצה לבאר את הבעיות העומדות על הפרק מצד ההלכה, לפי תיאור כת"ר יושבים הבנים והבנות בחדר אחד, אבל אינם יושבים על ספסל אחד יחד, אלא שהם שרים שירי קודש, תנ"ך וזמירות שבת ביחד וכו', והמדריכים שהם יראי שמים ומדקדקים במצוות, מקבלים אחריות שלא יטיילו הבנים והבנות יחד אם לא באופן מאורגן בהשגחת המדריכים וכו' וכו', ואמנם ראיתי שמביא דברי המרדכי במס' שבת פ"ג שי"א שכתב: כגון מחיצה שעושין בשעת הדרשה בין אנשים לנשים מותר לעשותה בשבת, עיי"ש, משמע שעשו מחיצות גם בשעת הדרשה ולא דווקא בשעת תפלה וקר"ש, ונראה שזו מדת חסידות ולא מצד הדין ומעולם לא ראינו בארצות ליטא ופולין שידקדקו בזה, והנח לישראל וכו'.

(שם)

מתיר ניתוחי מתים כנגד דעת ה'נודע ביהודה' וכל גדולי ישראל במאות השנים האחרונות

בתירוץ המשכילי הישן נושן: נשתנו העיתים ומה שהיה פעם אסור היום מותר

היום הודיעו לי בתליפון ממונטרה, כי כת"ר מבקש לשמוע חו"ד הקלושה על השאלה בדבר נתוח מתים לשם הכרת טיב המחלה שמתוכה מת החולה. לא נתברר לי בתליפון מי השואל אם כת"ר או הפרופסור זילברשטיין נ"י ואם כת"ר השואל - תמהתי למה הוזקק לכך והרי זו שאלה נושנה שהתחבטו בה גדולי עולם בדורות שלפנינו, והנודע ביהודה (תנינא,

יו"ד סי' ר"י) ואחריו גדולי ישראל אסרו, וכבר הורה זקן ראש הרבנים לישראל הגאון מוהרי"א הרצוג זצ"ל להתיר, אם המת נתן רשות קודם מותו לנתח את גופו לשם תועלת חכמת הרפואה - שאין בזה משום נוול המת, ולא משום הנאת המת, טעמיו ונימוקיו ידועים לכת"ר, ואין צורך לחזור עליהם, משער אני שהשאלה שנתעוררה עכשיו היא בדבר ניתוח המתים אפילו במקום שהמת לא ציוה ולא הרשה קודם מותו וכו', והנה זה דבר ברור שלעולם לא יגיעו בארץ ישראל לדעה אחת - שזו אינה שאלה פרטית אלא שאלה כללית, ופתרון השאלה תלוי הרבה בהערכת המצב בעולם הרפואה, וביחס אל המדינה ומוסדותיה, וגם בהבנת המצב במחקר מדע הרפואי וכו' לפי דעתי צריך לפנות אל הרבנות הראשית ולגדולי המורים בארץ וכו'.

לפי דעתי, נשתנה המצב בדורנו מהמצב ששרר בזמנו של הגאון 'נודע ביהודה' ז"ל וכו'.

בזמנינו זה שהחיבור בין אנשים וארצות שונות הדוק מאד ע"י תיליפון וע"י ראדיא וכו"ב ובנויארק יודעים ברגע מה שאמרו הרופאים בירושלים יש אפשרות להציל כמה וכמה אנשים וכו'.

ויש צורך להדגיש, שבזמננו שאלת נתוח המתים היא שאלת המדינה, ושאלה של האנשים החיים במדינה זו. לפני הגאון נו"ב עמדה שאלה זו כשאלה פרטית, ולכך צדק בהוראתו. בזמננו היא שאלה של העם כולו, ושאלה של המדינה ומעמדה בתוך העולם הגדול, שמאזין ומקשיב לכל המתרחש בארץ באזנים קשובות. ואין צריך להאמר, כי יחס העולם התרבותי למדינתנו החדשה הוא אחד הגורמים החשובים המקיימים את ארצנו, ואחד התנאים החשובים ביותר למען ביטחון המדינה וביטחון חיי האנשים השוכנים עליה.

צריך לזכור, ולא להסיח את הדעת אף רגע אחד, מהעובדא כי אי אפשר למדינה להתקיים בלא בתי ספר לרפואה, שמלמדים, מגדלים ומחנכים צעירי המדינה לרופאים משמשים ברפואת חולים. במדינתנו החדשה הנחיצות עוד יותר גדולה מכמה וכמה טעמים. אי אפשר להעלות על הדעת, כי אפשר לצאת ידי הצורך ברופאים עכו"ם, או ברופאים שנתחנכו בחו"ל. אף משוגע וחסר דעת לא יאמר כן.

ודבר זה הוא ג"כ מן הודאות הגמורות, כי אי אפשר להתקדם במדע הרפואי, ביחוד במקצוע הכירורגי, בלא נתוח מתים. שהרי יש כמה מחלות, שאי אפשר להכירן ולעמוד על טיבן בחיי החולה. ורק ע"י נתוח גופתו, אפשר לעמוד על טיבה של המחלה שהביאתו למות. ולפעמים מתגלים ע"י הנתוח אופקים חדשים להבנת שרשי המחלה ואופני רפואתה. והשאלה העומדת לפנינו: איך אפשר לקיים לימוד חכמת הרפואה בארצנו, אם נאסור את

נתוח המתים בכלל? ומה יאמרו אוכלוסי ישראל הרבים בארץ, אם יוציאו קול כי מצב הרפואה ירוד מאד מפאת איסורי הרבנים? ואיך נעמיד פנים, אם יוציאו עלינו שם רע, שאנחנו הם המעכבים את הקידמה הרפואית בארץ?

נוכל בעז"ה לקיים את התורה בארץ, אם נוכיח שתורתנו היא תורת חיים. וטעם זה כדאי הוא להקל את החומר שבדבר, ובפרט שיש רבנים גדולים המקילים בדבר. רגיל הייתי להחמיר בשאלה פרטית של רופא פרטי, ראה בספרי [חלק ב] סי' קיט. אולם כיום, שהשאלה נוגעת לכלל ישראל ולמדינת ישראל, איני יכול לאסור, כי ברור לי כי האיסור יגרום לפירוד המדינה מן הדת, ח"ו: ורופאי ישראל, המלמדים חכמה זו באוניברסיטאות שבארץ, לא ישמעו לנו.

חיותי את דעתי לכת"ר בגילוי לב. ולא אכחד מכת"ר, שאילו היה הדבר תלוי בי, ואילו הייתי גדול הדור בהוראה, הייתי מתיר לאוניברסיטאות לנתח מתים במחלות מסופקות ומפוקפקות.

(מתוך כתבי הרב וינברג ח"א סי' כ"ב)

מתיר תנאי בנישואין והפקעת קידושין כנגד מאה גדולי הדור ובראשם מרן ה'חפץ חיים' זי"ע דבר שיביא אלפי ממזרים ולחורבן היחוס של כלל ישראל

את מכתבו קיבלתי, בינתיים קיבל כת"ר את גליותי שבה הצעתי את הסבות להדפסת קונטרסי הגדול על נשים שהשתמדו בעליהן, ושאלתי אל מי עלי לשלוח קונטרסי, וכו' וכו' השאלה על תנאי בקידושין ובנישואין היא באמת שאלה חמורה מאד. מצד ההלכה בודאי יש להתיר תנאי ע"פ תנאים מיוחדים ובמקרים מוגבלים וכו'. אלא שרבני צרפת בשעתם רצו להנהיג תנאי בכל קידושין על כל המקרים שיבואו, ונגד זה יצאו כל גדולי הדור, וטעמם היה **בעיקרו מתוך נימוקים מוסריים** שלא לעשות את האישות בישראל למין חוזה של שותפות שאפשר לבטלו בכל זמן שאחד השותפים לא ירצה ב'שותפות זו' ולכן נחוץ לצמצם את התקנה רק על מקרים מיוחדים וכו' והנה הקונטרסים של ירושלים הם רק מסכמים מה שכבר נאמר בנושא זה וכו', ואמנם מצד הצורה הם מהווים הרצאות טובות כתובות בטעם ובהגיון ובסגנון טוב מאד, והן ראויות לבוא באנציקלופדיא התלמודית, אבל אין בהן משום קידום הפתרון לבעיות כאובות ומרות מאד, אין הקונטרסים עשויים להזיז את השאלות אף זיז כל שהוא לפנים.

(כתבי הרב וינברג ח"א סי' כ"ו)

ראיתי את הקונטרסים הגדולים של הרב הגי' .... בעניני תנאי בקידושין ובנישואין אין כל ספק שקונטרסים אלה ראויים לפרסום ולדיון רחב מצד גדולי ההלכה.

אמנם ידוע כי בדור שלפנינו פורסם ספר בשם אין תנאי בנישואין, שבו יצאו גדולי גאוני הדור ז"ל לאיסור גמור של הטלת תנאי בקידושין ובנישואין, אלא בשביל שהמצב הוגרע מאד ובעיות חדשות חמורות השתרגו ועלו על הפרק, בעיות שגדולי הדור הקודם לא נסתבכו בהן: ע"כ אמרתי שאין לעבור בשתיקה ובשוא"ת על הופעת הפרצה הזאת ויש צורך דחוף לעיין באפשרות ובצורך החיוני של תקנות להסיר מכשולים נוראים מחוגים רחבים.

זאת ועוד: האיסור שפרסמו אותו גדולי הדור הקודם מכוון היה בעיקר נגד התנאת התנאי של רבני צרפת בעוד שהרב .... מצמצם את האפשרות התניית התנאי על מקרים מסוימים ומסלק את התלות בערכאותיהם שלהם. (מתוך כתבי הרב וינברג ח"א עמ' רמז)

(המכתב כנגד זה נדפס בספר 'מאיר עיני ישראל' על החפ"ח ח"ג עמ' 483)

מילים בוטות כנגד גדולי הדורות, והיתר מוזר בלא ידיעת מקור הדברים עמ"נ למצוא חן בעיני הכופרים

נשאלתי מעיר ליעדז באנגליה מהו לעשות ביבמה צעירה שהוזקקה ליבם כופר בכה"ת כולה וכו' שרגלו הימנית נקטעה מחצי השוק ולמטה. התרתי לחלוץ בשתי רגלים ימין ושמאל וכו' וסמכתי על הראב"ן שכתב חליצת שמאל כשרה בדיעבד ועשיתי ספק ספיקא וכו'.

אין בידי ספר הראב"ן לראות את טעמו, אולי ידוע לו מי מהמפרשים שמבארים את טעמו, הענין נוגע לפקו"נ של אשה צעירה, והיה רב שוטה שהציע ליבם ולגרש אחרי הבעילה, הוצרכתי ללחום נגד **רעיון מזוהם** זה. השבו"י והח"ס ואפילו הגר"ח"ע ז"ל נותנים עצה זו. אבל בימינו הוא דבר מבהיל ועלול לעורר סערה. (כתבי הרב וינברג ח"א סימן מ')

מכתבו קיבלתי ורואה אני כי הגאון מטשעבין נ"י משתמט, ואמנם הענין הוא חמור מאד, ומ"מ אני בטוח כי יסכימו אלי גדולי ההוראה וכו' וכו'. ואם החת"ס וכן הגרע"א לא רצו לסמוך על עצמם מה יאמר איש כמוני. אבל בטוח אני כי סוף סוף יצא הדבר בהיתר. (שם סימן ל"ח)

עוד בעניין הנ"ל

לכבוד הגאון הגדול כקש"ת מהרי"א הרצוג שליט"א ראש רבני ארץ ישראל אחד"ש וכו' קבלתי את המברק של הדר"ג והוא עורר בלבי שמחה גדולה. הדר"ג זכה לקיים נפש אחת מישראל ולהציל את היהדות מלעג

וקלסה ח"ו. וכל מי שעינים לו לראות את המצב בדורנו זה יתנו כבוד ותודה לשמו. (שם סימן ל"ט)

יוזם הקמת סנהדרין תחת הנהלת הרבנות הראשית שתפסוק בכל העולם ותביא לחורבן ההלכה ותוכל לפסוק אף נגד הראשונים כמלאכים

אגרת ממרן הגר"ע גראזענסקי זצ"ל
אל מרן החזו"א זצלה"ה

לדון ולסלול דרך להגשמת
כמה דברים, וביניהם נמצאים
גם השאלות הללו, לחדש
בדורנו את הסנהדרין, או ב"ד
גדול שממנו תצא תורה והלכה,
ופסק לכל ישראל, דיני גיטין
וקדושין, ענין יבום וחליצה
ועיגון. ומה מוזר הדבר ומה
גדולה החוצפה.

(מתוך אגרות חזו"א אגרת א)

לכבוד הגאון הגדול כקש"ת מרן רי"א
הרצוג שליט"א רבם של ישראל בארץ
ישראל ... והאמת אילו היה דורנו זכאי
היינו יכולים לחשוב על חידוש הסנהדרין
אבל דורנו זה עוד לא נשתחרר מן הגלות
ומעקמומיות המוחות וסילו' הלבבות
בגרמת הגלות. והגלות התפשטה ובאה
לא"י וד"ל. וכו' ובכלל לא הובררה עוד
סמכותה של הסנהדרין בדורנו - האם תוכל
לחלוק על הראשונים? או להכריע
כהירושלמי נגד הבבלי? בודאי יזכור הדר"ג
את השאלה שנשאלה ממני מעיר סידני
ע"י הרב הראשי פרוש נ"י וכו' אני הבאתי
אז שהירושלמי חולק על הבבלי וכו'
ובאילונית לא נתבאר בבבלי כלום והצעת

אז שמכיון שהבבלי לא הזכיר דבר זה, הרי יכולים אנו לסמוך על הירושלמי
ועוד הארכת בזה וכו' ויודע אני כי גדולי התורה בדורנו יפחדו להורות
הלכה למעשה כנ"ל ומה יהיה לכשיהיה לנו סנהדרין? גם אז יפחדו וכו',
ואילו היה דברי נשמעים, כי אז היינו זוכים לבי"ד גדול לכל עניני דת ודין
בשביל כל תפוצות הגולה תחת נשיאותה של הרבנים הראשיים - אבל בעטיו
של הרה"ג מהר"י מימון נתקלקל הענין לזמן ארוך כי יביטו על בי"ד הגדול
בעיני חשד וישתדלו לפוסלו ולהכריז עליו איסור וחרם וכו' יש לי הרהורים
רבים בענין זה ...

(כתבי הרב וינברג ח"א, סימן נט)

מתוך מכתבו של הגר"ח"ע גרודיז'נסקי זצ"ל בו הוא מזהיר את הרב ד"ר וינברג באזהרה חמורה שלא יהין להדפיס את הקונטרס שלו בעניין היתר הימום בשחיטה

אחדשת"ה, בדעתי כי שב מדרכו לביתו צלחה, נפלאתי לשמוע אחרי
נסיעת כת"ר לידידינו הרב ר"י שוב כי מדפיס את קונטרסיו בדבר ההימום
ע"י עלעקטערי ועי"ז ימצאו יתד לתלות בו, ובאמת אחרי כל הבירורים עוד

לא נתבררו הרבה חששות, מספק טריפה ונבילה, ובפרט שזהו ענין הנוגע לכלל ישראל בכל תפוצות הגולה, אשר בכל המדינות ימצאו משטינים ומקטרגים, לבקש עלילות, לדעתי לו באפשרותו להפסיק ההדפסה גם אם התחיל יפסיק מיד. בכל זה לא יצא הדבר מידי הרבה חששות ואי אפשר להורות כן הלכה למעשה, ובכלל שזהו נגד דעת גדולי הדור אשר הכריעו בדעתם שאי אפשר בשום אופן להתיר הימום, אשר כמה תקלות יצא עי"ז, והנני מוכרח היום לפרסם דעתי דעת תורה ולכתוב להרב האפמאן שיי בפראנקפורט, ולשאר הרבנים היראים.

חיים עוזר גרודזענסקי

(שו"ת שרידי אש ח"א עמ' שעט)

לאחר המלחמה (השואה) מצפצף על ר' חיים עוזר ומדפיס התשובה להיתר אע"פ שהגזירה עדיין בתוקפה

ספרי זה בשני חלקיו הוא פרי עמלי הרב בתורה ובהוראה. חלקו הראשון מכיל את התשובות על הימום הבהמות קודם שחיתתן, ולא נמנעתי מלפרסמן, משום חשיבותן ההיסטורית.

(הקדמה לשו"ת שרידי אש ח"א עמ' ב-ג)

וכדאי לדעת שבמדינת שוודיה נאסרה (לאחר המלחמה) שחיתת בהמות בלא הימום מטעם הממשלה, ומאחר שההימום ע"י חשמל נאסרה ע"י גדולי ישראל, המציאו שם אופן הימום חדש שאינו מזיק לבריאות הבהמה ואינו גורם שום שינויים לא באברים הפנימיים ולא באברים החיצוניים של הבהמה.

נסיונות אלה נעשו במעמדו של הרב החכם ד"ר שמעון פדרבוש, הרב פדרבוש מביא בספרו בנתיבות התלמוד (הוצאת הרב קוק, ירושלים תשי"ז, עמ' 217-222), את חוות דעת המומחים הגדולים, שמתארים בפרטיות מדעית את פעולת ההימום המוזכר ובאים לידי מסקנה שאין כל חשש של נזק או של כאב או של שינוי וקלקול.

הרב פדרבוש דן (שם עמ' 209-216) בשאלה זו מטעם ההלכה, הוא הולך ומבאר פרטי החששות האפשריים מצד יסודות ההלכה כפי שמבוארים בש"ס ופוסקיו, והוא בא על יסוד דיון מפורט, בהגיון ישר ובבקיאות צלולה, לידי מסקנה, שאין כל חשש ופקפוק בהימום שכזה.

והנה הרבנים הגאונים מהרמ"י ברייש, בספרו חלקת יעקב חלק ראשון ומהר"יי וייס, בספרו מנחת יצחק חלק שני דנים בשאלה זו בהרחבה ובבקיאות מופלאה ומקיפה, ולדעתם יש לאסור הימום שכזה מצד ההלכה.

(שו"ת שרידי אש ח"א עמ' ח)

על ענין הקרבנות והתפילה עליהם

יש להביא לדיון בפני הבית דין של כלל ישראל האם לבטל את אמירת ה'קרבנות' מן התפילה מכיוון שאינם אלא סמל דתי (ורח"ל) לא מצפים לחזור ולהקריבם

מי שאינו מצפה לבנין בית המקדש ולהקרבת הקרבנות הרי הוא כופר ואיך אפשר בכלל לדון על ביטול תפילת הקרבנות בגלל שזה לא "אקטואלי" רח"ל וז"ל הרמב"ם: המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד לישנה לממשלה הראשונה. ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל. וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקדם. מקריבין קרבנות. וכל מי שאינו מאמין בו. או מי שאינו מחכה לביאתו. לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר. אלא בתורה ובמשה רבנו. שהרי התורה העידה עליו שנאמר (דברים ל-ג) 'ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך' וגו' (דברים ל-ד) 'אם יהיה נדחך בקצה השמים' וגו' (דברים ל-ה) 'והביאך ה'.' (משנה תורה שופטים פ' יא הל' א)

ברצוני להביא לידיעת אחינו באשכנז שבעיית התפילות על הקרבנות עלתה גם אצלנו ברוסיה לפני שנים אחדות על סדר היום.

ראוי לציין שלא יהדות רוסיה היתה זאת שהעמידה ענין זה לדיון, אלא קול אשר בא מעבר לים. "רב דתי להקהילות האורתודוכסיות של עיר גדולה באמריקה" (כך מתארת מערכת העתון את המחבר) פרסם בירחון העברי הנפוץ "השילוח" [שנת תרע"א עמ' 187-183] מאמר בשם: "לתקנת היהדות" בכנוי הספרותי "אבן שיש". במאמר הזה חוקר הרב האמריקאי את הסיבה לירידה הגלויה למדי של היהדות הדתית. הוא אינו רואה סיבה לכך לא בתנאי החיים הכלכליים המדיניים הקשים, ולא בסביבה הנכריה הגלותית, אשר גורמת להתנכרות נעורינו מהתורה ומדת ישראל. הוא סבור שסיבת הירידה

צריך למצוא במצב עמוק יותר. כסבור הוא, שעילת התפתחות זו נעוצה בעצם מהותה של יהדותנו, אשר צריכה רפורמה. אין הכוונה שהנוער שלנו רוצה יהדות, והמכשולים שנערמו במה שקוראים "גלות" הביאו לידי מניעה מלהיות יהודי כדת וכדין. לא כן, אלא מפני שהנוער אינו יכול לחפוץ היהדות בצורה הישנה הזאת. הרב האמריקאי שלנו בחן ובדק בסדורנו הישן ומעיר על בטויים מרובים וניבים שאין להעלות בקנה אחד עם התפיסה הדתית של האדם שבימינו. הסדור שלנו - כך טוען המחבר - התיישן כי נמצא בו מספר בקשות ותפילות המתייחסים לענין הקרבנות. לדעתו הם מלים שנתרוקנו מתוכן, "שהרי אין שום יהודי בן דעת מצפה להתחדשות הקרבנות!" וכדי שוב לקרב את הנוער אל היהדות "ולהחזיר את העטרה ליושנה", מציע הרב האורתודוקסי "שחכמי ישראל וסופרי

שבזמננו יחברו תפלות ופיוטים חדשים שיהיו בהם מושגים מן האלהות ואמונות ודעות דתיות ומוסריות לפי טעמו של היהודי התרבותי בזמן הזה". אלה דברי המחבר במאמרו בשם "לתקנת היהדות".

כללו של דבר: תפילות וענין הקרבנות לגופם - האינם דברים שונים זה מזה? התנגדות עקרונית לצורה כלשהי של עבודת ה' עדיין אינה מחייבת בכלל עמדה מנוגדת לגבי תפילה המתייחסת לאותה עבודת ה', כל זמן שתפילה זו אינה מעין זכר, מעין הבעת סמל דתי.

עוד הפעם: אין דנים כאן על עצם הרעיון היסודי של הקרבנות. לו היתה היום קיימת אצלנו שאלה כזאת והיא דורשת פתרון דחוף - אין מספר מצומצם של יהודים בארץ אחת בני סמכות להכריע בענין זה, וכל שכן כאשר הם אינם מייצגים את כלל ישראל. שאלה זאת חייבים להביא לפני הבית דין של כלל ישראל. רק לבית דין כזה הרשות לקבוע אם להשאיר טקס מקודש בעם בתוקפו או לבטלו.

רצון ההשגחה היתה שהאויב ינצח ובית המקדש והמזבח הפכו לעפר ואפר. בטול הקרבנות אינו פועל יוצא של התפתחות דתית פרוגרסיבית אלא תוצאה של מאורע הרת אסון, של אסון לאומי נורא ואיום. טרגדיה זו אשר העם כולו במשך שנות אלפים מבכה, הונצחה על ידי הנהגת יום של אבל (תשעה באב) ואמירת קינות. כלום יעז, איפוא, יהודי המתגאה להיות מיוצא יריכם של האבות ההם לזלזל ביום אבלם או לבטל ערכן של הקינות? גם מי שחושב במושגים פרוגרסיביים וענין הקרבנות כבר אין נאה בעיניו, יכול וחייב לקחת חלק בתפילה של אחיו ובני בריתו.

(מתוך כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' רמ-רסט)

כתב תשובה בהלכה להתיר לעצמו ללמד תורה לגוים באוניברסיטה

לפני עשרות בשנים, כשנמנית למורה למדעי היהדות במכללה אשר בעיר גיעססען, חיברתי תשובה ארוכה בנידון זה. (שו"ת שרידי אש ח"ב עמ' רכט)

וכן במאירי לסנהדרין נ"ט ע"א (עמ' 229), כתב שאם הנכרי עוסק בתורה לשם קיום מצוות וכ"ש אם חקירתו לדעת לבוא עד תכלית שלימות תורתנו עד שאם ימצאנה שלימה יחזור ויתגייר, מותר. ונראה, דלאו דווקא אם בדעתו להתגייר בפועל ממש, אלא אפילו אם בדעתו שאם ימצאנה שלימה יקיימה בלבו ויוקירה ויכבדה ויפרסם את ערך חכמתה, ג"כ בכלל זה. ולכן בצירוף כל הטעמים המבוארים למעלה, דעתי נוטה להתיר הרצאה על משפטי ישראל בפני קהל שומעים שאינם יהודים.

(שו"ת שרידי אש ח"ב עמ' רלג)

פרק ו'

דברים בוטים כמדקרות חרב על קדושי ד' נדב ואביהוא כאילו הם חבריו מהאוניברסיטא

זוהר הקדוש עם פירוש ללשון הקודש[הפירוש מסומן בסוגריים]

ואמר רבי אלעזר וזכאין אינון ישראל דאתיהיב להו אורייתא עלאה אורייתא דקשוט [אשריהם ישראל שניתנה להם תורה נעלה וחשובה שהיא תורת אמת], ומאן דאמר דההוא ספורה דאורייתא לאחזאה על ההוא ספור בלבד קאתי, תיפח רוחיה [ומי שאומר כי אותו הסיפור שבתורה, בא להראות אותו הסיפור בלבד, תצא רוחו וימות], דאי הכי לאו איהי אורייתא עלאה אורייתא דקשוט [שאם כן אין היא תורה נעלה וחשובה ותורת אמת], אלא ודאי אורייתא קדישא עלאה איהי אורייתא דקשוט [אלא ודאי התורה הקדושה היא נעלה והיא תורת אמת].

תא הזי, מלך בשר ודם לאו יקרא דיליה הוא לאשתעי מלה דהדיוטא [בא וראה, כי אפילו מלך בשר ודם אין זה לפי כבודו לספר דברים פשוטים], כל שכן למכתב ליה [כל שכן לכתוב אותם], ואי סליק בדעתך דמלכא עלאה קב"ה לא הוה ליה מלין קדישין למכתב [וכי יעלה על דעתך שמלך העליון הקב"ה לא היה לו דברים קדושים לכתוב], ולמעבד מנייהו אורייתא [ולעשות מהם תורה], אלא דאיהו כניש כל מלין דהדיוטין [אלא שהוא קיבץ ואסף כל דברים פשוטים], כגון מלין דעשו [כמו הסיפורים של עשו], מלין דהגר [הסיפורים של הגר], מלין דלבן ביעקב [הסיפורים של לבן עם יעקב], מלין דאתון [הסיפורים של אתונו של בלעם], מלין דבלעם [ושאר סיפורי בלעם], מלין דבלק [וסיפורי בלק], מלין דזמרי [וסיפורי זמרי], וכניש להו [וקיבץ אותם], וכל שאר ספורין דכתיבין [ועוד כל שאר סיפורים הכתובים בתורה], ועביד מנייהו אורייתא [ועשה מהם תורה]. אי הכי אמאי אקרי תורה אמת [אם כן למה נקראת התורה תורת אמת], ונקראת תורת ה' תמימה, עדות ה' נאמנה, פקודי ה' ישרים, מצות ה' ברה, יראת ה' טהורה, משפטי ה' אמת שכל אלו השבחים מורים על מעלת התורה, וכתוב [ועוד כתוב] הנחמדים מזהב ומפז רב, אלין אינון מלי דאורייתא [אלו הם דברי התורה].

אלא ודאי אורייתא קדישא עלאה איהי אורייתא דקשוט [אלא ודאי התורה הקדושה היא עלינה והיא תורת אמת], תורת ה' תמימה [בלי שום חסרון], וכל מלה ומלה אתייתא לאחזאה מלין עלאין [וכל מלה ומלה באה להראות עניינים עליונים], דההוא מלה דההוא ספור לאו לאחזאה על גרמיה בלבד קא אתיא [כי דבר ההוא שבאותו הסיפור לא בא להראות על עצמו בלבד], אלא לאחזאה על ההוא כללאתי קאתי [אלא בא להראות על כלל כל התורה], שטמונים בה רזין דאורייתא כמה דאוקימנא [כמו שביארנו למעלה].

(זוהר פרשת נשא עמו קמט)

אלא על כרחך שענין אחד וחטא אחד הוא, והמעשים הנזכרים הם גילויים שונים של חולשה ותורפה אחת, שאותה יש לבאר.

ויש לומר כי הצד השווה שבכל הפגמים שנמצאו בנדב ואביהוא הוא העדר שפלות הרוח בפני מסורת אבות ועצת הזקנים.

לענין שלא נשאו נשים, נאמר במדרש רבה בהדיא כי "שחצים היו"

אלא על כרחך ששיעור עודף של זחיחות דעת ופסיעה על ראשי עם קדוש היתה בליבם לכך שמתוך ארבעת הבנים של אהרן, נבחרו שניהם להמנות ביחוד, להחשב כראשים על הדור, וכל היתר הם השבעים זקנים, שאינם נשיאים אלא חברים בחבר הסנהדרין. מאותה שעה הוקבע בלבם כדבר פשוט ומובן מאליו, כי הם המה המנהיגים לדור הבא. ובכך שנקראו להתייצב עם משה ואהרן, ראו בזה כמין חינוך להחלת שירותם, שכן כבר קרוב הדבר אליהם ומנויה וגמורה בישיבה של מעלה ומטה, ונתפסו להלך רוח מסולף ומסוכן.

ובסברם זאת, שהם עתידים להנהיג, לא טעו. אכן. לכך היו ראויים ולכך נבחרו, ועליהם נאמר "בקרובי אקדש" (י, ג), "עכשיו אני רואה שהם גדולים ממני וממדך" (רש"י) - אלא ללמדך מה טיפה מרה אחת של רמות רוחא יכולה לקלקל!

מנבל את פיו כנגד משה רבינו, אהרן הכהן, ובני אהרן הקדושים

ראו בני אהרן את המזבח מקבל קרבנות מדי יום ביומו ואוכלם ביקוד הקדש, ובאו לידי חשש שמא יתרופף כח הסבל של העם בהבאת קרבנות, שמא לא יעצר כח לעולם, ואמרו: כח ההקרבה מתקיים בעם אך ורק אם מוסיפים לתת לו מדי פעם בפעם חיים חדשים ורעננים, אש חדש ורוח חדש. היהדות צריכה להתחדשות נעורים ולהחיא על ידי אנשים חדשים צעירים. המנהיגים הישנים אינם יודעים עוד לקנות ולרכוש את לב הנוער, זרים הם לרוח הנוער כי כבר זקנו ובלו. הדור הצעיר לא יוכל ולא יחפוץ שאת את מרותם, סבלנותו תתפקע, אומץ רוחו יפוג וימאן להביא קרבנות: מתי ימותו שני זקנים הללו וכו'!

גם בעיני בני אהרן היה מזבח היהדות קדש, אבל סבורים היו שאין אש של מעלה בלבד מספיקה. צריכים להוסיף אש זרה, אידיאליזם חדש, צריכים להדליק ולהגדיל מדורת התלהבות חדשה ורעננה. למען רכש גם את לבותיהם, של אלה שאינם יכולים עוד להתחמם כנגד אש של מעלה.

(מתוך לפרקים ח"ב עמ' תס)

טעותם של בני אהרן יסודה בחוסר נסיון, "שלא נשאו נשים, שלא הולידו בנים". מי שהתימרו להיות מורי הנוער ומנהיגיו, שום נסיון לא היה להם במקצוע חנוך הבנים.

(מתוך לפרקים ח"ב עמ' תסא)

מגשם את אברהם אבינו ע"ה

באה היא להבליט את ערך האהבה בחיי אברהם וחיי משפחה שהיו למופת. גם כשהגיע כבר לזקנה מופלגת עדיין התלוננה בנפשו אותה החבה לאשתו כמו בימי עלומיו וכסמל מתרשמת בתוך נפשנו גם לידתו המאוחרת של יצחק.

(מתוך לפרקים עמ' קמ)

אגדות חז"ל הם יצירה חפשית, שהרי באגדה ניתן לכל אחד לפרש כרצונו את הפסוקים, ומביא את פירושיהם של חז"ל ביחד עם פירושיהם של השומרונים, וולגטה, ופילון

האגדה היא יצירה חפשית של העם - למען העם. ייעודה הוא להיות ראי בהיר, שמשתקפים בו צבעי החיים על כל גווניהם. בהתאם למהותה ומסרתה כפופה ההלכה למידות דרשה ולכללי הגיון מסויימים וקבועים ואין עוסקים בה אלא יודעיה - מומחים לדבר, שכן משמשת היא את

התושב”כ והתושב”פ, ותפקידה הוא להסדיר את חיי המעשה. אולם לא כן האגדה. כפי שכבר נאמר, הרי היא יצור הרוח החופשית, שלבושים ספרותיים שונים וסגנונות מגוונים הולמים אותו, ולכל בעל רגש ורוח הרשות לתת ביטוי ליחסו ולצפיותיו. צונץ מבחין באגדה בין שלשה סוגים:

אני מצביע כאן על עבודתו של הפרופ’ אפטוביצר: ”קין והבל באגדה” (גרמנית).

”ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו”. מה אמר קין אל הבל - לא נאמר במקרא. תרגום השבעים, תרגום יונתן, הנוסח השומרני, הוולגטה וכן פילון משלימים ומוסיפים: ”איתא ונפוק תרוינן לברא” - בא ונצא שנינו השדה.

(שו”ת שרידי אש ח”ד עמ’ רעב)

מנסה להביא ראיה לדברי חז”ל הקדושים מדברי הקוראן (להבדיל התנ”ך של המוסלמים) ומביא שיש גם שחולקים על חז”ל

מתוך התנהגותו המוזרה של קין באו איפוא לידי האומדן, שאמנם היה קין כופר בעיקר ושהוא הטיל ספק במוסריות סדרי העולם. תפישה זו באה לידי ביטוי גם בתרגום ירושלמי.

תפישה זו יוצאת בבירור מתוך אגדה, שהקוראן קושר עם ריבם של קין והבל. וכך נאמר בסורא 5, פסוק 30:

קובץ אגרות לחזו”א

אם כי העיקרים של אמונות ודעות המקובלות וקבועות לנו, יסודותם בעומק החכמה, ומחקר המדע, אבל הדרך הישרה לפנינו, היא ללכת בתום לב, ולהאמין אמונה שלמה ופשוטה, וחובתנו להתרחק ממחקר ולאמת בלבבנו את כל העיקרים בפשוטם השגור בפי כל כהכם כהדיוט.

והנני שב לאמונה הפשוטה בתורה שבע”פ, ואינני נכנס להשיב ”מפני מה” רק רצוני להיות כישראל הדיוט המספר ”מה” שקבל.

משרשי האמונה שככל הנאמר בגמ’ בין במשנה ובין בגמ’ בין בהלכה ובין באגדה, הם הם הדברים שנתגלו לנו ע”י כה נבואי.

מיסודי האמונה המקובלת שרוה”ק מטיבה להשיג את האמת שבתורה שנתנה בנבואה, בהיות שאין התורה ”אמת” - ”אפשרי”, אלא אמת חיובי, אמת קיים, ומבטחת את בעליה על אמתת השגתו.

נרתעים אנחנו לשמוע הטלת ספק בדברי חז”ל בין בהלכה בין באגדה, כשמועה של גידוף ר”ל, והנוטה מזה הוא לפי קבלתנו ככופר בדברי חז”ל, ושחיתתו נבילה, ופסול לעדות, ועוד, ולכן נגעו דבריך בלבי.

ובראשית הנליזה לפני חמישים ששים שנה אשר רוב העם היו שומרי מצוה, היו הנלוזים מתחילים להתמך על הדברים המפוקפקים מעין אלה, והחרדים אל דברו ית’ היו מריחים את ריח הכפירה הנודף מהם, וכל הדור החפשי הם על הרוב מבניהם ומנכדיהם של האבות והזקנים האלה.

(עמ’ מב-מד)

"וקרא לפניהם על דבר שני בני אדם באמת, בהקריבם שניהם קרבן וירצה (קרבנו) מיד אחד משניהם, ומיד השני לא נרצה, ויאמר: "הרג אהרגך". ויאמר אחיו: אכן ירצה אלקים (קרבן) מיד היראים (אותו)". פסוק 31: "כי תשלח אלי ידך להרגני, לא אשלח אנכי ידי להרגך, כי את אלקים אדון העולמים אני ירא". פסוק 32: "חפץ אנכי כי תשא את עוני ועונך, והיית מבני גיהנם: וזה גמול הפושעים". האגדה, שביסודו של ויכוח זה שבקוראן, ושהנה ללא ספק מיוסדת על אגדה יהודית, אותם חילוקי דעות ממש באים לביטוי בוויכוח, כפי שהוא מובא בתרגום הירושלמי.

לפרשנים אחרים נראית סיבה זו של הריב פחותת ערך הרבה יותר מדי. רעיונה של אגדה זו הוא רעיון סוציאלי, והפרשן נותן לנו להתבונן במבט חודר, אבל בלבוש אגדתי, ביחסים הסוציאליים של החברה האנושית.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' רעג)

משווה את אגדות חז"ל שנולדו כאילו מתוך "דמיון מפותח" רח"ל לדברי שאר חוקרים גוים שכתבו את שטויותיהם בספר

שאלה זו, אשר נוגעת ביסודות התיאולגיה, כבר הולידה ספרות שלימה, דור דור ותשובתו, בהתאם לתפישתו הפילוסופית הדתית. וכך משיב גם המדרש בדרך משלו. ומאחר שהאגדה כבר נתנה חופש לדמיונה לשם השלמת התמונה המתוארת בתורה במלים ספורות, הרי שניתנה רשות לכל אחד להשלימה בהתאם לכשרונותיו.

מדרש זה נותן לנו דוגמא מאלפת להתפתחותה של האגדה: היא מתחילה בביאור הפשוט, עוברת להשלים את המסופר במקרא ע"י הוספת דברים שאינם נזכרים בו ובאה בסופו של דבר לידי ביאורו הפיוטי. מתוך יצירה אגדתית עולות ומבצבצות השקפותיהם של הדורות שבהן נוצרו ואנו מכירים בהן את מחבריה ואת הלך מחשבותיהם.

מפרש את הפסוקים לפי דבריהם של חוקרים גוים ואפיקורסים

אין בדעתי לומר בכך, שלא היו קיימות אגדות שנוצרו לכתחילה לתכלית אחרת מאשר לביאור המקרא, כגון למסורת היסטורית, לאגדות עם, משלים, פתגמים, דרשות מוסר ובירורי בעיות שונות: התבוננות בעבר ותקוות טובות לעתיד - גם לבושם הספרותי של אלה היתה האגדה. אגודות אלו היו ידועות בצבור והתנאים השתמשו בהן לצורך ביאורי מקראות. שונות לגמרי הן לעומת זאת אגדותיו של פילון (כך מבאר פילון את ריבם של קין והבל כויכוח פילוסופי דתי, ואין קין והבל אלא סמלים לאסכולות שונות) והאלכסנדרים, שהשתמשו בדרכי אליגוריה ונתנו למקראות מובן אחר לגמרי. עורכי המדרשים קשרו את האגדות השונות זו בזו והקימו מן השכבות השונות השייכות לתקופות שונות בנין אורגני, שנראה לנו כאילו

הוצק ביציקה אחת. עלינו להבחין בין היסודות השונים ולהאיר את הסבך, כי רק אז נבין את ייחודה של האגדה, את סוד התהוותה ואת התפתחותה ההדרגתית כפי שצמחה בשדה הפרשנות. אכן, חשובה ביותר היא הפרשנות שבאגדה, לא להבנת המקרא בלבד, אלא גם, ומעל לכל, להבנת התרגומים כולם - יוונים, סוריים עד לארמיים, כולל התרגום שומרוני. על פרשנותה של ההלכה פירסם פרופ' גוטמאן מחקר חשוב (הצופה לחכמת ישראל, שנתון 5, מס' 1-2), ואילו פרשנות האגדה מחכה עדיין לעיבודה המדעי. מחקר מפורט של האגדה המפרשת יראה לנו שבעיות פרשניות רבות, שבהן עמלו מפרשים יהודים ונוצרים מימי קדם ועד לזמננו - כבר בעלי האגדה טפלו בהן. **ניתוח שיטתי של החומר האגדתי יראה לנו, כי תחת הלבוש הפיוטי טמונות בקורת מדעית וחקירה הגיונית בלשון המקרא ובצורתו.** על כל פנים יש לקבוע את מועד העיסוק באגדה והפצתה לפני העיסוק בהלכה, אשר היתה תמיד, ונשארה עד היום, שטח לעיסוקם של חכמים מומחים, לעומת האגדה שהיתה מובנת לכל ונתונה להפצה בציבור הרחב.

ובאמת אנו רואים גם שהתרגום הירושלמי הוא שארית של תרגום עתיק ביותר, כמובן שהתרגומים הירושלמיים - יונתן וגם הירושלמי - שונו ועובדו פעמים רבות, ובמיוחד כך הדבר לגבי תרגום יונתן, אשר מכיל בצידן של אגדות עתיקות וקדומות גם כאלה, שנוצרו בתקופות מאוחרות הרבה יותר. תרגומים אלה הם שזורים זה בזה במידה כה רבה, עד אשר קשה ביותר להבחין ביניהם ולקבוע גילם, אבל אין ספק שבעל עין בוחנת ידע להפריד בין השכבות השונות וידע גם לקבוע לכל אחד את גילו הנכון. ספרות האגדה, בצורה שהגיעתנו באוספי מדרשי חז"ל השונים, תהא תמיד אמצעי עזר הכרחי למשתמש בשיטה אנאליטית זו.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' רעד-רעה)

פרק ז'

הרב ד"ר וינברג עסק כל ימיו בלימוד בספרי חיצונים מינים וכופרים, וכפי שיוכיחו קטעי המכתבים שלו המובאים להלן

גדולתו בתורה ובקיאותו המופלאה במקצועות המדע היוו כח משיכה לסופרים, חוקרים, אנשי מדע דגולים ואף נכרים, ששחרו לפתחו להתבשם מחכמתו.

(הקדמה לס' חדושי 'שרידי אש' עמ' 13)

בימי המלחמה הראשונה בא לגרמניה, למד באוניברסיטת גיסן ורכש שם מכשירי המדע להשתמש בהם. קבל תואר דוקטור ולימד שם לימודי יהדות.

(שם עמ' 9)

פעם הלשינו עלי בפני ה'סבא' (מסלבודקה) שאני קורא כל היום עיתונים. ה'סבא' קרא אותי והוכיחני ע"ז, אמרתי לו את האמת שאני קורא עתוני המליץ וצפירה על מחלוקת המוסר כדי לדעת טענות המתנגדים וכו'.

כמדומה לי שספרתי במכתבי לכת"ר על נסיעת ה'סבא' אלי לגרודנא למנוע אותי מלימוד השפה הרוסית שלשם זה נסעתי לשם.

הלכות שבת סימן שז

סע' טז: מליצות ומשלים של שיהת חולין ודברי חשק כגון ספר עמנואל וכן ספרי מלחמות אסור לקרות בהם בשבת ואף בחול אסור משום מושב לצים ועובר משום אל תפנה אל האלילים לא תפנו אל מדעתכם ובדברי חשק איכא תו משום מוגרה יצר הרע ומי שחיברן ומי שהעתיקן וא"צ לומר המדפיסן מחטיאים את הרבים.

במשנ"ב ס"ק סב: לקרות בשיחת חולין וכו'. ובדברי חשק שהוא מוגרה יצה"ר לכו"ע אסור אפילו בלה"ק וכל שאסור לקרותו אסור אפילו לטלטלו [ט"ז].

[הערה! לקמן בפרק ט' בסיפור עם החפץ חיים זי"ע שם הוא מנסה לשקר לו, שרק במקרה הוא הוכה בדרך ונפל בדעתו שצריך ללמוד רוסית, וכאן רואים שמלכתחילה הוא נסע לשם זה]

(מתוך מכתב שם עמ' 5)

הספרים של ביאליק ועגנון הם כפה"נ שלי.

(כתבי הרב וינברג ח"א סימן סו)

כל הדתות טובות רח"ל

אין לנו ענין לגייר נכרים. לפי השקפתנו גם נכרים הם כשרים וברוכים, במידה ונשארים נאמנים לדתם וממלאים באמונה את הוראותיה.

(כתבי הרב וינברג ח"א סי' י"ג עמ' כג)

מתוך הספד על הגרא"ח מייזל זצ"ל

בחשבי ע"ד הגי' אלי' חיים ז"ל, מבלי משים אני נזכר בדברים היפים של משורר עברי אחד:

(מתוך לפרקים עמי רב)

גם מספרי ידידיה (פילון היהודי) ויוסיפוס ומספרים חיצונים הוא מביא ראיות מפורשות.

(שו"ת שרידי אש
ח"ד עמי רכו)

נשתמר בידינו
מסמך, שחשיבותו
ההיסטורית עדיין
לא נוצלה די צורכה
וכבר הסב תשומת
לב לכך פרופ'
קאהלה. (שו"ת
שרידי אש ח"ד עמי
רסט)

כבר הכיר והוכיח
פרופ' קאהלה כפי
שמבין דילס (השווה
הערה אצל וולנדר).

אפשר למצוא את
הפתרון ל"חידת
היונתן", שגייגר
הפנה תשומת לב
אליה בראשונה.

(שו"ת שרידי אש
ח"ד עמי רע-רעא)

לא רק מדע הדת
החדיש עוסק
בשאלה זו. גם טובי

ההוגים הפילוסופיים הפנו את עיונם לחזיון מופלא זה שברוח האנושיות. אפלטון רצה לראות בדת, באלקים, את רעיון הצדק האבסולוטי. שפינוזה ראה בה את רצון האדם להיכנע לפני איזו אבטוריטט נשגב ממנו.

שומר אמונים ז"ע

ולכן רשע שכתב איזה ספר, הקורא בו מזיק לו בכח הרשעות של זה הרשע, והזהירו תלמידי הבעש"ט שלא להסתכל בשום ספר אם לא נודע מי המחברו, כי באם אין אמונתו חזקה בה' הגם כי כתב פלפולים נפלאים ודברי תורה ומוסר, הוא ח"ו כארס לנפש המסתכל בו, וכל שכן בדברי האפיקורסים והמינים, או בעלים שלהם, אפילו כונתו רק לראות חדשות, אבל על ידי הסתכלות בדבריהם נתחשך כח הנשמה ומזיק לאמונה ח"ו הגם כי אין נרגש תיכף.

ועובדא הוה אצל רבינו הקדוש בעל נועם אלימלך, כי היה לו פעם אחת מלמד עם בניו, והיה מלמד ירא שמים ולמדן כמובן, ובני רבי אלימלך לא רצו ללמוד אצלו, הגם כי הכה אותם ויסר אותם לא הועיל להם כלום, והתחיל לחקור אחר מהות המלמד, וחקר ומצא כי הוא ירא שמים ועובד ה', ושאל אותו מי היה מלמדך בקטנותך, והתחיל לחשוב אחד לאחד, עד שחקר ומצא כי המלמד שלמד עמו דרדקי היה לו ידיעה בספרי החיצונים, וכששמע זאת ר"ר אלימלך, אמר תדע בני זה זה הגורם שבניי אינם רוצים ללמוד אצרך, כי זה המלמד בידעו ספרי החיצונים ולמד עמך, השריש כך בקטנותך חלק הרשעות וטומאה.

אם כן מה יענו האבות שמוסרים בניהם למלמדים בלתי יראי שמים, וכל שכן אלו ח"ו שמוסרים בניהם למלמדים אשר עסקיהם בספרי החיצונים, וכל שכן וכל שכן אלו שמוסרים בניהם ממש ללמוד ספרי החיצונים, מה יענו ליום פקודה כי יפקוד ה' הגדול והגורא עונם, ומי יודע אם כל אשי הגיהנם יספיק להם על עונשם העצום המוכן להם.

(מאמר האמונה)

מובא בספר לקוטי אמרים מרבינו הקדוש רבי ר' בער ממעזריטש ז"ע (בתוך ד"ה ולפעמים כאשר מקשר מחשבות חבירו) וז"ל אל ילמוד אדם בספר אדם רשע אפילו יש בו דברי תורה כראוי, לפי שנתדבק בנשמת אדם שעשה זה הספר עכ"ל.

וכן מובא בספר דרכי צדק אות ע"א וז"ל אל ילמוד אדם בספר של איש רשע כי מקשר עצמו בנשמת הרשע ומה תבין מעלת הלומד בספרי צדיקים עכ"ל.

קנט, הגדול שבחוקרים, ראה באונה הדתית את יראת האדם מפני מקור המוסר ונימוסי החיים, הסכמה כללית לעקרון שחובותינו המוסריות נובעות ממקור אלקי. פיכטה, שבא אחריו, שינה את דברי קנט וראה בדת את אמונת האדם בסדר המוסרי השורר בעולם ובהצלחת הטוב שבו.

הראשון שמצא את ההגדרה הנכונה לשרשו של הרגש הדתי (הדתיות) היה הפילוסוף שלייערמאכער.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' שסב)

וכן היה הפילוסוף גיאורג זימל אומר :

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' שסג)

דברי שבח על הסופר "רב צעיר" מטשערנאוויץ ומודה ששזורים בספריו דברי כפירה

במכתבו לפרופ' שמואל אטלס (כח תמוז תש"ח) כתב הרב וינברג :

הוא [רב צעיר] הי' הראשון ברוסיה לפתוח חקירה מדעית של התלמוד והפוסקים והוא שהכניס את ההבנה המדעית של הספרות העתיקה לחוגי המשכילים העבריים, שלא ידעו רק "שירים" ו"ספורים" או פובלוציסטיקה גרועה חסרת כשרון וטעם. ואף כי בכמה השקפות יסודיות אני נחלק עליו, וכמה דברים בספריו צריכים בקורת, אין אני עוצם את עיני בפני ערכו הגדול בתור חכם וסופר גדול בישראל. ולא עוד אלא אפילו במקום שהוא פוגע בדעות מקובלות הוא עושה זאת בכבוד ומורא ובלב טהור ונאמן.

במכתבו לפרופ' אס ל"רב צעיר" נאה יותר כתר סופר או כתר חכם. אפשר לעשות ממנו עשרים פרופיסורים בשביל האוניברסיטה העברית. והרי ... לא הגיע אף לקרסוליו, ושאר הגדולים מי הם? אמת הדבר, הוא לא התעסק בחקירת המקורות עפ"י מיתודה בקורתית פילולוגית היסתורית, אבל אין דומה לו בתיאור המאורעות והחזיונות ברוח היסתורי פילוסופי.

(מתוך כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' רכה)

הפתגם הקטן בראשית מאמרי אומר לנו הרבה יותר מספרו עב הכרס של זומבארט. "מלאכה היא מלוכה" - כך אין מדברת אומה של סוחרים ומתווכים, פרופסור זומבארט! (מתוך כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' רנט)

ממליץ לתרגם ולהפיץ ספרים של חוקרי דת מדתות אחרות

במכתבו לרב זאב גולד (יז סיון תשט"ו) כתב :

באתי להודות לכת"ר שהעניק לי בטובו מתנה יקרה הספר עמודי המחשבה הישראלית ח"ב שקבלתי בשמחה רבה. כבר איתמחי בעבודתו

הספרותית והלואי שיוציא עוד ספרים גדולים במקצוע הפילוסופיה הדתית. זהו צורך חיוני ממש גם בדור הזה הנבוכך מאד העקרונות היסודיים של דתנו הקדושים. אין לנו רמב"ם חדש, אבל אולי כדאי לתרגם ממיטב יצירותיהם של ההוגים הדתיים הגדולים באומות העולם, ולצרף אליהם מאמרים של הוגים עבריים שבדורנו.

במכתבו לר' ד"ר אלכסנדר אלטמן (כו שבט תשי"ב) כתב :

שמחתי במכתבו ובהודעתו על ההזמנה של כבוד ועל המנוי החשוב של הפרופיסורה באוניברסיטה העברית. אם תנאי העבודה המדעית באנגליא יותר טובים בוודאי שטוב עשה שלא לעזוב מקומו זה. אני מתאוה לראות עבודה מדעית גדולה שיש בה משום מחשבה פילוסופית של היהדות ומושגי הדתיים. מימות הרמן כהן לא נמצא בתוכנו מי שיעסוק בה בהצלחה. ופילוסופיותו של ה. כ. היא ראציונולית יותר מדאי (היא מגדירה את מושג האלקים כפיקציה פילוסופית מתמטית) והיא פלפולית דרושית, והעיקר - שאינה משכנעת ואינה מושכת את הלב הדתי. חשבתי שכת"ר יהי' האיש הזה שיעניק לדור עבודה גדולה זו. אבל עבודה זו דורשת מנוחה ושנים רבות של עבודה מתמדה.

(מתוך כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' קד-קה)

במכתבו לד"ר גבריאל חיים כהן (ט אייר תשכ"ג) כתב :

בספרות הא"י עלה הסופר עגנון למדרגת מנהיג רוחני או משורר האומה הגדול. איני מקפח ערכו כסופר אומן וכבעל סגנון נפלא. **איני מערער ח"ו על הכבוד שמנחילים לו**, אבל אני שואל מה הוא בא ללמדנו?

(מתוך כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' רפב)

מביא מחלוקת בפירוש הפסוק בין חז"ל הקדושים לבין חוקרים נוצרים

בפרק הראשון הוכחנו, כי דעת חז"ל שתיבת 'ופרע' תרגומו גילוי הראש. וגם אונקלוס, ששמר בתרגומו על המסורה, תירגם בפסוק זה: "ויפרע ית רישא דאתתא" וכמו כן תרגומים עבריים אחרים. וגם התרגומים האחרים, כגון תרגום השבעים והפשיטא תירגמו תיבה זו במובן של גילוי שער ראשה. אולם המתרגמים הנוצרים החדשים, כגון קויטש ובענטש, תירגמו תיבה זו, במובן של סתירת שער ורשמו לעיין במקומות האחרים שבתורה.

(שו"ת שרידי אש ח"א עמ' ח)

דברי כפירה מגוי רוסי

בנערותי קראתי במאמרי הסופר הרוסי ולאדימיר סולוביוב (סולוביוב, ולדימיר (1853-1900) פילוסוף ומתקן דת רוסי. נתפס לאתאיזם בנערותו וחזר

לתיאוסופיה נוצרית אגב לימוד מדעי הטבע והפילוסופיה, שהובילוהו להכרה במגבלות המדעים לפתור את בעיות היסוד. יצא להגנת התלמוד ומוסר היהדות נגד משמיציו, והועיד לעם היהודי תפקיד מפתח בהתפחות האנושות, אך כחלק מחזון אוטופי נוצרי). שהמשיל את גדולי חוקרי הטבע ביחסם אל האמונה לעיוורים מלידה אשר בשל לקוי חוש הראיה, חושיהם האחרים, כגון חוש השמיעה והמשוש מפותחים הם ביותר. ולפיכך סובר הסופר הנ"ל, היתה שומה מאת ההשגחה העליונה שחוקרי הטבע ומגלי התגליות המדעיות החשובות יהיו חשוכי אמונה, כי בהיותם חסרים כל תשוקה אל הנשגב והנעלה ואל מה שלמעלה מן הטבע, יתמכרו לחקירת הטבע וחשיפת חוקיו לתועלת המין האנושי.

אבל בכל זאת יש קורטוב של אמת עמוקה בדברי הסופר הנ"ל.

(מתוך לפרקים ח"ב עמ' תנז)

דברי כפירה ממש בשבח כל הדתות רח"ל

ואולם הפסד האילן וכמישת הפרח ואפילו מיתת האדם - כל זה ביסודו אינו אלא חלוף הצורה. אחרת היא ההרס של תרבות עתיקה לימים, של גסיסת דת, כי כבר אמר פילוסוף אנגלי אחד: בפטירתה יחדלו החיים להיות, וזה המות, המות המוחלט. כל דת שתהיה באין נפקותא מה טיבה, הלא בשעתה היתה למקור אושר בשביל חלק ידוע של מין האדם. אליה נשאו הבריות את נפשם, ממנה יצאו ופעמו חיי נשמותיהם ואליה שבו. ומה גדולה התוגה במקרה של מות מעין זה, דת כי מות תמות, לקברות היא מובלה ואין איש הולך אחרי מטתה ללוותה.

(לפרקים ח"א עמ' קיג)

דברי החת"ס זי"ע בדרשה חוצבת להבות אש כנגד המשכילים ודרכיהם

וכן בנינו וזרעינו אם ילמדו בתחלת גדלם פשט המקראות וחכמת החיצונים שהם חוץ לתורה, אזי טרם יגדלו ויגיעו לחלק הדרושים ותורה שבע"פ שהוא העיקר וטרם יגיעו לזה כבר בחרו בהפקידא וכפרו בה' ותורתו כאשר עינינו רואות בדור הרע הזה מכמה מדינות שהפכו הסדר שקבעו ראשונים ונכשלו ואין א' מאלו הבנים שלא יצאו מזהדת בעו"ה ואין א' מהם חפץ בתלמוד ש"ס והוראות איסור והיתר ולא יצליח מהם להצלחה אמיתית.

ומזה יוקח מוסר השכל לבלתי שמוע לחדשים מקרוב באו לרחק עם ה' מתורת אלקים ורוצים להפוך הקערה על פיה ללמדינו על דרך ההגיון להכשיל בנינו למען לא ישאר שם ושארית לתלמוד ולגמרא ח"ו אל תאבו ולא תשמעו.

יראה לרמוז בו עתה ענינינו בדור הרע הזה כי קמו מסיתים ומדיחים בחרבות שבפיהם ובקשתותם שבקסתייהם לכתוב כתבי עמל להמשיך לב עם ב"י ולדחותם מה' אלקים לומר כי סדר למודינו שהורגלנו בו עד עכשיו מעוות ומקולקל הוא והמופת שכמה וכמה אנשים פוחזי וריקי' מקלקלים דרכיהם וכ"ז מפני שלא למדו על הסדר ויצאו מבית הספר ריק מכל מדע ע"כ הם רוצים לסדר ענין אחר באופן שיצאו רובם מלומדי מקרא ולאטיין וכדומה אלו דבריהם והבל יפצה פיהם.

ואנו רואים אותם ממיתים בעוה"ר כאשר כתבנו להם כי לא אחד מהם זכה לראות עין בדולח התלמוד כי כבר יצאו מזהדת טרם גדלו ע"כ אנחנו נראה ניקח מוסר בלי לשמוע לקולם. ואם נרצה לעסוק ברפואות החולים האלו נסור הסבה נשתדל בכל מעוז להרים יד הרבנים ומנהיגי ישראל שתהי' ידם מוגעת למחות בעוברי עבירה כמאז וננהוג בסדר למודינו כאשר נהגנו מאז מעולם מרע"ה עד עתה. ואח"כ דרכו קשתם לטבוח ישרי דרך המה הנפילים הנ"ל להראות כמתעסק ברפואתם ולהמיתם במועצתם. ואמנם חרבם של עצמם תבא בלבם כי ממה שכבר המיתו איזה מבני המלך בעו"ה מהם נקח ראוי מבלי להתפתות ועי"ז וקשתותם תשברנה ולא יועילו להם.

אמנם יש אנשים עבדים המתפרצים המכחישים בכל דת שבעולם האומרים לא דיבר אלקי' עם אדם מעולם ולא בחר בעם זולת עם וכל דתי כל העמים שוא ושקר ולא היו דברים מעולם ולא השגיח הקב"ה על האדם למיסר לי' עורבי' ולמשרי לי' יונה ואומרים כי הכל הוא תחבולה מאנשים התעו העולם, ולהם הותר כל איסור אין להם שום ערוה הנאסרת ולא שום אכילת איסור ולא שום יום שבתה בעולם, הלא המה הכלבים אשר לא ידעו שבעה, הגם ידעתי שגם בזה המה מכחישים ואומרים שאין העולם בכוונה ממנו ית"ש אשר ע"כ תמצא בספרי מירוס שלהם שאינם מכניס לו ית' שום תואר כ"א מחוייב המציאות ובזה תדע כל מי אשר תמצא ככה בספרו תדע כי הוא מהם ומהמונם יסכר פה דוברי שקר הדוברות על צדיק של עולם עתק.

כי ממעשיהם הרעים אשר אנו רואים ניקח מוסר השכל לגדל בנינו לת"ת ולהרחיקם מהם ומכל המונם פן ח"ו יהי' כמוהם.

והנה עכ"פ טוב שניקח מוסר בראותם כי לא טוב אחריתם ומעשיהם מקולקלי' מגולחי פאת הראש והזקן משחיתים בתער מחללי שבתות ואוכלי בשר חזיר והשקץ נדע ונקח מהם מוסר שלא להדריך בנינו בנתיבותיהם ולהרחיקם מאורחותם. וזהו המליצה שזכו לעבד מצואתם עורות לכתוב בהם קדושה תפילין מזוזות וס"ת כלומר ממעשיהם הרעים המכונה צואה מהם נקח מוסר לעבוד את ה'.

שומר פיו ולשונו שומר מצרת נפשו כי האנשים האלו בתחלתם לא שמרו פיהם ושמאוהו בילדי נכרי אשר הספיקו בהם ושינו שמם ודיברו בלשונם וגם הלעיגו במלאכי אלקי' ותעתעו בנביאי ורהרו אחרי חכמי הדור ודורשיו.

(דרשות חת"ס ח"א דרוש לפ' בשלח)

פרק ח'

דברי שבח והערכה לתנועת ההשכלה שקלקלה והשחיתה את רוב כלל ישראל ומשמיץ את ר' ישראל סלנטר זי"ע כאילו תמך בהשכלה (רח"ל מהוצאת שם רע על גדול בישראל)

מובן, ששאלת ההשכלה כשלעצמה, במובנה הטהור, לא היתה בבחינת חידוש במחנה היהדות. כבר בדור שלפני ר' ישראל הביאה תנועת ההשכלה לידי תסיסה בלבבות.

שאיפה לטהר את המושגים המקובלים, שאיפה להתחדשות רוחנית, או, כפי שהתבטאו בעלי הסגנון של הימים ההם, שאיפה אל "השכלה בת השמים".

"השכלה" זו,

נשאה בליטא אופי רומנטי, ומצאה את ביטויה בספרות העברית הרומנטית של הימים ההם

(אברהם מאפו בראשיתו, מרדכי אהרן גינצבורג, קלמן שולמן, אד"ם הכהן ובנו, מיכה יוסף לבנון). רוחם ולבם של מורי דרכה היו מלאים חיבה לתורה, לקדושתה וליפיה, זיקה בלתי מוגבלת לשפת הנביאים, ותוכן רצוף געגועים אל עברה של האומה ("אהבת ציון" לאברהם מאפו).

ההשכלה היתה אז עברית בין בצורתה ובין במגמתה. אף שלא היתה השכלה זו

עברית מראשית צמיחתה, ואף שלא ינקו שרשי התהוותה של תנועה זו מקרקע האומה אלא נבעו מהשפעות נכריות, הרי שאבו בכל זאת הרבה ממעין אצילות הרוח היהודית כשפניהם כלפי פנים, אל כלל ישראל, ולא הכניעו את עצמם בפני העולם שמסביב, לפיכך אין אנו מוצאים בליטא התנגדות נמרצת לתנועה.

ובוילנה, ב"ירושלים דליטא", נפוצה ההשכלה ללא התנגדות מצד "בעלי הבתים" ואפילו לא מצד הלומדים הצעירים. לא בכוח סללה את דרכה, כמעט ולא היתה מלחמת השכלה בוילנה בכלל, שם חיו בשלום הלומדים

ואין לאדם ללמוד כי אם מקרא משנה וגמרא והפוסקים הנמשכים ובוזה יקנה העולם הזה והעוה"ב אבל לא בלמוד שאר החכמות.

(רמ"א יו"ד סי' רמו סע' ד' הלכות תלמוד תורה)

ובספרי ודברת בם עשה אותם עיקר ואל תעשם טפילה שלא יהא משאך ומתנך אלא בהם שלא תערב בהם דברים אחרים שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמוד חכמות האומות ת"ל ללכת בהם ולא להפטר מהם וכה"א יהיו לך לבדך בהתהלךך תנחה אותך כו'.

(יו"ד סי' רמו סע' יז בביאור הגר"א)

והמשכילים, תלמידי חכמים ובלשנים, פיטני הדת והמשוררים החילוניים. והעם חלק כבוד לרבנים וגאונים וגם למלומדים וסופרים. גם אלה היו בעיניו מעין סוג חדש של תלמידי חכמים.

ר' ישראל לא התנגד לקניית ידיעות מדע ולימוד שפות זרות. הוא חלם גם על הנהגת שיטת "תורה ודרך ארץ" אף השתדל בתרגום התלמוד לאשכנזית, ושאף שינהיגו לימוד התלמוד באוניברסיטאות כאחד המקצועות המדעיים בפקולטה למדעי הרוח.

(מתוך לפרקים ח"א עמ' כט ל' וכו')

אולם הניסיון הרע עם האנטליגנציה היהודית מהדור הקודם אינו יכול לשמש ראיה כי אכן מזיקה היא ההשכלה.

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' שיז)

כמו שהנוצרים יכולים להיות משכילים ולהשאר מאמינים כך גם היהודים

כאמור הסכימו גם החוגים האדוקים ביותר שיש צורך בהשכלה חילונית.

מבחינה אישית הנני סבור שהפחד מפני ההשכלה החילונית הוא מופרז. יסודו נעוץ במערכה שטחית של תופעות היסטוריות. יסוד ההשכלה בתור שכזה אינו עומד בשום סתירה לתורה וליהדות. אילו היה חלילה כך, כשם שאומרים מתנגדי ההשכלה החילונית, היתה זו חרפה לעם חכם ונבון, שאינו מסוגל לעכל בבת אחת אמונה והשכלה, בה בעת שאומות אחרות עם אמונותיהן התפלגות כן מסוגלות לעשות זאת.

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' שטו)

ואילו המוח היהודי החרוף אינו יכול להכיל השכלה כללית יחד עם האמונה היהודית

הטהורה והצרופה? חוששני שהפחד מפני ההשכלה החילונית גורם ח"ו

וז"ל בעל התניא זצ"ל

וכן מי שאפשר לו לעסוק בתורה ועוסק בדברים בטלים אין כף הקלע לבדו מועיל לנפשו למרקה ולזככה רק עונשים חמורים שמזענישים על ביטול תורה בפרטות מלבד עונש הכללי לכל ביטול מ"ע מחמת עצלות בגיהנם של שלג כמבואר במ"א וכן העוסק בחכמות אומות עובדי גלולים בכלל דברים בטלים יחשב לענין עון ביטול תורה כמ"ש בהלכות תלמוד תורה ועוד זאת יתרה טומאתה של חכמת האומות עובדי גלולים על טומאת דברים בטלים.

משא"כ בחכמת האומות עובדי גלולים הוא מלביש ומטמא בחי' הב"ד שבנפשו האלהית בטומאת קליפת נוגה שבחכמות אלו שנפלו שמה בשבירת הכלי מבחי' אחריים של חכמה דקדושה כידוע לידועי הן. (ליקוטי אמרים דף יג)

לבזיון התורה. האם מותר לומר שתורתנו הקדושה והאלקית אינה יכולה לעמוד בתחרות עם החכמות החיצוניות, עם מקצת דקדוק, מתמטיקה, גיאוגרפיה, היסטוריה ועוד מיני חכמות שכאלה כביכול?

מנין בא הפחד הזה? ברור כשמש בצהרים, כי מוטעית היא ההשקפה שהשכלה וכפירה מושגים זהים הם.

מכאן נוצר הרושם הכללי שהשכלה החילונית דוחקת את רגליה של האמונה. אולם רושם זה מוטעה מיסודו.

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' שטז)

לא צריך להסתגר בגיטו כמו פעם ולעשות את היהדות "מאיימת ועצובה" צריך גם לשלב עם היהדות את מדעי העולם ולהפתח לעולם הגדול

"התפלגות החיים" במשמעות המתוארת למעלה, שהשתלטה בין חומות הגיטו, הביאה בהכרח טבעי לידי נקיטת עמדה שלילית לגבי קניני חיים: רוח ישראל נתעטפה שחורים ונתלבשה אדרת נזירים וסגפנות זרה לרוח היהדות. הגיטו עמד מאות בשנים והוא העמיד בתוכו אנשים גדולים, צדיקים וקדושים, הם נהנו מזיו התורה ושכינת קדושתה שרתה על הגיגם ושיחם ועל

הרה"ק ר' חיים מוואלאזין זצ"ל

וכמו שאמרו רז"ל (ע"ז ג' ע"ב) מאי דכתיב (חבקוק א, יד), "ותעשה אדם כדגי הים" למה נמשלו בני אדם לדגי הים, לומר לך, מה דגים שבים כיון שפורשין מן המים מיד מתים, כך בני אדם כיון שפורשין מן התורה מיד מתים. וברעיא מהימנא סוף פרשת שמיני, מה נוני ימא היותן במיא אוף ת"ח מארי מתני' היותיהו באורייתא, ואי אתפרשו מנה מיד מתים, [מה דגת הים היותן במים, אף תלמידי חכמים בעלי משנה היותם בתורה ואם נפרדים מן התורה מיד מתים].

(נפש החיים שער ד פרק כט)

כל מעשי ידיהם. ברם, בתוך חומות הגיטו גדלו המון אנשים שצמאון לחיים בער בהם, אבל סגירת הדרך להגיע אליהם דיכאה והדעיכה את נפשם והם נעשו עטופי צער וירדו לעומק המילנכוליה הסיגופית. אבל יום בא ורוחות חדשות וחזקות נשבו בעולם. חומות הגיטו נפלו ושקעו תחתיהן. בעקב המאורעות המהפכניים באה עדת ישראל עד משבר. הדתיות החד צדדית שוללת החיים וקניניהם - התמוטטה, רבתה המבוכה ואזלת היד. מצד אחד עמדו הזקנים שומרי המסורת והגיטו בכל כוחם על צורת הדת מיוסדה של שלילת החיים וקניניהם: מצד שני השתוללו המשוחררים, אלה שיצאו זה עכשיו מכלא הגיטו, ושיכורי חופש ואחוזי סחרחורת הרסו ולא חמלו על כל היקר והקדוש בחיים המסורתיים.

בשעת סכנה זו הופיע הרב ש”ר הירש, ז”ל, ועמד בפרץ. עמד והכריז על האמת הישנה של היהדות: דת וחיים היינו הך. ופירושו: דת ישראל היא יסוד פירוש ותנאי קדום לחיים. לא ניתנו המצוות להיות תמורה לחדוות החיים או כדי לדלג על פני החיים ופגעיהם ולהיות להם קומפנסציה, אלא המצוות הן בבחינת גורמים פועלים בתוך תוכו של רגש החיים שלנו. שמחת החיים זכות יש לה בקרבנו.

משמיץ את הרש”ר הירש שתמד ב”השכלה” מלכתחילה

שמו של רש”ר הירש קשור בסיסמה של ”תורה עם דרך ארץ”. סיסמה זו נתפרשה לכמה פנים, והי מי מתלמידיו (שעמד בראש מפלגה חרדית), שיצא להגן על רבו ולהכשירו, כביכול, בעיני צדיקי הדור, בטענה שהרב הירש לא התיר את למודי החול אלא לאנשי ארץ אשכנז, שמחמת התנאים הכלכליים ששררו בזמנו לא מצאו להם מקור פרנסה אחר אלא במקצוע המסחר. מקצוע זה דרש, לפי רמת ההתפתחות של המסחר באשכנז, שהיתה גבוהה ביותר, סכום של ידיעות מקצועיות ודרגת השכלה ידועה. כלומר, היתר זה של הירש נולד מתוך אונס של כפיית חוק הממשלה ומתוך הכרח פרנסה ומשען לחם. אבל פירוש זה הוא סילוף האמת ההיסטורית. האמת היא שהירש דרש בתום לבבו מזיגה של תורה עם דרך ארץ במובן היותר רחב של מלה זו. ההתבדלות מן העולם, ההתרחקות מכל הלימודים הנצרכים למי שרוצה לעסוק בישובו של עולם, גרמו לכך שהשם יהדות נעשה בפי רבים לשם נרדף לעניות תרבותית. וכך ברחו מן היהדות

וז”ל הרה”ק ר’ צבי אלימלך מדינוב זי”ע

הנה תתבונן בדברי רז”ל (שם צט): דשאל ההוא מרבנן כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מזהו ללמוד יונית (היא הפלסופיא הטבעיית אשר הנחש כרוך בעקבה), ואמר לו כתיב (יהושע א ח) והגית בו יומם ולילה, צא ובדוק שעה שאינה מן היום ואינה מן הלילה (והיא אינו בנמצא, כי אפילו הזמן הממוצע קצתו מן היום וקצתו מן הלילה), הלילה לבן ישראל להשקיע שכלו וחכמתו בחכמות החיצוניות כאשר רצו היוונים, להורות, צא ובדוק שעה שאינה מן היום וכו’ דאפילו זמן הממוצע קצתו מן היום וקצתו מן הלילה, ואין לך רשות להבטל ממנה דכתיב והגית בו יומם ולילה.

והנה בזמן שליטת היונים כבר בטלה הנבואה בסוד (בראשית לב כו) ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב וכו’, איתחליש הירך דרגא דנבואה ותשש כחה של נבואה כמבואר בזהר (ח”א קעא), ואז התחילו היונים להתגבר בחכמות היצוניות, והנה רצו היונים להגביר חכמות היצוניות (הטבעיים, באמרם שהכל הוא בטבע).

(בני יששכר מאמרי חודש כסלו שבת מאמר ג’ נר מצוה אות כא כב)

יהודים רבים לאחר שטעמו טעם ההשכלה החילונית. הם חשבו כי יהדות

ותרבות הם דברים בלתי מזדווגים יחד, הם בבחינת "דבר והיפוכו", שצריך להבדיל ביניהן ולבחור באחת מהן.

הרב רש"ר הירש הניח איפוא אבן הפינה לאמת העתיקה, כי יהדות ותרבות אינן יסודות וגורמים סותרים זה את זה, אלא להיפך: הן ביחס של התנאה והשלמה הדדית. לא רק שהיהדות מתרת וסובלת את התרבות בתחומה, אלא היא גוף התרבות העליונה ביותר. והמסקנה היוצאת היא: לא רק שאפשר לעמוד על גובה תרבות הזמן ולהיות בעת ובעונה אחת גם שומר מצוות, אלא דוקא אדם נאור ומשכיל היודע לערוך ערכי רוח ותרבות מוכרח להודות ביתרונה של התרבות היהודית.

דברי שבח ואהדה לרמ"ד שהוא וספריו הוחרמו ע"י גדולי ישראל ובראשם מרן החת"ס זי"ע

בצאוותו המפורסמת: בספרי רמ"ד אל תשלחו יד

הרה"ק רבי שלמה קלוגר זצ"ל

כתב לאסור ללמוד בחומש עם הביאור שהוציא מנדלסון שר"י וכתב "ועוד צאו וראו מי המה תלמידיו וכל העוסקים בחיבוריו כולם רשעים וכל שוגה בחיבוריו לא יחכם ואין אוהזין בחיבוריו רק הקלים שבקלים העוברים על כל התורה ולא ראיתי איש ישר הולך שיהיה עוסק בחיבוריו ודבריו וכל ירא שמים בורה ממנו כבורה מן הנחש ועקרב הא הדא".

(שו"ת האלף לך שלמה יו"ד סי' רנ"ז)

באגרות צפון אגרת יח מותח הירש ביקורת על הפילוסוף משה מנדלסון (שאליו התייחס באהדה ידועה) על שהשתדל להוכיח "כי אפשר להיות יהודי אדוק בדתו ועם זה להתנוסס בכבוד רב כאפלטון אשכנזי". הירש מעיר בשנינתו המיוחדת: מלת "עם זה" היא המכריעה, כלומר, היא שהביאה למחזיקים בשיטה זו לכפילות נפשית. הירש לא

רצה, מטעמים שבנימוס, לפגוע קשה במנדלסון, ורק אמר בלשון סתמית שעלינו לשכוח את ההשקפות והשגיונות שהנחילו לנו כמה מחכמי ישראל על היהדות. רק מעטים - אומר הירש להלן - עמדו בחקירת הרוח בתחומה של היהדות ובנו את בנין הרוח שלה מתוך עצמה. לעומת זה כותב הירש באגרתו הנ"ל שעלינו להשתדל להבין את היהדות מתוכה ולהעלותה לדרגת מדע של חכמת חיים.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' שסו-שסז)

מעודד לימוד שפות זרות והשתלמות מקצועית ומדעית

יותר נכון הוא שמנדלסון צמצם את יהדותו של אדם מישראל על שמירת מצוות וראה את הויתו התרבותית בחכמתו של אפלטון אשכנזי, בעוד שהירש לא קיים את התרבות הנוכחית אלא לאחר שעברה בכור המבחן של תרבות ישראל, ז"א של תורת ישראל. במלת דרך ארץ נתכוון הירש הן

להשתלמות מקצועית המכשירה את האדם לפעילות אזרחית, והן להכשרה ולהתאמות מדעית כדי ללחום מלחמת התרבות היהודית המקורית.

ידיעות שימושיות מדעיות וטכניות, לימוד שפות והשתלמות מקצועית. הללו הם דברים שמלחמת החיים דורשת אותם ואי אפשר ליהודי חרד להסתלק מהם אם רוצה הוא בפרנסה המכבדת את בעליה ובחיים בלתי תלויים ברחמנות ובמתנות של נדיבים, התקדמות האנושות בתור יעודה של הדת היהודית תופסת מקום מרכזי במסכת הרעיונות של ספרי הירש. ד"ר יצחק היינמן במבואו הנ"ל, מצטט את דברי הירש על ההבדל העקרוני שבין השקפתו על ההתקדמות לבין השקפת הריפורמיים כורתית הברית עם ההתקדמות ב"פרט קטן בלבד": בעיניהם ההתקדמות היא המוחלט והיא המתנה את הדת. בעינינו אנו ההתקדמות. זה הוא כל ההבדל.

וז"ל ה"נפש החיים"

לזאת מאז, כל חיותם וקיומם של העולמות כולם, תלוי ועומד רק כפי ענין ורוב עסקנו והגיונינו בה. שאם אנחנו עוסקים בה ומחזיקים ותומכים אותה כראוי בלי רפיון כלל, אנו מעוררים מקור שרשה העליון מקור הקדושות והברכות, להמשיך ולהריק תוספת ברכה, וחיי עולם וקדושה נוראה על כל העולמות, כל עולם לפי ערך קדושתו, שיוכל לקבל ולסבול.

ואם ח"ו עסקנו בה ברפיון, מתקמט ומתמעט הקדושה ואור העליון של התורה מכל העולמות, כל אחד לפי ערכו הולך וחסר, רותתים ורפויים ח"ו. ואם ח"ו היינו כולנו מניחים ומזניחים אותה מלהתעסק בה מכל וכל, גם העולמות כולם כרגע היו מתבטלים מכל וכל ח"ו.

(שער ד פרק כו)

הדת היא המוחלטת והיא המתנה את (שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' שסח)

לעשות את הדת "יפה" בניגוד לזקנים מן הדור הישן שרוצים לשמור על הגדר המבדיל

אמרו עליו, שרצה לפשר בין הדת ובין הטרקלין: שרצה להכשיר את הדת, שתהא נוחה להיקלט בלבותיהם של אנשי הטרקלין. ואמנם נכון הדבר, כי מאז ומעולם היו הדת והטרקלין בוחלים זה לזה. הטרקלין ראה את עצמו כיריבה של היהדות. כי מה לו ולגברת דלה זו, מרת הנפש ושונאת החיים וכל היום היא סרה וזועפת? ומאיך גיסא שקדו הזקנים מן הדור הישן לשמור על הגדר המבדיל בין הדת לבין החיים היפים שבטרקלין. ולכן יפה עשה הירש בבואו אל אנשי הטרקלין, שהיו שקועים בפולחן האמנות והיופי, והפנה את עינם אל הדת, עורר בלבם, שכמה וערג ליצירות של האמנות והספרות היפה, את הרגש היפה ביותר, את רגש הדת. **ברם, כשראיתי אני בחורים ובחורות רוכבים על אופניים וממהרים לתפילה בציבור לבית**

הכנסת, אמרתי בלבי: יש בזה דבר מיוחד במינו, יש בזה סינטיזה של דת וחיים.
(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' שע)

דתיות ותרבות: "השכלה דתית"

אותם הסמלים שקבע הקב"ה בחכמתו, מקליט בנפש היהודי אותן התכונות ואותם הערכים הנשגבים, אשר בכללותם מהווים את המושג "תרבות". בזה צפון סוד הצלחתו של הירש, שידע להסביר בעומק פילוסופי ובקסם של שפה נהדרת את הערך התרבותי של תורתנו הקדושה, וידע לכווננו לקראת בני דורו, "השכלה דתית", ליצור תנועה רוחנית נגדית, תנועת השכלה שהיא כולה עברית, השואבת ממעמקי הנשמה היהודית.

(שו"ת שרידי אש ח"ד עמ' שעב)

ליצור טיפוס יהודי חדיש שיִדע לשלב בין האמונה ה'מסורתית' לבין הרוח החדשה

בחכמתו הרבה ובכוח חינוכו הגדול הצליח ליצור טיפוס יהודי חדיש, שידע להשלים בין הרצון להחזיק במורשת העבר ובנוהג החיים המסורתיים ובין הצמאון לחיים של פעולה ויצירה ושל שיתוף עבודה ביצירה הרוחנית והמדעית של החברה החדשה שקמה במערב אירופה לאחר הריניסאנס הצרפתי.

ברם, דבר חשוב אחד חסר תכופות להמוני העם: השכלה דתית עמוקה. על כן יש אשר האמונה המסורתית התנדפה בפגישתה עם העולם החדש, והיהודי מן הדור הישן לא ידע לעמוד במאבק נגד הרוח החדשה. ברם, היהודי שבימינו עומד כבר בראשו ורובו בעולם אחר, עולם גדול ועשיר ביצירה רוחנית ותכנית קידום המדע ועליית רמת החיים, שירה ומוסיקה, ספרות ופילוסופיה.

היהודי שבימינו קשור באלפי נימים עם העולם החדש הזה בין בעסקי מסחר ותעשייה ובעניינים ציבוריים ובין בענייני חינוך והשתלמות מקצועית לבתי ספר והיכלי מדע. זו עובדה שאין להכחישה ואין לבטלה בפישוק שפתיים, באנחות ובבכיות. הפתרונות המוצעים על ידי פעוטי מוח ומצומצמי ראות לא יועילו לבנות גשר ומעבר הצלה לדור נבוך ותוהה. ועצתי היא לשמוע ולקבל לקח מפי מורה גדול בישראל שעמד בנסיון והצליח הרבה.

אין חלקי עם אלה האומרים להעמיד את "גבורי ההשכלה" אל עמוד הקלון ולהוקיעם לעין השמש בתור "מסיתים ומדיחים". אלה האומרים למצוא בהם כונה רעה ורצון מוחלט "לקעקע את הבירה כולה" - מעבירים עליהם את המדה.

(מתוך כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' עד)

פרק ט'

דברי זלזול נוראים ב'חפץ חיים' וכן התווכח איתו שצריך ללמוד רוסית בכל הישיבות

עכשיו אני רוצה לספר לכם סיפור (אגב נושא לימוד האחרונים), הרי אתם לא שומעים סיפורים כאלו, ואני ב"ה כבר לא אדם צעיר, יש לי לספר סיפורים ישנים.

כשהייתי בחור למדתי בישיבת סלבודקה, ובגלל טעות, שלא הבנתי את השפה הרוסית ירדתי מן הרכבת בתוך כפר נידח. היה זה כאשר התכוונתי להגיע לעיר גדולה, לגרודנא. וכיון שלא ידעתי את השפה, שאלתי את המבקר - גרודנא? והוא ענה לי: "דא" (=כן). אני התכוונתי לשאול האם הגענו עכשיו לגרודנא, והמבקר הבין שכוונתי לשאול האם הרכבת נוסעת לגרודנא.

ירדתי בכפר ושהיתי בו משך כל הלילה, מוקף באנשים עויינים שהפליאו בי את מכותיהם. בבוקר הגעתי לגרודנא, הייתי כל כך מרוגז על המעשה שקרה לי שהחלטתי כי קודם כל אני צריך לדעת רוסית, והתחלתי ללמוד רוסית.

היה שם אדם שלימים היה ידידי ונהיה אחר כך גדול בתורה וחי בארץ ישראל, ר' חיים עוזר ינובסקי, הוא סיפר לי כי החפץ חיים הגיע לעיר. בנו של החפץ חיים, ר' לייב, היה חי בגרודנא ועזר לו לערוך את המשנה ברורה, וכשהגיע החפץ חיים לגרודנא, אמר לי כי החפץ חיים קורא לי. נשתוממתי כיצד החפץ חיים ידע שאני נמצא בגרודנא, אבל כך היה - החפץ חיים קורא לי.

הגעתי אליו. כשנכסתי לחדרו הוא קודם כל קם בפני, ומיד נהיה לי מר. החפץ חיים היה חכם גדול, "דיפלומט" גדול, ובעל חוש פדגוגי גדול, אם החפץ חיים קם בפני סימן כי יש לו תכנית לגבי, הוא ידע את שמי ודבר אלי בלשון כבוד, אתם, ובלשון ר'! וכל זה עשה את תחושתתי מרה יותר ויותר. החפץ חיים לוקח בחורצ'יק ופונה אליו בלשון ר', כנראה שהוא רוצה ממני דבר!

שמעתי שבאתם לגרודנא ללמוד רוסית, אל תעשו זאת! הסביר לי למה, ואמר לי לחזור מייד לסלבודקה. היה לי דין ודברים איתו, כי עם החפץ חיים היה ניתן לנהל שיחה והוא לא הקפיד כשהתווכחו אתו. אמרתי לו: האם לא צריך לדעת קצת רוסית? וספרתי לו את הסיפור שלי, ופניתי אליו ואמרתי לו שיתן הוראה שילמדו בכל הישיבות קצת רוסית כדי שכשבחור ישיבה חוזר הביתה הוא ידע כיצד יש לדבר אל המבקר ברכבת. ענה לי

החפץ חיים: אתם צודקים, - החפץ חיים נהג לפנות גם לבחורים בלשון 'אתם'.

אתם צודקים, צריך לדעת רוסית, אבל אין זמן, קודם לכן צריך לעבור על הש"ס, אחר כך צריך ללמוד הראשונים, ואת גדולי האחרונים, ר' עקיבא אייגר, החתם סופר, הנודע ביהודה, בשביל מי כתבו הגאונים האלו, הרי היו גאונים, היו יכולים להפתיע את העולם כולו בגאונותם, והם הזניחו את הכל כדי להתעסק ולכתוב על הגמרא, בשביל מי הם כתבו, האם לא בשביל בחורים כמותכם? בשביל מי הם כתבו, בשביל בעלי בתים, הרי בעלי בתים יוצאים ידי חובתם בפרק משניות, ואם הם כבר יושבים על דף גמרא ולומדים קטע גמרא - זה נקרא ללמוד?! כדי ללמוד כמו שצריך ללמוד את גדולי האחרונים, את אחרוני הגאונים, בשביל מי הם כתבו?! והחפץ חיים התחיל לבכות...

זה עשה עלי רושם עצום, כנראה שהחפץ חיים בבכיו אמר גם תוכחה לעצמו במה שהוא לא הספיק ללמוד את כל האחרונים, והרי דבר זה בלתי אפשרי, אבל צריך עד כמה שאפשר, אנחנו חייבים לגאונים הללו, הם הקדישו את כל חייהם ללימוד התורה ואנחנו חייבים ללמוד את ספריהם.

(מתוך לפרקים ח"ב (מהדו' תשע"ב) עמ' תרד)

"פ"א שאלתי אותו (את ר' נפתלי אמשטרדם) לתת לי עצה נגד השכחה. מה? אני שוכח לפעמים להתפלל מנחה. נעץ בי שתי עינים תמהות ומבטו הי' כ"כ איום ואמר בחרדה: לגמרי? לא, רק אני שוכח להתפלל בצבור. נרגז קצת ואמר: שעבד עצמך להתפלל תמיד בישיבה. כשסיפרתי להסבא אמר לי: שקרן! הונית דעתו של אדם גדול וצדיק. לך והודה על האמת. סירבתי בכל עוז אבל הסבא גזר עלי שבאם לא אציית לו אסור לי לדרוס על מפתן ביתו. נאלצתי לשמוע והלכתי לרנ"א ככלי מלא בושא. בדרך מיהר אחרי שלוחו של הסבא ועצרני. חזור בך. הסבא אמר שלא תלך לרנ"א. כשבאתי אל הסבא אמר לי: לא רציתי לגרום לך בושת פנים ורק רציתי לנקותך מזוהמת השקר.

ואביא בהקשר זה מעדותו של הרב חיים חייקל גרינברג זצ"ל - בענין הקונטרס שכתב הגריי"ו על הימום הבהמות לפני השחיטה - בחוברת "מגדולי הדור" שהוציא במלאות שנה לפטירתו של הגאון רבי יחיאל יעקב ווינברג זצ"ל, וז"ל: ...הכרתי אותו באופן אישי ע"י שליחותי ממרן רשכבה"ג שר התורה הגאון ר' חיים עוזר גרודזנסקי זצ"ל מוילנה, בענין קונטרסו היתר שחיטה אחרי הימום, שלא יפרסם כי זה יזיק בענין גזירת השחיטה בפולין ... והאמת ניתן לפרסם כי השליחות לא קבלתי כ"כ ברצון טוב ובחשק גדול ... לא האמנתי לבוא ולהגיד עשיתי שליחותי, כיון שידוע היה ומפורסם ... לתקיף ועומד על דעתו ...

אבל קבלת פנים היה לי מאד לא נעים, בעת שבאתי אליו בווארשא למסור השליחות של מרן רשכבה"ג הגרח"ע זצ"ל מווילנא עם מכתב קצר, ודברים שבעל פה ... אז הגר"י ויינברג ז"ל התחיל לצעוק ולהתנפל עלי ... בזה הלשון: אתה מועל בשליחות הגאון מרן ר' חיים עוזר זצ"ל זי"ע, הוא רק ביקש שלא לפרסם הקונטרס, והוא לא אמר הטעמים של איסור, רק שאסור, ואיך אתה אומר שאני גם כן אהיה מודה על האמת ולהגיד טעיתי. אני לא אומר טעיתי! ואמר קונטרסי על הימום חשמלי לפני השחיטה לא בא לי כל כך קל, שהרבה עמל ויגיעה עצומה ישנו בהקונטרס. מרן הגאון ר' חיים עוזר זצ"ל אומר לי שאינו מסכים, ועלי לגנוז את הקונטרס ולא לפרסם - תבינו אותי שיש לי נסיון גדול מאד בזה, שמצד אחד שלא יהיה יגיעי לריק ולבהלה, וגם שיש לי לחץ גדול וכביר ובלתי נסבל ממוסדות הקהילה ורבנים ואוכלוסיה. אבל קידוש השם היה, שהגאון הרב ויינברג זצ"ל, התקיף, האמיץ, החריף, והבקי, הפוסק המחונן, ביטל דעתו ונכנע למרן שר התורה הגרח"ע זצ"ל מווילנא. ואמר לי שעלי לנסוע ולהגיד וגם אני כותב שהקונטרס אני גונז, ולא מפרסם עכשיו, משום גזירת השחיטה בפולין, ואני נכנע ושומע, שמצוה לשמוע דברי חכמים. ידוע הגאון ר' ויינברג זצ"ל שעשה דבר גדול - שנכנע ולא פרסם, אבל אחרי המלחמה פירסם בספרו שרידי אש חלק ראשון כל הקונטרס.

בעת שנפרדתי ממנו נתן לי הרב ויינברג ז"ל מכתב למרן הגרח"ע זצ"ל ... והיה רק איזה שורות, וכתב שהשליח עשה את שליחותו בנאמנות, ויגנוז הקונטרס היתר הימום לפני שחיטה לפי בקשתו הגדולה של כב' רשכבה"ג הגרח"ע ... נפגשתי את הגאון הגאב"ד דלוצק זצ"ל כשי"ת הגר' ר' זלמן סורוצקין ... סיפרתי לו ממה שבאתי ואיך שהצלחתי בשליחותי בזה. שמחה גדולה היה לו לשמוע שהרב ויינברג ז"ל נכנע כי לא האמין בזה ... והגאב"ד דלוצק זצ"ל אמר שעלי לתת טלגרמה תיכף למרן הגרח"ע זצ"ל בזה הנוסח: הרב ויינברג נכנע לבקשתו והבטיח לגנוז הקונטרס, ואביא מכתב ממנו.

... חזרתי לווילנא ... באתי לביתו של מרן רשכבה"ג ומסרתי לידו את מכתבו, אמר בזה"ל: קבלתי הטלגרמה, והישג גדול בשבילנו שיגנוז הקונטרס, וזכות גדול בזה שהעביר על המידות ושמע לנו, כי אני יודע שזהו בשבילו היה נסיון גדול ועצום מאד ...

(מתוך הקדמה לחידושי שרידי אש על הש"ס על דרך לימודו עמ' 23)

דברי זלזול בגאון הדור הרוגאצ'ובר זצ"ל

באות ג' הביא כת"ר סברת הגאון בעל צפנת פענח, וכבר היי לי ריב גדול עם הגאון ז"ל באשה שנפלה לפני שני אחים ואני העזתי פני וכתבתי להגאון

והגאון גער בי בניזיפה גדולה וחרף וגדף אותי כאחד הריקים*. והגאון רח"ע השתמט להשיב ע"ז ואחרי שנים מרובות אמר לי שטעמו היי שירא לעמוד נגד הגאון ובחושו הגאוני הרגיש שאני מתווכח נגד הגר"י, אעפ"י שהעלמתי את שמו. סיפרתי כל זה לכת"ר כדי לומר לו שאין לבנות יסודות על דברי הגאון הנ"ל, שאעפ"י שהיי גאון נורא ונפלא, אבל הוא לא רצה להיכנע לשום גדול שבגדולים. וחידושי הגאון צריכים תמיד בדיקה אם אינם מתנגדים לדברי רבותינו הראשונים, שהוא לא השגיח בהם. וגוף הסברא של הגאון לא נראה לי כלל.

(מתוך שו"ת שרידי אש ח"ב עמ' סז)

דברי זלזול נוראים בגדולי החסידות זי"ע

הגאון מווילנה, זה המגין הגדול על המסורה היהודית, על היהדות ההיסטורית, ראה בהתפשטות החסידות סכנה לקיום היהדות בתמונתה ההיסטורית. היהדות היא הגיונית. ההגיון הוא תוכנה ובו כחה וגבורתה וסוד אריכת ימיה. אמונתנו "כי זאת התורה לא תהא מוחלפת ולא תהיה תורה אחרת וכו'" נובעת מתוך הכרה ברורה, כי תורתנו היא הכרח הגיוני. ההגיון אינו מתחלף ואינו משתנה. לעומת זה הדמיון הוא יליד הרגע. החלוף והתמורה היא עצם טבעו ועיקר מהותו. ואיך אפשר היה להניח כי יחליפו את התורה ההגיונית בחסידות הדמיונית? אמנם ביהדות מקום לחסידות כמו שיש בכלל מקום בדת למיסטיציזמוס. כל בעל דת הוא מיסטי במקצת והמיסטיציזמוס היא העורק החי של הדת. אבל לעשותה שלטת בכל הדת ולראות אותה שופכת ממשלתה על כל היהדות - זאת לא יכול הגאון נשא. היא יכלה להיות חלק של יהדות, אבל לא כל היהדות.

בתחלה נלחם הגאון בחסידות בחרמות ובנדויים. נגד המיסטיציזמוס נלחם בכלי זיין מיסטיים ולא הצליח, אדרבה, עוד הגדיל את כחה. ואז הוציא מנרתיקה של היהדות את כלי זיינה הבדוקים והמנוסים: את ההגיון! בעצת הגר"א נוסדה הישיבה הוואלוז'ינית ע"י תלמידו הגאון ר"ח ז"ל ושם הונהג סדר הלמוד בתלמוד עפ"י רוח הפשט וההגיון הבריא. הפלפול הנהוג נתרחק לגמרי. הפלפול אח הוא לדמיון, ואותו הלא רצו לעקור. באמצעות הפלפול נסו, כידוע, תלמידי האר"י הקדוש ואח"כ גם גדולי החסידים לפרש סוגיות הש"ס עפ"י רוח "הקבלה", באופן שחכמת הנגלה של התלמוד נהפכה ל"חכמת הנסתר" ומאמרי הלכה פשוטים וברורים נתפשטו בתור "רמז" ו"סוד" ובכך מלאה הישיבה הוואלוז'ינית תפקיד כפול: חזוק התורה מצד אחד ודמיון החסידות מצד השני.

* הערה! בספרי התולדות של הגאון הרוגצ'ובר זצ"ל מובא שאמר על הרב ד"ר וינברג שהוא אפיקורס.

הישיבה הוואלוז'ינית הצליחה במילוי שני תפקידיה. היא גדלה מספר של גאונים וגדולי תורה. היא החלישה את השפעת החסידות ועצרה בה מלהתפשט בליטא וזאמוט. עובדה היא, כי בליטא וזאמוט לא התפשטה החסידות, ולא לחנם התיחסו באיבה גלויה לישיבת וואלוז'ין. על תלמידיה הוציאו שם מין ואפיקורס. החסידים ידעו כי וואלוז'ין היא מבצר המתנגדיות: ההגיון הוא האויב היותר מסוכן של הדמיון ובמקום שההגיון התלמודי שולט אין חסידות יכולה להבקיע לה דרך.

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' ריב-ריג)

דעתו על הגר"ח מבריסק זצ"ל

אודות דרך הלימוד של הגאון ר' חיים מבריסק, כתב הרב וינברג במכתבו לד"ר גבריאל חיים כהן (כז טבת תשכ"ה):

כבר נועזתי ואמרתי להג"ר משה סלובייציג ז"ל (אביו של הגרי"ד נ"י) שחידו"ת של אביו הגאון ר"ח הם אמת מבחינת ההגיון אבל לא מבחינת אמת ההיסטורית. לר' חיים הי' דרך לימוד אחרת משל הרמב"ם.

הגר"א מבקש את האמת הפשוטה לאמתתה, ולא כן ר' חיים. הגיונו וסברותיו אינם משתלבים לא בלשון הגמ' ולא בלשון הרמב"ם. ר' חיים הי' לכשלעצמו רמב"ם חדש אבל לא מפרש הרמב"ם.

(כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' ריט)

לביתו של רנ"א [ר' נפתלי אמשטרדם] נכנסתי במשך חורף אחד בכל מוצש"ק. זכיתי להיות לו "רב" בלימוד הקצוה"ח. מנהגו הי' ללמוד קצוה"ח בכל מוצש"ק, והסבא שלח לו בחור, עפ"י בקשתו ללמוד עמו בצוותא. אבל רנ"א נהג כבוד בבחור וקראו "רבי". פ"א בקשתי אותו איזו דבר והוא סירב לעשותו. אמרתי אליו: והרי "רבך" אני. הוא שחק מעט וענה: אמת הדבר, אבל עדיין צעיר אתה ואינך יכול להורות בכל הדברים.

(מתוך כתבי הרב וינברג ח"ב עמ' צ)

דוחה את הבקשה להקים בא"י סמינר לרבנים ולעמוד בראשותו

(לאחר המלחמה) מפחד מכתבי הנאצה של הרב מבריסק

במכתבו לרב הלל מעדאליע (יא תמוז תשט"ו) כתב: בא"י רוצים ליסד בימ"ד לרבנים והסוכנות ביחד עם המשרד הדתות כתבו לי בקשה לעמוד בראש, אבל בוודאי יעורר הדבר מחלוקת גדולה מצד הישיבות. ולכן אני מהסס בדבר ונוטה לדחות את הבקשה.

במכתבו לפרופ' שמואל אטלס (כד אדר תשט"ז) כתב:

את ההצעה של המכללה וכן של ביהמ”ד לחדש דחיתי בהחלט. איני יכול עכשיו לזקנתי להסתבך במחלוקת, וכבר התחילו ראשי הישיבות והרב מבריסק בראשם להריץ מכתבי נאצה נגד ביהמ”ד הזה.

(כתבי הרב וינברג ח”ב עמ’ שנה)

בעל ה’שרידי אש’ בחברת תלמידיו

דבר אל הקוראים שקראו את כל דברי הקונטרס

הנה אחרי שראיתם את כל מה שמובא מדבריו של בעל ה'שרידי אש' המלאים ארס והרס אפיקורסות וכפירה נוראה עתה אתם בואו וראו את אשר עשו לנו אלה האנשים המדפיסים ומפיצים את חיבוריו ומטמאים ומטמטמים את הלבבות והמוחות של הקוראים ומחשיכים עיניהם בקליפה היוונית שיצא מפיו של איש צרוע אשר בראשו נגעו וטמא טמא יקרא ובעוה"ר התפשטה בכרם בית ישראל שמפיצים ושוטפים את כל יקר תורתנו ואמונתנו הקדושה ואת כל חלקא טבא שעדיין נשאר לנו אכל הארבה הרס ולא חמל כל כרם בית ישראל.

ודבריו מוכיחים עליו שהיה אפיקורס גמור המשך של המשכילים הגדולים שהשמידו קודם כל מדינת אשכנז עד שהגיעו להתבוללות גמורה כידוע ואח"כ פרסו טלפיהם במדינת רוסיה ושאר מדינות אירופה עד שנעשו תשעים אחוז מכלל ישראל באירופה מתבוללים גמורים רח"ל כידוע כל זה לכל. ועתה כיום אלה שהולכים בדרכו והמפיצים דבריו והשקפותיו הם המשכילים החדשים של היום שהתעוררו שוב בעולם בכדי לקלקל את שארית הכרם ורוצים לגרום ח"ו שלא יזכר שם ישראל עוד.

ואם לא נצא במלחמה נגדם ולא נגלה קלונם כדי להפריש מהם התמימי דרך שלא יודעים בין ימינם לשמאלם להורות ולהבדיל בין הטמא ובין הטהור הרי כל היהדות שוב בסכנה יותר מאז כי עתה נתפסים בזה וניצודים גם שלומי אמוני ישראל ובני תורה ומנהיגי קהילות ועדות קטנות וגדולות, לכן הננו פונים לכל מי שזכה לקרוא את הדברים נא לפרוס את השמלה לעיני כל ולקיים המצוה לפרסם החנפים ולתעב את הפושעים והכופרים בעיני כל סביבתך להצילם ולהעמידם על האמת, ועמש"כ ר' יונה בשע"ת (...). שיש להשפיל ולרמוס את השקר ואנשי השקר ולרומם את האמת ואנשי האמת וזה הוא קידוש השם.

ויה"ר שבזכות זה שבאנו לקדש שם שמים ברבים ולבער את קליפת עמלק (שהיא החכמה שבקליפה) ורוח הטומאה מן הארץ ולהעמיד הדת על תלה ולהעמיד מגן ומחסה להציל את הנרדפים מידי עושקיהם עושקי נפשותם ולהצילם, מלהבת "שרידי אש זרה" שהתפשט והתלקח בתוך המחנה ושורפת בתי בני ישראל והולכת ומתפשטת ומכלה מנפש עם בשר, ובזכות האתערותא דלתתא בקיום מצות ובערת הרע מקרבך יתעורר אתערותא דלעילא שהשי"ת יבער את רוח הטומאה והשקר מן העולם ויתגלה מלכותו יתברך בכל העולם ומלאה הארץ דעה את ה' בעגלא ובזמן קריב בב"א.

לידידי הקורא הנכבד!

בוודאי שאלה חמורה מנקרת במוחך לאחר קריאת הקונטרס הלזה, והיא: האם גדולי ישראל יכולים לטעות? והרי ישנם גדולים וטובים וענקי עולם מגדולי הדור הקודם שבמכתביהם לבעל ה'שרידי אש' מתארים אותו בתארי כבוד מופלגים? והתשובה הפשוטה היא שכן! גם גדולי הדורות הקודמים שזכותם יגן עלינו ועל כל ישראל ורק בהזכרת שם הקדוש אנו מרטטים גם הם הודו ולא בושו כי טעו ונתנו הסכמות לאינשי דלא מעלי מכיוון שבהתחלה לא הכירו מהותם וטבעם האמיתי, ולאחר שעמדו על טעותם יצאו בקול רעש גדול לומר לכל ישראל מאמינים בני מאמינים לפרוש מאותם רשעים ומספריהם המלאים ארס של מינות. למשל, ידוע ומפורסם מכתבו של החת"ס בו הוא חוזר מהסכמתו לספריו של ד"ר פינר הידוע לשמצה שהיה קצת משכיל, למען לא יבואו ח"ו ללמוד בספריו, (ויש לדעת שכעין זה היה גם אצל משה מנדלסון (המכונה רמ"ד) שהיה הולך כל ימיו מעוטר בטלית ותפילין והוגה בתורה והתנהג בחסידות, ואעפ"כ הרגיש בו ובטומאתו מן החת"ס ויצא כנגדו בחרב וחנית, וביסוד עניין זה עיין בספה"ק 'מאור עינים' פ' תולדות שגם עשיו הרשע שהיה שואל כיצד מעשרין את המלח ואת התבן התכוון לכך ברצינות ורימה את עצמו והחזיק את עצמו לאיש צדיק והיה מקיים כל המצות כצדיק ולולי זאת לא היה יצחק טועה בו, אמנם רשעותו היה רק בלבו, עי"ש), וזה

לשון קודש של מרן החת"ס במכתבו הידוע "חנוני חנוני שמעוני שמעוני! רבותי גאוני הזמן חכמי דור ודורשיו המיחלים לחסדי ה' ומצפים תפארתו ושאר אחינו בני ישראל הנפוצים המצופים להיות קבוצים כבר פרסמתי חטא מפורסם ומכשלה אשר תחת ידי אשר ליתן מכתב הסכמה לדאקטער פינר על העתקת ש"ס בלשון אשכנז וכבר נדפסה איגרתו בהמבורג שם הודיתי ולא בושתי לומר בוש אני על כי בעונותי טחו עיני מראות, עכל"ק. ומי לנו גדול ממרן החת"ס שהודה ולא בוש שהטעוהו בנתינת הסכמה לאינשי דלא מעלי ודי בזה לחכם וממילא אין מן התימה על כמה מחכמי הזמן שטעו בבעל ה'שרידי אש' ועיטרוהו בתארי כבוד שאינם הולמים אותו.

והרי לפניך כדוגמא ידידי הקורא הנכבד מכתביהם של הנודע ביהודה והגאון ר' דוד מליסא שהם חוזרים בהם מהסכמתם לספריו של הירץ וויזל שר"י מראשי המשכילים לאחר שעמדו על טיבו. (נדפס בקובץ בית אהרן וישראל, מ"ג, שנה ח').

"הרץ וויזל אשר בנעוריו לגנוב דעת הבריות חבר ספר גן נעול ועכשיו נגלה נבלותו וגם ח"ו לקנות שום חיבור מהמחבר המחובר לטמא אחרים בטומאתו אפי' חבורו יין לבנון לא יקנו ממנו". ורבי דוד מליסא דרש "שמעו אלי לגנוז ספריו שלחום אלי ואני אשלחם על בית החפשית מקום שמצניעין שם פסולי המוקדשין ולא יזכר שמו עוד בקרב עדת ישראל".

במכתב שם כתב הנודב"י "הוא מאורר ומקולל ומוכרת מעדת ישראל ומעתה לא אקוה שמי שהוא מעדת ישראל ויהי לו ידיעה מזה שיתן לו לינת לילה או יארחו בביתו להרשע הרץ וויזל הזה" וממשיך הנוב"י במכתבו "ופשיטא שאם יבוא הרץ וויזל הזה לוינא ששום בר ישראל לא יתן לו שלום ולא יכנוס לביתו כלל וכלל וכל אחד יחוש לנפשו מעונש מן השמים על קרבת הרשע ואפיקורס הזה והמרחיקו והמתעבו יתברך מן השמים".

